

Studies

Frans Coenen

bron

Frans Coenen, *Studies*. Het Spectrum, Utrecht 1983

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/coen006stud03_01/colofon.php

© 2017 dbnl

Verantwoording

Deze verhalenbundel *Studies* is herdrukt naar de eerste en enige uitgave *Studies*, Utrecht (H. Honig), 1894.

De tekst is integraal uitgegeven. De spelling werd voorzichtig gemoderniseerd.

Een treurig sterfgeval

Het was half drie in de namiddag, een sombere, regenachtige namiddag op het einde van november.

Het grijze licht drong met moeite naar binnen door de hoge groezelige ramen van 't lokaal der 3e klas aan de plaats, dat nog verdonkerd werd door de zwarte stammen der iepen.

Paul Debreux, op de eerste bank in de hoek links, had moeite de letters te onderscheiden in zijn Grieks leesboek. Hij gaf 't dus maar op en staarde soezend naar de vuilwitte muur boven de hoge grijze lambrizing.

In de dommelige stilte van dit vervelende namiddaguur scheen de tijd met moeite voort te kruipen, zodat de jongens op de achterste banken, die gedurig op hun horloges keken, zich ergerden over die trage gang en achter hun hand geeuwden.

Over de hoofden en ruggen van de jongens bij de ramen, over de bruine, overal gekerfde banken viel nog 't licht, maar zij die vooraan zaten en de gestalte van de leraar waren reeds in de schaduw.

De hoeken van vloer en zoldering scholen weg in 't halfduister, waarin men een ogenblik vast moest staren, om iets te onderscheiden.

Niets werd gehoord, dan de krakende tred, waarmee de leraar op en neer liep, en 't eentonig, hakkelend lezen van een Griekse zin of Hollandse vertaling. Daartussen de scherpe stem van de docent, als hij nu en dan een opmerking maakte, of *zijn* overzetting dicteerde.

Van buiten kwam 't plassend kletsend geluid van het water uit de overstromende goten en in gelijke tussenpozen vielen zware droppels met doffe klank op 't zinken dak van de gang, naast 't lokaal.

Aan 't einde van een zijner regelmatige wandelingen gekomen, keek de leraar toevallig naar Paul Debreux, die achterover in zijn bank geleund, nog altijd met vage blikken naar de muur staarde.

‘Debreux, ga verder,’ klonk 't scherp.

Met een schok richtte de knaap zich op en keek in zijn boek. Het duurde een ogenblik voor hij de letters kon on-

derscheiden en terwijl de gehele klas, door dit voorval eveneens uit haar slaperige verdooving ontwaakt, naar hem heenzag in een plotselinge, volkomen stilte, begon hij met een hoge kleur en onvaste stem op goed geluk af een zin op te lezen.

‘Schei maar uit, je weet niet waar 't is,’ zei de leraar, streng en afgebroken, en daarna iets zachter: ‘je moet wakker zijn, ventje, je weet er nog lang niet genoeg van. Ga jij nu maar door.’

Dit tot de jongen, die aan de beurt was, en de leraar hervatte zijn wandeling vóór de klas, kraak... kraak... afgemeten en bedaard.

Het lokaal verviel weer in dezelfde verveling, met 't hakkelend, eentonig leesgeluid binnen en 't regengeplas buiten, onder 't meer en meer verflauwende daglicht.

Maar Paul was nu wakker, volgde 't vervelend verhaal en antwoordde op de vragen, die hem van tijd tot tijd werden gedaan om zijn oplettendheid op de proef te stellen: naar een moeilijke aoristus-secundus, of de comparativus en superlativus van een bijvoeglijk naamwoord.

Het incident met Debreux en 't daardoor veroorzaakt algemeen ontwaken, had de klas wat opgefrist. Het laatste kwartier ging gauw voorbij, veel spoediger dan de tijd daarvoor. Zó gauw, dat men zich zelfs enigszins verwonderde, toen 't carillon van de nabijzijnde toren begon te spelen.

Nog vóór 't uur sloeg, met langzame, plechtige slagen, die als gesmoord klonken in de dikke lucht en langzaam wegvibreerden, hoorde men de harde klap, waarmee de concierge 't houten kastje opengooide, waarin zich 't belkoord bevond.

Dadelijk daarop klonk de urbel, kort en gecadanceerd.

Er kwam enige beweging in klas III B; jongens rekten zich uit en gaapten vrij luidruchtig, boeken werden met een klap dichtgeslagen.

Sommigen begonnen, met 't hoofd omlaag gedoken, in hun kastjes te schommelen, waar de boeken dof tegen de wanden stootten, anderen knoopten gesprekken aan met de achterburen.

Ook Paul stond op in zijn bank om zich eens uit te rek-

ken en een beetje minder stijf en slaperig te worden.

Hij was een kleine, tengere jongen, met zwart, zacht krullend haar, zeer regelmatige trekken en ietwat gebruinde tint. Zijn stem was zacht en zijn manier van doen had iets schuchters en ingetogens, hetgeen maakte, dat hij onder zijn kameraden tamelijk alleen stond, hoewel zij hem wel lijdten mochten. Zijn moeder was de weduwe van een infanterie-kapitein, van wie zij jaren lang gescheiden was geweest. Paul en zijn moeder leefden zeer teruggetrokken en hadden weinig kennissen, welke omstandigheden er toe hadden bijgedragen zijn karakter ernstig en peinzend te maken.

‘Wat had je toch daar straks, zeg?’ vroeg hem zijn buurman, die bezig was een punt aan zijn potlood te slijpen.

‘Wel, ik weet 't niet, ik was suf en zo duizelig in mijn hoofd, ik geloof dat ik niet lekker ben, ik heb hoofdpijn ook.’

‘Vraag dan zo meteen om naar huis te gaan en of ik je brengen mag,’ zei de ander, maar 't binnenkomen van de heer Briks, leraar in de aardrijkskunde, brak 't gesprek af. Deze was een lang, mager man, met een weinig beweeglijk gezicht, dat er uitzag alsof 't van hout was.

Een ogenblik stond hij op de drempel, een grote opgerolde landkaart op zijn schouder, en snoof met een vies gezicht de benauwde lucht op, die hem tegenkwam, warm en zwaar.

Daarop nam hij een plotseling besluit, deed de deur dicht en trad snel naar de verhoging, waar hij zijn kaart op de tafel legde en zijn jas uittrok.

‘Gauw, ramen open, jongens,’ zei hij onder deze bezigheden, ‘t stinkt hier!’

Vervolgens werden, terwijl de klapvensters met rinkelende schok openvielen, enige gediensstigen geroepen om de kaart op te hangen over de ezel, waarop 't bord stond.

Spoedig was dit gedaan en gaf de kaart Italië te aanschouwen, voor zover men dit in 't halfduister zien kon. Daarna kwam een notitieboekje voor de dag, om na te gaan wie een beurt moest hebben, om zijn les op te zeggen, en ontsponnen zich afzonderlijke gesprekken tussen de leraar en verschillende jongens, na elkaar.

De jongens waagden 't nooit in debat te treden over de bergen, de rivieren of de steden van Italië, zonder vooraf, met een zijdelingse blik in 't geopende boek, de schrijver geraadpleegd te hebben of zich omtrent diens gevoelen te hebben doen voorlichten door gediensstige achterburen.

Zij, die niet aan de beurt waren, hielden zich ondertussen met hun bizondere aangelegenheden bezig: de een in zijn loket naar boeken zoekende, de andere snel schrijvend achter een beschermende arm en weer anderen, twee aan twee met elkaar fluisterend.

Een zacht gegons ontstond hierdoor, dat 't lokaal vulde, en een accompagnement was bij de solo's van leraar en lesopzegger.

Zo ging het een klein half uur voort. De duisternis in de hoeken veroverde al meer en meer gebied, tot alle vormen inéénvloeiden in 't lange lokaal. Buiten was niets meer te zien dan een grauwe schemering, blauwig getint.

Er werd licht opgestoken.

Van onder de groene kappen daalde nu een geel, warm licht neer op de hoofden, de vloer en 't benedengedeelte van de wand, 't overige, buiten de lichtkring, in de schaduw latende. De ramen waren nu alle zwart, waarin zich hier en daar 't gaslicht spiegelde. 't Stemgegons, dat even was afgebroken, ging weer voort en evenzo 't vragen en antwoorden.

Plotseling vroeg Paul Debreux onder een algemene stille opmerkzaamheid, om te gaan drinken, daar hij zich onwel gevoelde en zware hoofdpijn had.

Het werd toegestaan en terwijl hij met enigszins onvaste schreden naar de deur ging en zijn schaduw op de muur al groter werd, volgden hem aller ogen, verwonderd en belangstellend, hoe dat ineens zo kwam.

In de gang, waar 't koud was en schemerdonker, buiten 't warme licht van 't lokaal, voelde Paul een huivering over de rug gaan en hield hij zich een ogenblik aan de deurpost vast om niet te vallen. Hij voelde zich heel ziek: 't bonsde en klopte op de kruin van zijn hoofd, alsof 't moest barsten.

Snel door de gang lopend, waar zijn stappen hol klonken, ging hij vervolgens 't hokje binnen, waar, boven een

smerig gootsteentje, de waterkraan was.

Het was hier bijna geheel donker en voor Paul, die uit 't helle licht kwam, was 't onmogelijk om in 't eerst iets te onderscheiden. Langzaam echter gewende hij aan de duisternis, en kon zien waar 't glas stond.

Hij dronk een paar slokken, leunde toen zijn hoofd tegen 't houten beschoot, terwijl hij de ogen sloot.

Buiten op straat gingen voortdurend snelle driftige stappen voorbij en verloren zich weer spoedig.

In de verte klonk 't bellen van een tram, met heldere klank. In het gebouw zelf was een dommelige rust.

Regelmatig vielen de druppels op 't dak van de gang en gaven iets dromerigs aan de stilte.

Nu en dan slechts drong een stemgalm uit de een of andere klas tot Paul door.

Hoe lang hij daar gestaan had, zo tegen de muur geleund, wist hij niet, maar plotseling hoorde hij harde voetstappen in de gang.

Dat was de conciërge!... zou 't al...? ja, 't schelkastje werd opengeworpen met 't gewone geluid en de afgemeten slagen galmden door 't gebouw.

't Was dus al vier uur en hij moest wel een kwartier hier gestaan hebben. Wat zou Briks wel zeggen!

Snel ging hij terug naar zijn klas, waar allen reeds in volle bedrijvigheid de boeken pakten. Paul verontschuldigde zich over zijn wegblijven, vertellend hoe 't gekomen was, en de leraar geloofde hem gaarne, vooral omdat de knaap er onder 't gaslicht doodsbleek uitzag. Hij wenste hem vriendelijk beterschap.

Paul pakte daarop ook zijn boeken en ging naar buiten. Hij was een der laatsten, die uit 't gebouw traden.

Rillend stapte hij voort, zoveel mogelijk de plassen vermijgend. Het was nog niet volkomen donker, doch scherpe omtrekken waren niet meer te zien. Waar maar de gezichteinder iets verder terugweek, daar doken de huizen weg in een blauwachtig grijze damp. Daarboven hingen de wolken, overal egaal grijs.

Hier en daar brandde al een lantaarn en wierp een lichtschijn over de plassen en over 't donkere water, waarin de regen onophoudelijk kringetjes vormde.

Paul lette niet bepaald op dit alles, maar hij kreeg er

een indruk van, een indruk van diepe melancholie, terwijl hij huiverend voortliep door een smalle, drukke straat met glibberige trottoirs, en hier en daar reeds een verlichte winkelkast; langs een plantsoen, waarvan de boomgroepen donker afstaken tegen 't vuil grijs van de hemel; langs 't hoge hek van een sociëteitstuin, die er verlaten en naargeestig uitzag, totdat hij na een minuut of tien aankwam in *zijn* straat.

Het was een heel nieuwe straat, nog onvoltooid, met een rij bijna volkomen gelijke huizen, van twee verdiepingen aan de ene kant en een lange, houten tuinschutting aan de andere. Nu was er alles nat en donker, met drie flikkerende gasvlammen op grote afstand van elkaar.

Toen Paul haar intrad, was de straat geheel verlaten. Zijn stappen klonken hard op de kleine stenen en deden een duidelijke echo ontstaan.

Een huis of tien van de hoek, waar 't altijd waaide, woonde mevrouw Debreux. Haar huis zag er juist zo uit als alle andere in de straat: een souterrain en twee verdiepingen. De stoep ging in 't huis zelf op, zodat er een soort van portiek gevormd werd, waar men veilig stond voor regen en wind.

Juist wilde Paul naar boven gaan, toen hij door een hevige duizeling werd overvallen. Steunend tegen de muur, zag hij een gehele tijd lang niets meer, voelde alleen hoe de wind hem verkleumde en de regendroppels tegen zijn gezicht joeg.

Hoe lang hij zo stond wist hij weer niet. Klinkende stappen aan 't begin van de straat, deden hem weer tot zichzelf komen en met onzekere tred ging hij de stoep op, terwijl zijn hoofd hevig bonsde.

Er was nog geen licht in de kleine gang, toen hij binnentrad. Een zwakke lichtschijn slechts viel naar binnen door de matglazen ruit van een kamertje aan 't achtereinde.

Langzaam en dralend trok Paul zijn natte jas uit, want hij zag er tegen op zijn moeder te zeggen, dat hij ziek was. Zij was altijd zo overdreven beangst voor hem. Van de duizelingen zou hij maar niet spreken, alleen vertellen dat hij zware hoofdpijn had.

Zo peinzend, ging hij de gang door naar de huiskamer, terwijl bij elke stap zijn hoofd klopte en ijskoude rillingen als stormvlagen door zijn leden gingen.

Bij zijn binnentreden uit de duisternis in 't helle lamplicht, kreeg hij ineens een gevoel van verblinding en nog vóór hij de deur had kunnen sluiten, viel hij op de stoel neer, zijn ogen met de hand bedekkend, om niet te zien, hoe de gehele kamer in snelle vaart met hem ronddraaide.

Zijn moeder was met een angstkreet van de tafel opgestaan en ondersteunde hem thans.

‘t Is niets, ach, 't is niets,’ mompelde Paul met flauwe glimlach, om haar gerust te stellen.

Toen begonnen zich in de roodachtige schemering achter zijn gesloten oogleden allerlei fantastische kringen te vertonen, die ook draaiden en daarop werd alles zwart en herinnerde hij zich niets meer.

Of hij lang zo gelegen had, of zijn moeder al lang zo vóór hem gestaan had, 't lamplicht gedeeltelijk onderscheppend, of hij reeds een half uur dan wel een paar seconden had geluisterd naar 't geen zij sprak met een ander persoon, die hij niet kon zien, maar die hij gevoelde, dat hun oude meid, Dina, wezen moest, dat alles wist hij niet, maar hij had zulk een zacht, heerlijk gevoel van matheid, dat hij met opzet de ogen niet opsloeg, om 't nog een ogenblik langer te kunnen genieten.

Toen hij 't ten laatste deed, zag hij zijn moeder over hem heen gebogen staan, met haar kleine gestalte, haar mooi, zilverwit haar en zwarte ogen, terwijl de anders enigszins harde trekken thans de uitdrukking hadden van pijnlijke bezorgdheid. Hij zag nu ook Dina staan aan 't ene einde der ouderwetse leren canapé. Zij hield de eau-de-colognefles in de hand, waaruit zijn moeder zijn slapen bette.

Paul zei dat 't hem beter ging en deed toen met zachte stem, enigszins hakkelend en afgebroken 't verhaal van zijn ongesteldheid: hoe hij 't opeens te benauwd had gekregen in 't overwarme schoollokaal, hoe hij toen naar buiten was gegaan en zo onbegrijpelijk lang in 't hokje bij de waterkraan was geweest

Hij begreep nu, dat hij ook dáár zeker een tijd lang

zijn bewustzijn moest verloren hebben, en ten slotte: hoe 't zelfde hem nog eens had overvallen vóór de stoep.

Hij voelde zich flauw en heel koud en 't zou misschien 't best zijn, dat hij naar bed ging. Of hij dan niet eerst iets eten wilde? Neen, hij had geen honger, alleen behoefte aan rust.

Met enige moeite stond hij op en ging, leunend op de arm van zijn moeder, de kamer uit. De eerste stappen waren zeer wankelend, maar allengs ging 't beter.

Toen zij onder 't gaslicht in de gang, dat de oude Dina voor hen opstak, doorgingen, zag Paul ineens, hoe bleek zijn moeder was. Hij bedacht, hoe zij geschrikt moest zijn van zijn plotseling daarneer vallen en met een ogenblikkelijke ingeving sloeg hij zijn armen om haar hals.

‘Arme mamaatje, wat heb ik u doen schrikken, niet waar?’

Zij lachte even, zeggende, dat dit nu wel 't minste was, als *hij* maar niet ziek werd; in alle gevallen zou ze naar de dokter sturen. Zo sprekend drong zij hem zacht de trap op.

Hij vond 't goed van de dokter, meer om haar gerust te stellen, dan omdat hijzelf dacht dat 't nodig was.

Zij kwamen op Pauls kamer, die aan de straat lag, en waar ook licht aan was.

Paul kleepte zich snel uit, terwijl mevrouw Debreux de bruine gordijnen voor de ramen schoof.

Het was een gezellige kamer, met een geelbruin zeil op de vloer en een hoek afgeschoten door gordijnen van dezelfde kleur als die der vensters, waarachter Pauls bed en wastafel stond. Een vrij grote, ronde tafel, met een groen kleed was er in 't midden, waarboven de lamp hing, door 't aansteken in zacht schommelende beweging geraakt.

Een gele, gezellige schijn viel over de smalle schoorsteen, met de kleine, witte, hardtikkende pendule, over Pauls werktafel bij 't raam, waar de boeken en papieren lagen, door zijn moeder zo netjes geschikt, en over de oudmodische chiffonnière met koperen ringen, die over de schoorsteen stond.

Toen Paul eindelijk te bed lag, kwam er een gevoel van welbehagen over hem. De warmte, die hem begon te doorstralen, de toegeschoven bedgordijnen, waarachter

een aangename schemering was, de fluisterende stemmen: dat alles ademde rust.

Langzamerhand werden zijn oogleden zwaarder, hij opende ze van tijd tot tijd om de heerlijke gewaarwording van de beginnende slaap langer te genieten... en eindelijk sliep hij.

Bij zijn wakkerworden scheen nog 't lamplicht door de gordijnen en hoewel hij ruim twee uur geslapen had, scheen 't hem toe, niet later geworden te zijn.

Een ogenblik lag hij te soezen, toen keerde hij zich op zijn rechterzij en voelde tegelijk, dat zijn gezicht gloeide en zijn hart hevig klopte. Hij had zeker koorts.

Schreden kwamen de trap op: een zware, gelijkmatige mannenstap, dat was zeker de dokter en een lichtere, vluggere, zijn moeder. Paul hoorde hoe ze op 't portaal kwamen en zijn moeder de dokter toeriep voorzichtig te zijn, want 't was daar vrij duister. Toen werd de deur geopend.

Zijn moeder trad op 't bed toe, door de gordijnen heen zag Paul haar bewegende gestalte. Zelf sloeg hij de gordijnen toen open.

‘Hebben wij je wakker gemaakt, Paul?’ vroeg zij.

Neen, Paul was al wakker.

‘Hier is de dokter,’ vervolgde zij, toen de korte, zware gestalte, met 't gevulde, vlezige gezicht, de stalen bril, de dubbele onderkin en 't kort geknipt hoofdhaar voor de opening der beide gordijnen verscheen.

‘Dag dokter,’ zei Paul, ‘da's in lang niet gebeurd, dat ik iets mankeerde, niet waar?’

De dokter trad op het bed toe en terwijl hij Pauls toegestoken hand nam en de pols voelde, sprak hij met zijn diepe stem:

‘Dag jongen, wat is dat voor grote gekheid van jou? jij *mag* niet ziek worden... Maar we zullen je wel gauw weer oplappen.’

Hij had zijn hand op Pauls gloeiend voorhoofd gelegd en zag hem een ogenblik strak aan met zijn scherpe grijze ogen achter de brilleglazen. Daarna vatte hij weer de pols en haalde zijn horloge voor de dag.

Een stilte trad nu in, waarin 't snelle tikken van 't horloge en de scherpe tiktak van de pendule helder uitkwamen.

Mevrouw Debreux stond aan het voeteneind, met de rechterhand 't gordijn openhoudende, en zag in 't verhitte gelaat van haar zoon. Allerlei vage gedachten gingen haar in deze ogenblikken van stilte door 't hoofd; benauwende, pijnlijke denkbeelden van een mogelijk slechte afloop, steeds weer verdrongen door de krachtige hoop, dat de ongesteldheid maar voorbijgaand en niet ernstig zou wezen, dat zij hem spoedig weer gezond hebben zou, haar lieve, enige jongen.

Na verloop van een lange minuut liet de dokter Pauls hand los.

‘Hm...’ zei hij, half binnensmonds, ‘rustig houden maar, ik zal je wat voorschrijven...’

Dokter scheen niet bijzonder mededeelzaam.

Hij nam zijn hoed en na nog eens een onderzoekende blik op Paul geslagen te hebben, ging hij met zware, krakende schreden de kamer uit, door mevrouw Debreux gevolgd.

Paul hoorde hoe hij voorzichtig, als iemand, wie de trap vreemd is, naar beneden ging, met omzichtige tred. Zijn moeder deed enige vragen, waarop hij kort antwoordde met dezelfde brommende, diepe stem als daareven, doch nu gedempt door de afstand. Wat hij zei, verstond Paul niet.

Zonder gedachten lag Paul nu enige ogenblikken te luisteren naar 't opengaan der deur en naar de voetstappen, die zich snel verwijderden op straat, tot zijn moeder weer bovenkwam. Zij legde zijn kussens recht en vertelde hoe de dokter beloofd had morgenochtend terug te komen. Over 't geen de ziekte zou kunnen worden, had hij zich niet uitgelaten.

Paul wilde weer gaan slapen, de gordijnen werden daarom dichtgeschoven en mevrouw Debreux ging nu met naaiwerk aan de tafel zitten. Zij wilde maar boven blijven tot ze naar bed ging, dat was gezelliger.

De doezelige, dromerige stilte, die nu weer intrad, deed Paul spoedig in een vrij rustige slaap vallen.

Van tijd tot tijd stond zijn moeder op om naar hem te zien.

Toen hij weer wakker werd, was 't nacht.

De gordijnen waren wijd opengeschoven, zodat hij in de kamer kon rondzien, bij 't flikkerend schijnsel van een zeer primitief nachtlucht: een glas half vol water, waarop een laagje bruine olie met een drijvertje.

Telkens knetterde 't, waarbij de vlam uitschoot en de schaduwen op de wanden voor zich deed vluchten.

Daartussen de scherpe, regelmatige tiktak der pendule, anders was alles doodstil, zowel in huis als op straat.

Paul was nu klaar wakker en hij gevoelde, dat 't lang duren zou eer hij weer insliep, omdat zijn gehele lichaam gloeide en brandde van hevige koorts.

Een tijd lang lag hij op de rug te luisteren, terwijl hij poogde te zien, hoe laat 't was, want hij kon zich heel geen denkbeeld van de tijd maken. Of zijn moeder al naar bed zou zijn?

Zeker wel, anders was ze wel bij hem geweest. Of kwam zij daar juist de trap op? Paul luisterde scherp toe, of hij niet haar tred hoorde...

Maar niets dan de suizende stilte, die hem angstig maakte en die eeuwige pendule. Nu eens tikte ze zó zacht, dat Paul meende dat ze stilstond, dan weer zó hard, dat 't geknetter van 't olievlammetje overstemd werd.

Daar kwam toch iets de trap op! Hij had duidelijk 't kraken van een trede gehoord... Weer luisterde hij met ingehouden adem en kloppend hart...

Nee toch niet, 't was zijn verhit hoofd, dat hem parten speelde, zij waren zeker al lang te bed.

Hij draaide zich om naar de muur met 't hoofd in de dekens om niet meer te horen. Enige ogenblikken lag hij zo stil, maar spoedig kreeg hij 't te warm.

Hè?... wat was dat? Wat knarste daar zo?...

Een koude rilling ging hem over de rug, terwijl alle aderen in zijn hoofd bonsden alsof zij zouden springen. Snel keerde hij zich om en luisterde toe met 't hoofd uit bed gebogen.

Maar die ellendige klok verdoofde weer alles, zij tikte nu of er niet één maar tien pendules tegelijk bezig waren! Hij zou haar morgen laten stilstaan. Wat was 't benauwd! 't Was ook bespottelijk zoveel dek te hebben bij deze temperatuur, alleen 't laken was voldoende.

Klinkende voetstappen naderden in de verte op straat. Paul hoorde ze sterker worden, onder 't raam voorbijgaan en weer afnemen, tot ze zich geheel verloren. Hij dwong zich aan die voetstappen te blijven denken, om zich afleiding te bezorgen.

Waar zou die man wel vandaan gekomen zijn? Zeker van een partij, die laat was uitgegaan. En hij dacht aan de partij, waarop hij zelf gevraagd was de volgende week, ter gelegenheid van de verjaardag van een zijner kennissen.

Zou 't amusant zijn? Hij verveelde zich zo vaak bij zulke gelegenheden, hij voelde er zich zo verlegen, zo weinig thuis soms.

Misschien was hij ook niet wel genoeg om te gaan. Ja, dat was waar: de dokter had zich niet willen uitlaten, maar Paul had wel gezien, dat hij de zaak niet licht opvatte.

En was 't gisterenochtend of vandaag geweest, dat hij op school had horen zeggen, dat er zoveel tyfus in de stad was?

Als hij eens tyfus had!...

Een plotselinge schok ging hem door de leden bij die gedachten, een soort van schrik, hij wist zelf niet waarvoor. Want eigenlijk... 't was zo onaangenaam niet, tyfus, dacht hij. Hij vond zich zelfs enigszins gewichtig bij 't idee misschien een ernstige ziekte te hebben... en daarbij: hij zou dan zeker lang thuis moeten blijven.

Deze laatste gedachte vooral deed hem aangenaam aan, want hoezeer hij ook aan schoolgaan gewoon was, aan 't op schoolzitten zelf namelijk, zo was hem toch dat telkens terugkerende opstaan in de koude, grauwe schemering van de wintermorgens, dag in dag uit, een gruwel. Hij zou nu lui kunnen blijven liggen en gaan slapen, niet gekweld door de gedachte aan onafgemaakt werk en nog te leren lessen.

En in de weldadige warmte van 't bed, strekte hij zijn leden uit, reeds bij voorbaat genietend van dat renteniersleven. Over 't mogelijk verloop van de ziekte dacht hij niet. Hij kende trouwens van tyfus alleen de naam en wist dat 't iets gewichtigs was, waarover niet gesproken werd dan met ernstig gelaat.

Allengs ging nu zijn denken over in een doffe, onrustige sluimer.

Hij droomde dat hij dood ging.

Vele bekende gezichten zag hij om zijn bed, alle zacht schreiende om hem, doch langzamerhand namen zij een grijnzende trek aan, ware duivelentronies. Zij drongen op hem aan al dichter en dichter!... Met een schreeuw ontwaakte hij, als in een bad van zweet, met zwoegende borst en kloppend hoofd.

Zó lag hij enige ogenblikken stil, terwijl zijn gedachten de droom volgden. Als hij eens aan de tyfus stierf... Het gebeurde misschien maar zelden dat iemand daarvan beter werd. De gedachte had niets bizonder verontrustends voor hem. Zó gelukkig gevoelde hij zich niet, dat hij hartstochtelijk wensen zou te blijven leven.

Rust zou hij dan krijgen. En in 't peinzen van dit stille nachtelijk uur kwam 't hem voor als iets zeer begerenswaard, die rust. Niet meer de dodelijk eentonige kringgang van bezigheden, zich voortslepend van dag tot dag, van uur tot uur, gedurende tien maanden van het jaar. In die maanden was 't of er een last op hem lag, iets zwaars, dat even werd opgeheven op zaterdagmiddag in 't vooruitzicht van de kalme zondag, om des te drukkender weer te komen op zondagavond.

Was hij dan lui? Nee, dacht hij, tegen 't werken zelf zag hij niet op; maar hoe kwam 't dan toch, dat hij van die dingen zoveel meer hinder had, dan zijn kennissen? Dikwijls had Paul hun gevraagd, en 't gewone antwoord was altijd een schouderophalen, met de verklaring dat zij er aan gewend waren.

‘Zie je, die eerste week na de vakantie, da's 't ergste, maar, och, na veertien dagen weet je al niet beter of 't hoort zo.’

Zo hadden ze gezegd. Maar Paul was na twee maanden nog niet gewend en al weken vóór 't einde van de vakantie zag hij tegen 't schoolgaan op als tegen een berg. In de eerste dagen van de nieuwe cursus gevoelde hij dan een soort van pijn, iets als heimwee, waartegen niets te doen was, niets. Om dat gevoel af te schudden wond hij zich op en beproefde zich wijs te maken, dat hij toch eindelijk blij was, dat 't weer begon. Hij was immers niet lui, hij *wilde* niet lui zijn, waarom vond hij dan de school zo heel, heel naar?

Maar 't werd niet beter, voor er vele weken waren verlopen. Dan kwam er een doffe, lijdzame stemming over hem, als van een paard, dat in een molen loopt. Voort, de ene treurige herfstdag na de andere, op koude ochtenden als er een blauwige damp over de huizen hing, op motregenende achtermiddagen, met hun bleek, kleurloos licht: altijd maar voort en met een woestijn van zulke dagen in 't vooruitzicht.

Maar anderen kon dat toch niet zo schelen, waarom was hij dan niet als die anderen?

Het was 't gedwongene, 't zenuwachtige van 't gymnasium-leven, waaraan hij zo 't land had, van dat gymnasium, waar men alle stemmingen soms op één dag doorliep: van de grootste verveling tot de angstigste spanning.

Hij was ook niet zo brutaal als de anderen, hij had angst voor meneer die en meneer die, en heftige tonelen, al was hij er ook volkomen buiten, deden hem beven.

Zeker, dat waren de redenen waarom hij 't schoolleven niet zo kalm verdroeg als ieder ander, en wanneer eenmaal die redenen waren weggevallen, wanneer hij een man was geworden, dan zou 't veel beter gaan. Hij zou met lust werken...

Doch er kwam een twijfel bij hem op: zou hij in zijn maatschappelijke werkkring ook niet evenzo de eentonigheid en verveling ontmoeten? Zou het leven hem dan *wel* de moeite waard toeschijnen?

Hij had wellicht toch in 't algemeen geen energie genoeg, mogelijk was hij ook maar heel gewoon lui...

Dit waren geen aangename gedachten. Paul wierp zich ongeduldig op zijn andere zij en trachtte aan iets anders te denken.

Voorshands zou hij enige weken thuis moeten blijven en daar wilde hij nu liever op zien. Het was toch wel aangenaam zo eens een tijde opgepast en verzorgd te worden, als een rentenier, altijd en voor alles bediening te hebben.

Zo voortsoezende met aangenamer denkbeelden, viel hij ten laatste in een rustige slaap, die tot aan de morgen duurde.

Dit was de eerste nacht, die Paul op deze wijze doorbracht, woelend en peinzend met vermoeide gedachten,

of akelig dromend in een korte sluimering.

De dokter, die vroeg in de morgen kwam, constateerde een hevige graad van tyfus en nog diezelfde avond was 't briefje aan de deur met *febris typhoidea*, *Besmettelijke ziekte*.

Er brak nu een zware tijd aan voor mevrouw Debreux.

Paul had ijle koorts en moest opgepast worden, dag en nacht. De eerste nachten deed zij 't alleen en wilde niet, dat een pleegzuster kwam om haar af te lossen.

Van 't ogenblik af, dat de oude Dina aan de deur kwam, om te vragen of mevrouw nog iets nodig had vanavond, totdat ze weer de venstergordijnen wegschoof om 't grauwe licht van de novemberochtend binnen te laten en de lamp werd uitgeblazen, zat Pauls moeder daar alleen voor dat bed.

Uur op uur verging, langzaam en ééntonig, steeds met dezelfde geluiden, dezelfde stilte. Dezelfde harde voetstappen in de straat, die kwamen en gingen, hetzelfde hondengeblaf in de verte.

In de eerste uren van de nacht nog 't verwijderd geratel van wielen, geroep van stemmen en 't gerekte fluiten van een vertrekkende trein. Dan ging alles langzamerhand weg en als mevrouw Debreux op een ogenblik er weer aan dacht en luisterde of zij nog enig geluid kon opvangen, dan was alles volmaakt stil buiten.

Zij bedacht dan dat de stad was ter ruste gegaan en dat in de lege straten de gasvlammen nu eenzaam flikkerden, de gesloten huizen beschijnend met onzeker, beweeglijk licht.

Paul kon geen rust vinden. Bijna elke minuut wendde hij zich van de ene zij op de andere, om een koele plek te vinden voor zijn gloeiende wang. Dan praatte hij in zich zelf, afgebroken en onverstaanbaar, maar soms ook richtte hij zich half op en riep onsamenhangende woorden luid en angstig in de stilte van de nacht.

In 't eerst schrikte zijn moeder daarvan: 't klonk zo hard, zo rauw, en 't was haar of de stilte sterker ruiste, nadat Paul weer stil op zijn kussen was teruggezonken. Zij sprak hem dan zacht toe, terwijl haar hart klopte van ontroering en een tijd lang lag hij stil tot 't woelen op-

nieuw begon, met 't spreken in zichzelf, dat al luider en luider werd.

Spoedig gewende zij echter aan deze dingen en had alleen medelijden met hem, als zij zag, hoe hij zich aftobde in 't rusteloze jagen van zijn koortsgedachten.

Om de tien minuten legde zij koude compressen op zijn hoofd, om hem te kalmeren. Zolang 't koel bleef scheen 't hem waarlijk te verlichten en lag hij langer stil dan anders. Mevrouw Debreux ging dan weer rustig bij 't bed zitten en met de arm op zijn kussen, luisterde ze naar Pauls gejaagde ademhaling.

Eén gedachte was 't, die dan steeds opnieuw bij haar opkwam: als ik hem eens verloor.

En zij trachtte zich in te denken in 't leven zonder Paul, kwelde zich met de voorstelling van Pauls lege kamer, van de onbezette plaats aan tafel, en dacht aan 't uur, waarop hij van school kwam, maar dan niet meer komen zou... totdat ze zacht snikkend in haar stoel terugzank of Pauls gekreun haar tot de werkelijkheid riep.

Tegen de morgen, als de koorts afging, als 't gloeiend gelaat van Paul allengs verbleekte en hij afgemat in slaap viel, dan deed ook bij haar de reactie zich gevoelen na de inspanning van een ganse nacht. Zij streed dan tegen een onbedwingbare slaaplust. Rillend van kou stond zij op om naar 't weer te kijken, hetgeen beweging gaf, om vervolgens onrustig en knikkebollend in haar stoel te sluimeren.

Na drie dagen kwam er een pleegzuster, om de nachtwaken met haar te delen.

Want 't ging niet goed met Paul.

De koorts wilde niet wijken en meer en meer verzwakte de patiënt. Hij lag daar nu met grote, zwarte ogen in 't witte, magere gezicht en de dokter zag 't wel hoe hij elk etmaal achteruit ging.

't Was altijd hetzelfde bij dat korte bezoek: een vraag hoe de nacht geweest was, een onderzoek naar de koorts, enige korte aanwijzingen en dan ging de dokter weer heen, vermijdend om mevrouw Debreux aan te zien.

Maar deze vroeg niet meer, zoals zij op die eerste avond gedaan had.

In de morgen en ook een deel van de middag was Paul altijd geheel koortsvrij. Hij lag dan stil voor zich te kijken en naar de geluiden op straat te luisteren. Alles klonk daar dooréén: 't doffe kloppen uit de nieuwe huizen, die in aanbouw waren aan 't einde der straat, 't zware gerol van een wagen van Van Gend en Loos en daartussen allerlei rauwe stemmen van visboeren en groenteverkoopsters.

Dat gehamer trok 't meest zijn aandacht: 't begon dof en langzaam en eindigde snel en helder. Wat zouden ze toch wel kloppen? Lang lag hij er vaak naar te horen, tot hij moe werd van de eentonigheid.

's Middags kwamen er altijd orgels in de straat en daar luisterde hij gaarne naar. Eén was er echter met een weemoedige, slepende deun, die hem droevig stemde. Hij dacht dan aan zijn eigen toestand, en dat hij nu spoedig zou sterven.

Want hij wist hoe 't met hem stond, al had niemand 't gezegd. Hij zag 't aan de roodgeweende ogen zijner moeder en voelde 't aan de toenemende loomheid in zijn leden, dat hij sterven ging.

Hoe kwam 't toch, dat hem juist nu allerlei aangename ogenblikken uit zijn leven te binnen kwamen, thans, nu hij zich slechts 't onaangename wilde herinneren?

Hij dacht aan de heerlijke momenten vóór de kerstvakantie en vóór de zomervakantie. Aan de week daarvoor, als de gedachte aan de komende vrijheid hem telkens en telkens weer opzocht en 't ene vak na 't andere opgeborgen werd 'tot na de vakantie'. Dat was de laatste Latijnse thema geweest, dit waren de laatste meetkundesommen en nu nog maar één geschiedenisles.

Zo kwam dan eindelijk ook de laatste dag, die zo lang duurde en toch zo verrukkelijk was. De vier-uur-schel klonk anders dan gewoonlijk en zij was 't sein tot een ongelooflijke bedrijvigheid, daar alle boeken mee naar huis moesten.

En hoe had hij in die eerste vakantieogenblikken genoten! dat goddelijk gevoel van vrijheid, die morgen zijn zou en overmorgen en een lange dagenreeks achtereen!

't Was toch wel jammer, dat dit alles voor hem nu niet meer komen kon. Paul stelde zich voor, hoe zijn kamera-

den 't elkaar en hun ouders zouden vertellen, als van 'de jongen uit onze klas' die aan de tyfus gestorven was. In de stad zou men 't zeker een treurig sterfgeval noemen, zo jong nog.

De tranen schoten hem in de ogen bij die gedachten en vloeiden geluidloos over zijn wangen. Hij schreide niet zozeer omdat hij sterven moest, terwijl hij nog zo gaarne wenste te leven, maar 't kwam voort uit een soort van medelijden met zichzelf, alsof Paul Debreux een ander persoon was, die hij gekend had en wiens doodgaan hem droevig aandeed.

Lang lag Paul zo, zacht snikkende, opdat zijn moeder het niet zou horen.

Maar zij hoorde toch iets en stond op van de tafel, in de mening, dat hij wat nodig had. Snel sloot Paul de ogen om niet te laten zien dat hij geschreid had, doch zijn betraande wangen verrieden hem.

Zij begreep, ging zwijgend van 't bed weg en zette zich weer neder bij 't venster.

Een ogenblik later hoorde Paul haar wanhopig schreien. Ogenblikkelijk schoten ook hem de ogen weer vol tranen: ja, zijn moeder! egoïst, die hij was... hij had zich verkwikt aan 't tragische beeld, dat hij van zichzelf had ontworpen, maar voor haar was geen gedachte geweest. Hoe eenzaam moest zij worden als hij stierf!

En hij gevoelde plotseling een heftige smart bij die gedachte, 't was alsof hij zelf schuld had aan zijn dood... dat zachte schreien, hij *kon* 't niet langer verdragen!

'Mama,' riep hij met een door tranen gesmoorde stem, 'mama!'

Zij stond snel op en kwam tot hem, die de armen naar haar uitstreckte. Geen woord werd gewisseld, wat had hij haar ook kunnen zeggen? Maar zij schreide lang aan zijn borst, snikkende met zenuwachtige schokken, alles om zich heen vergetend in de verschrikkelijke eindeloosheid van haar smart.

Paul had een vaag gevoel, dat hij haar behoorde te troosten, maar zijn keel werd toegeknepen, dat hij er pijn van had. Hij kon niets zeggen. En hij ondervond een wee, een bitterheid tegen 't mensenlot, zoals hij nooit vroeger had gekend: waarom moesten de mensen zich toch

aan elkaar hechten, als er zo'n scheiding op volgen kon!

De binnentredende pleegzuster maakte een einde aan dit toneel.

De zon was buiten ondergegaan, in de hoeken der kamer lag reeds de duisternis en 't geraas op straat was grotendeels verstomd. Nadat mevrouw Debreux 't vertrek verlaten had, werd de kachel nog eens opgepookt, die helder snorren ging, en 't licht aangestoken. Toen zette zich de verpleegster op haar beurt aan de tafel en de gewone stilte viel weer in. Nog een wijl lag Paul te kijken naar haar gezicht, dat matwit zag onder 't licht van de lamp, toen keerde hij zich om en viel in slaap.

Het werd een boze nacht.

Met groter hevigheid dan ooit kwam de koorts op, en de patiënt had 't benauwd, doodsbenauwd. De zuster en mevrouw Debreux waakten beiden, de moeder bij zijn kussen, om hem weer tot rust te doen komen als hij plotseling ruw overeind sprong, of 't dek van zich afwierp in zijn koortsgloed.

Buiten wakkerde de zuidwestenwind tot storm aan. Met machtig, breed geluid kwamen de vlagen aan, over zwiepende bomen en loodzwart water, en loeiende in de pijp van de kachel, schuddende aan de ramen, dat de ruiten rammelden in hun voegen, gaven zij de nacht iets onheilspellends, dat de twee vrouwen aan 't ziekbed beiden gevoelden, doch geen tegen de ander uitsprak.

In 't vroege morgenuur, toen de broodkarren in de straat kwamen, werd Paul kalmer en de koorts minder. Mevrouw Debreux ging toen naar haar kamer, om te trachten wat rust te nemen. Terwijl ze nog sliep kwam, tegen negen uur, de dokter.

Nog altijd lag Paul buiten kennis. Sedert de vorige avond had hij geen enkel helder ogenblik gehad. Lange tijd beschouwde hem de dokter en gaf toen op fluisterende toon zijn bevelen aan de pleegzuster. Het zou hoogstwaarschijnlijk wel afgelopen zijn vóór de nacht. Zij moest er mevrouw zachtjes op voorbereiden en haar trachten kalm te houden. In de avond zou de dokter terugkomen. Toen ging hij.

Treurig en slepend verliep de dag. Altijd nog de vliegende storm uit 't zuidwesten, die op de middag zijn grootste kracht verkreeg. De rukwinden vielen plotseling in met bol geluid, dan kletterden een ogenblik de vensters en zwiepten de bomen onder de ontzettende druk, tot de vlaag had uitgewoed.

En binnen, waar 't schemerdonker van de herfst dag een kleurloos licht deed vallen, lag daar die doodsbleke jongen te sterven, zacht kreunend 't hoofd om en om wendend, terwijl 't zweet op zijn voorhoofd stond. Zijn moeder zat daarbij, kalm, met droge ogen en harde trekken. Behoefteloos om te wenen had zij niet, alleen gevoelde ze een benauwdheid in de keel, die haar 't slikken moeilijk maakte, en klopte haar hoofd. Zó rustig was ze, zó bedaard legde zij haar zoon de ijscompressen op 't hoofd, en dekte hem weer toe, dat soms de verpleegster haar tersluiks angstig aanzag, bevreesd voor de reactie.

Bij de avondvisite van de dokter was de toestand nog vrijwel als 's morgens. Hij zag echter dat de lijder nog verminderd was in de loop van de dag. Kalm lag Paul daar nu, met de grote ogen wijd open, zonder te ijlen. Doch bij kennis was hij niet.

Het was enige uren, nadat de dokter was heengegaan, dat Paul een ogenblik zijn bewustzijn herkreeg, voor 't laatst.

De verpleegster was gaan rusten en de moeder zat alleen bij 't ledikant, nog met 't zelfde strakke gezicht, dezelfde traanloze ogen. Werktuiglijk deed ze wat er te doen was, aan niets denkende, schijnbaar even bewusteloos als Paul zelf. Nog altijd staarden de grote ogen voor zich uit en 't korte, zwarte haar hing over 't voorhoofd, scherp afstekend tegen 't wit van de wangen. Hij ademde zwaar, terwijl de beide magere handen op 't dek zich bewogen in lichte trilling.

Opeens wendde hij 't hoofd om en zag zijn moeder aan. De uitdrukking van de blik toonde dat hij was bijgekomen.

‘Ma,’ klonk het hijgend en zacht en toen wat luider: ‘mama!’

Er lag iets beklagends, iets medelijdends in zijn roepen

en in zijn blik, dat haar in 't hart greep, terwijl hij haar hand zacht drukte. De harde trekken ontspanden zich en toen kwamen er tranen. Zij boog 't hoofd voorover en kuste snikkend zijn kleine hand die op 't laken lag, nog eens en nog eens.

Toen zij weer opkeek en zien kon door haar tranen heen, was alles gedaan. Hij lag met 't hoofd op 't kussen, 't gezicht naar de wand gekeerd en de zware, hijgende ademhaling had opgehouden, voor goed.

Alsof er plotseling een domper over haar was gezet, die haar smart had verdoofd, zo stond ze op, met dezelfde marmeren uitdrukking op 't gezicht als een ogenblik tevoren, drukte hem de ogen toe en gaf hem een zoen, met haar eigen koude, bleke lippen op zijn bleek voorhoofd.

Daarna schoof ze de gordijnen dicht, zette zich bedaard op haar stoel en bleef naar de grond staren, de kin op de hand steunend, terwijl om haar heen de pendule eindeloos voorttikte en de stormvlagen al zeldzamer aan de vensters terug kwamen.

Zó, nog juist in dezelfde houding, vond haar de pleegzuster, toen deze een groot uur later binnentrad om met haar te waken.

Buiten was 't stil geworden, een sterrenhemel kwam te voorschijn, hier en daar, tussen de scheuren in donkere wolken.

Twee dagen later werd Paul Debreux begraven.

Een heldere, koude winterdag. De eerste sneeuw was gevallen en bedekte met een dunne laag spaarzaam de grond. Tegen de bomen was ze opgewaaid in een smalle streep, die van de kroon over de gehele lengte van de stam naar beneden liep. Aan de takken had zij zich niet kunnen houden, behalve bij de oksels. Doch op de daken lag ze overvloedig als een kleed van smetteloos witte wol, waartegen de bleekblauwe hemel scherp afstak. 't Geratel van wagens en karren in de straat en verderop in de hoofdstraat werd verdoofd door de sneeuw, maar des te scheller klonken de stemmen der spelende kinderen. Want 't was nog lang vóór negenen.

't Volle zonlicht bescheen de huizen en deed de sneeuw op de daken fonkelen, terwijl beneden op straat een vro-

lijke bedrijvigheid was van groentekarren en meiden, die de stoep deden, onophoudelijk lachend en elkaar toeroepend.

Te midden van al dit leven stond 't huis van mevrouw Debreux stil en doods in 't stralende licht. Van boven tot onder was 't gesloten, met de witte blinden beneden en de gele jaloezieën boven. Nergens een teken van leven.

Daar kwam een lijkkoets langzaam de straat in: een grote zwarte vlek op de witte grond; zij hield stil voor 't dichte huis en was nu in een ogenblik 't middelpunt der algemene opmerkzaamheid. Daarop kwam een rijtuig met twee paarden om de hoek der straat en stond eveneens stil voor 't sterfhuis, achter de lijkwagen. De koetsiers, met grote witte stropdassen, klommen af en knoopten gesprekken aan met de lijkdragers, die ten getale van vier waren meegekomen in de koets.

Rondom, op enige afstand, stonden de kinderen, die hun opmerkzaamheid verdeelden tussen 't stille huis, de zwarte wagen en de slaperige paarden.

Na een minuut of vijf wachters, gedurende welke de belangstelling van de buurt nog was toegenomen, werd de voordeur geopend. De oude meid kwam even buiten en gaf de mannen op het trottoir een wenk, die daarop met zachte tred de stoep opslopen.

Spoedig kwamen ze weer, met de kist onder 't zwarte kleed, en plaatsten haar voorzichtig in de wagen. Dan traden twee heren naar buiten, met langzame gelegenheidstred: de dokter en Pauls voogd. Zij hadden hoge hoeden op met brede rouwbanden en droegen witte dassen en handschoenen. Hun gezichten hadden de uitdrukking van meewarigheid, die men bij zulke gelegenheden aanneemt en hun monden waren ernstig gesloten.

Zij stegen in 't rijtuig, 't portier werd dichtgeworpen, en de kleine stoet zette zich in beweging, langzaam en statig in de vrolijke zonneshijn.

Toen 't rijtuig voorbij 't huis ging, zagen de beide heren op naar een venster van Pauls kamer en bogen. Ze wisten, dat mevrouw Debreux daar stond. Vervolgens leunden zij zich achterover in de kussens en waren 't eens, dat 't een hard sterfgeval was, zo'n enig kind.

Langzaam, heel langzaam ging 't voort, en waar de

stoet voorbijkwam, daar scheen 't leven een ogenblik gestremd. Hun gelach en gepraat stakende, richtten de meiden zich op om hem na te zien, ernstig en peinzend.

Nog een ogenblik en de zwarte plek was om de hoek verdwenen.

De straat herkreeg weer haar gewoon vrolijk aanzien; kinderen trokken naar school bij troepjes van drie en vier en werden vervangen door venters van grof aardewerk en scharenslijpers met rauwe kelen.

Het strakke gelaat aan 't bovenvenster, met 't voorhoofd tegen 't koude glas gedrukt, had de zwarte wagen nagestaard tot hij om de hoek ging, toen zagen de ogen recht voor zich uit naar 't witte dak aan de overzij, waarop hier en daar een vlokje sneeuw losliet en in de goot viel.

Lang stond ze zo, Pauls moeder, verstrooid luisterend naar de geluiden op straat en zonder gedachten. En toen zij eindelijk zich afwendde van 't raam en rondzag in de doodstille, eenzame kamer, die toch nog zozeer van Paul was vervuld, waar elk ding nog aan Paul herinnerde, toen ging 't door haar borst als een steek van oneindig, schrijnend wee: alleen, ja, zij was nu alleen, voor goed...

En zich neerzettend in de leunstoel, waarin ze zo vaak had gezeten, brak ze uit in jammerend snikken, dat vreemd klonk in de stilte, een schreien lang en wanhopig.

Een avond

Zij waren langzaam, als toevallig opgewandeld naar 'Schreuder', het koffiehuis aan de overkant der rivier.

Het zou daar koel zitten zijn, na deze snikhete julidag en het was tenminste een eindpunt voor doelloos slenteren langs dompige straten, waar de warme, lome lucht nog zwaar hing en het benauwend rook naar hete stof, die pijnlijk prikkelde in de neus.

Toch altijd nog beter op straat dan op de lauwwarme kamer, waar een atmosfeer was, als in een kast, die lang gesloten is geweest.

Het was tegen acht uur, toen zij over de grote brug gingen. Aan het andere einde lag 'Schreuder'.

De zon ging rosgoud gloeiend onder, rechts boven de rivier, hoog achter de violette huizenstad, maar zij zagen het niet, hadden alleen een vage indruk van de wijde hemelbrand en de brede verte van het watervlak, dat blauw-zilver tintelde.

Onderweg, in hun lange, moeie slentering hadden ze zonder belangstelling lopen praten over de dagelijks gewone dingen, over wat op het bureau gebeurd was: 'Zeg, wat was die Beukels weer gek!' of: 'Ben je nog uit geweest gisteravond?' of: 'Weet je wie ik gezien heb? Die meid van laatst, je weet wel, die zwarte...' Eindelijk hadden ze 't over de warmte gehad. Cnoop vertelde, hoe hij maar eens in zijn leven zo'n zelfde hitte had bijgewoond: dat was nou twee jaar geleden bij de wielervedstrijden in Arnhem...

'Ik kwam daar, got! zoals je gewoonlijk na die dingen toegaat, hè! in velocipèdekostuum, met een shirt an en korte broek en m'n jas over me arm... Dan ka'je toch waarachtig niet zeggen, dat je dik gekleed bent, nie-waar?'

'Nee, waarachtig niet,' zei de ander.

'Nou maar, meneer! ik verzeker je, ik was nog geen half uur op de baan of ik stierf gewoon van de hitte!... en zo in eens kwam dat! We waren hier weggegaan... ja Jezis! met warm weer... een graad of 70, 72 nie meer. Maar toe in de trein veranderde 't... en got! 't was om

gek te worden! De lui könne niet meer op d'r karren blijven... ik heb er twee zó af zien donderen.'

'Sakkerloot!' zei de ander weer, om ièts te zeggen. Cnoop was door zijn verhaal in vuur geraakt en vertelde ijverig verder.

'O, je verrekte gewoon! je wist niet waar je je bergen zou... en geen bòòm, dat begrijp je... 't bestuur wou dan ook...'

'En is t'r gerejen?' viel de andere in, uit zijn dofheid zich dwingend tot enige belangstelling.

'Gereje?... nee Jezis! dat kè'je begrijpen,... of wacht is!... ja toch nog... maar d'r kwam geloof ik onweer... ja, zó was 't! d'r kwam onweer...'

Ze waren bij 'Schreuder', gelukkig!

Hij werd wee en wrevelig van dat enthousiast gedane verhaal, dat zo onnut klonk, zo wezenloos en leeg. Hij wilde binnegaan in het café, maar Cnoop hield hem staande, de hand uitstekend:

'Hier zal ik de eer hebben afscheid van u te nemen, meneer... ik wou naar huis toe, weet u?'

In zijn toon klonk het zich schrapzetten tegen mogelijk aandringen om toch mee binnen te gaan.

Maar de ander dacht er niet aan hem te bidden, hij voelde eer een kleine verluchting, nu Cnoop weg wilde.

'Toe, ga nou effen mee je bent nou al zo ver,' zei hij echter uit beleefdheid.

'Nee meneer! ik heb je gezegd ik breng je tot aan "Schreuder", maar d'r in ga ik nièt... en ik moet ook thuis wezen: die arme Kees zit misschien al een half uur op me te wachten.'

'Nou, in godsnaam!... als je niet kan, dan kan je niet... adieu dan! veel plezier dan!...'

'Insgelijks, amuseert u verder,... dag meneer!'

Een vissig-slappe handdruk, toen ging Cnoop met een haastige, ietwat gemaniëerde omdraai van hem af, weer naar de brug. Zijn klein lichaam, in een fattig, grijs pak, wipte haastig op en neer in geaffaireerd stappen. Een keurig heertje! was de indruk, die de ander kreeg, toen hij hem even nazag, half wrevelig, half medelijdend.

Toen ging hij zelf langzaam, met een koelernstig air, tussen de mensen aan tafeltjes door, de hellichte zaal in,

zoveel mogelijk een korrekte houding van kalme nonchalance bewarend. Door de glazen deur, de trap op met langzame, zelfbewuste stappen, eindelijk boven, dòòr de deur, - waartegen een kellner leunde, die wezenloos voor zich staarde - op het balkon. Er was daar een lege koudheid van grijs ijzer en steen onder cru licht: drie trillende gasvlammen, blauwwit, langs de muur. Het was niet vol: er zaten twee paartjes in de hoek links, dichterbij nog een tafeltje met drie opgeschoten jongens, gymnasiasten of Hogere Burgerscholieren, met grote stokken en lage hoedjes... Rechts waren alle tafeltjes leeg.

Hij ging zitten, met zijn rug naar de anderen, twee tafels van de hoek, bestelde aan de kellner, die een paar pas was nader gekomen, gemberbier en had onmiddellijk daarop spijt dat genomen te hebben. Maar de kellner was al weg, in de gang, en hij durfde hem niet terugroepen.

Hij schoof zijn ijzeren tuinstoel achteruit, ontevreden over 't niet-durven, ging leunen tegen de harde houtrand, puffend warm in zijn hete, schurende kleren, benauwd met zijn lichaam en met zijn gevoel tegen het leven.

Daar zat hij nu... waarom eigenlijk?

Maar het zacht aanzwellend, koele stroken van de avondwind langs zijn gloeiend gezicht deed hem kalmer worden, toen hij ook van de wijde avondschoonheid vóór hem zich bewust werd.

Het was vrij stil voor zo'n druk punt. Aan de brugkant alleen ging dof geroesem van geluiden om, soms ratelde hardop een rijtuig.

Achter hem zacht geprevel, dat in de stilte scheen te horen.

Daar brak hard gelach uit aan het jongenstafeltje, zijn wordende stemming storend. Het klaterde een ogenblik, ... toen weer stil. De kellner had intussen, met gerinkel van glas op zink, het gevraagde gebracht. Een natte plof en het flesje was open neergezet, met harde tik op de tafel.

‘Asjeblief meheer!’

‘Dankje!’

Zijn ogekijken ging nu weer naar buiten, dronk dat in met genot.

In de wordende avond waren de dingen meer etherisch,

verijlden tot schaduwbeelden: de bladerbomen langs de waterkant, de lange bruggebouw. Daarachter verinnigde de hemel tot donkerblauwe ernst. Dof staalde de water-strook, met plotselinge schitteringen der rivier, zichtbaar boven de stenen rand.

En tussen water en hemel was de huizenstad aan de overkant, diep fonkelend violetzwart, met de fijne dakenlijnen en schoorstenen tegen het transparant van de lucht.

Rechts vóór hem was de grote brugingang, half verborgen achter een kiosk. De twee vlaggestokken op de entreepoort hieven zich wezenloos in de lucht en daarachter deinsde weg, de ijzeren bewanding van het brugge-vaarte, groezelend, vaag in 't donkere, van afstand tot afstand even aangelicht door lantarens, die te schijnen aanvingen, wit fel stralend, als heldere kijkers van vreemde natuur, geen deel hebbend in deze innige avond-samenvoeling van lucht en water en stad.

Maar als zwart kantwerk fijn, was de boging van de spoorbrug ernaast. Met veerkrachtige sprongen gingen de bogen van de ene pijler op de andere. Door het zwart filigraan en hoog er bovenuit scheen het diepe, zalige blauw van de hemelkoepel.

De grote avond lag wijdopen voor hem.

Het was zó stil bijwijken, dat hij in de nachtbomen, vóór de waterkant, het aandachtig ritselen horen kon, teer lispelen van avondwind in de bladeren, die flauw bewogen tegen de lucht.

Een onmetelijk zwijgen daalde neer, dempend de geluiden ...

En het klare licht wolkte weg, langzaam en gestadig uit de vèrwelvende dagkoepel. Van onderop gleden, donkerend en vervagend, de vluchtige schaduwen aan.

De Dag vervloede luidloos in de grote, alomme Nacht...

En zijn hart verruimde in 't éénvoelen, aanbiddend de pure schoonheid van dit grote drama; in vol genieten staarde hij, met tranen in zijn ogen...

Tot hij een schrijnen van zielspijn zich bewust werd en peilde wat het was, dat hem zo drukte... Ja, dát was het! het contrast tussen dit vrije daarbuiten, waarmee hij

zich verwant gevoelde en de benauwheid van zijn eigen duf, klein dagelijks leven.

Neen! hij had met dat Hoge niets gemeen, zijn doen niet en zijn denken niet.

Hoog-impassibel, volmaakt zelfgenoegzaam ging het hem voorbij, hem en duizenden. En het liet hem en die allen terug om het na te staren met eindeloos, zelf onbegrepen verlangen.

Wat was die stad klein! Wat was zo'n dag klein, zo'n leefdag: morgen, middag, avond, morgen, middag, avond... regelmatig wentelde 't om en om en om, en hij was op het rad gebonden, dacht gek te worden onder die monotonie en regelmaat.

Het dagleven benauwde hem, zo week na week, waarin hij elke morgen bij het ontwaken de dag van gisteren zwaar in zich hervond. Een bezinksel der gedachten van de vorige avond, éézelfde gedachtenkleed, dat hij weer aantrok, zoals hij ook in zijn zelfde kleren ging...

Was dit waarlijk weer een nieuwe dag?

En nog zo kort geleden de tevredenheid, dat de vorige voorbij was... Weer een nieuwe, die toch dezelfde was...

En hij kleedde zich, moe gedacht aan die oude gedachten, en zo zat van alle doen... terwijl toch even in hem gelicht had de vage mogelijkheid van een leven, waarin hij deze tijdgang in zijn schijnbaarheid begrijpen zou en gemakkelijk dragen.

Dat moest toch kunnen.

Maar meestal revolteerde hij zich, in een doffe rancune, omdat hij zo weinig paste tussen al dat frisse levende. Verjongde zich niet het buiten elke morgen: een nieuw geboren worden, groot onwetend van het vorige dagleven. Was er ooit moeheid in de hemelpracht van het zon-opkomen, in het licht tsjilpen van de vroege vogels, in de dauwfrisse velden?

En de mensen hoorden ook zo te zijn: in nieuw leven, in nieuwe dadendrang, elke dag vernieuwd. Waarom droeg hij dan die zwaarte mee, waarom drukte hem zo de last van het voorbije leven, dat loom als een mist in zijn denken bleef hangen?...

Het was nacht nu.

Stil berustend lagen alle dingen: de zware bruggebogen op de donkere pijlermassa's, waarlangs het vluchtige water haastte, telkens even tintelend van licht.

Aan de overkant scheen de lange strekking der kaden teruggeweken, terwijl in de smalle strook donkerviolet daarboven, die de huizenstad was, de lichten alleen nu waakten, levendig sterrelend, oranje-goud, van afstand tot afstand.

Omhoog was het heldere versomberd tot diep-staalblauw, waarin, fijn als diamantschitteren, hier en daar een ster...

Maar niet tot zijn bewuste zien kwam dit meer. Hij zag het met vage ogen, de elleboog op het tafelhout, de kin steunend in de hand.

In hem schrijnde het van denkwonden. Hij dwong zich te herinneren het doorleefde van gister en eergister, ogenblik na ogenblik, om te zien of zulke dagen ook verschilden en 't was hem een wreed genot te merken hoe gelijk ze waren.

Eerst de donderdag.

Een grijs-beloken dag was 't geweest. In de nuchtere morgenbleekheid was daar het bekende kamerzijn, met het wit van ontbijtgoed over de halve tafel. Het vaal gewone, suf treurige van dit daggelaat echode terug in de lusteloosheid van zijn matte ziel. Een weerzin had in hem geschreid weer de dagloop te beginnen... tot met wegrukken uit die matheid hij zich dwong tot doen, tot aankleden. Daarvoor was altijd een halve oplettendheid nodig, maar onderwijl, terwijl hij dit deed in de rillige morgenkilte, drukte hem de last van één gedachte.

Wat was dat ook weer geweest?

O ja! hij herinnerde zich! Een denken was in hem gekomen dat hij 's middags naar een vergadering moest om verslag te geven en tegelijk daarmee had hij vage zieningen van zijn bureaokamer op dat druilige middaguur, van de regengrijze stadsstraten in het tranenlicht. Alles doods en vaal!

En toen had hij ook de ganse daggang vóór dat uur in één denklichten gezien: het morgenzijn in die kamer, 't

koffiedrinken,... al zijn handelingen, en zó had hem de moeheid gedrukt, dat dit alles ook waarlijk elkaar moest opvolgen in het reële, hem dwingend, als met ijzeren greep in de nek, om de minuten alle te leven, onweerstaanbaar, de een na de ander... dat hij met de spons in zijn hand het wassen had gelaten, om op bed neer te zinken, de armen steunend op de knieën, handen gevouwen...

Maar het klokkentikken was weer in zijn bewustheid gedrongen en verbitterd over dit nutteloos zelfkwellen, dat toch geen verbetering kon brengen, was hij opgesprongen, en had, het denken onderduwend, nu voortgehaast tot hij klaar was.

Even wat gegeten,... brood gesmeerd om mee te nemen voor 12 uur... toen weg...

Zo onwezenlijk, bedacht hij thans, was altijd 's morgens die ochtendkamer, zó voortdringend naar weg en aan 't werk gaan, in zijn voelen. In zijn schooljaren had hij dit ook gehad. Het school was geducht, angstig drukkend in zijn ganse denken, van het wakker worden af. Al het andere vóór 't daar heen gaan - de slaapkamer met 't aankleden, de woonkamer met 't ontbijt in de bleke ochtend, onder 't schaars gepraat der huisgenoten - al het andere zag hij maar vaag, gejaagdheid voelend overal, een voortdrijvende onrust.

In latere jaren, na zijn schooltijd, was 't er niet meer geweest, maar nu hervond hij het, ofschoon zwakker, omdat hem de bureaudag minder benauwde, dan vroeger de school. Toch ergerde het hem, dit gevoel nu weer in zich te weten. Dit was immers nu zijn leven voortaan. Zou hij dan nooit leren rustig te zijn in het ogenblik, buitensluitend de zorg voor wat komen moest?...

Verder dacht hij. - Die donderdag op het bureau! 't Was moeilijk er zich in terug te denken, in juist diè dag-fysionomie. Ze leken zo op elkaar!

Maar ja! hij had toen dat stukje geschreven over 't nieuwe restaurant... Hij zag zich dat weer doen, voorover de bruine schrijftafel in de zwakke lichtgrijsheid... de lage, donkere kamer naast hem stom... Door het raam was, dichtbij, de dofbruine steenrijzing van de overkanthuizen met de starende, gordijnloze ramen, kantoren meest...

Het schrijven had nogal gevlot, en een kleine tevredenheid in hem gloeide, toen 't goed af was.

Maar de tijd daarvóór, van het uithuisgaan tot dit ogenblik, was niet meer uit zijn herinnering op te roepen. Hij wist wel hoe het mòest geweest zijn... als 't altijd was: de hoge, donkere trappen op... de eerste tree van de tweede kraakte... 't groezelige gangetje door, waar het schemerdonkerde... dan binnen, met altijd halfbewust het vies aanvoelen van de deurknop, die door zoveel vuile zetttersjongetjes was vastgepakt.. dan de morgen-groet, onverschillig vriendelijk: 'dag meneer Beukels!' en de teruggroet, waarvan hij de klank zo wist: 'Mòrgen meneer van Wijck!' met soms er achter: 'wel gerust?' of 'goed geslapen?'

Dan 't jasuitdoen, jas ophangen...

O! al die kleine, tergend bewuste handelingetjes, waarbij hij immer zich de vorige dag herinneren moest, toen 't ook zo 't zelfde was, zo verbijsterend hetzelfde. Wat dàn kwam was het weggooien in de prullemand van knipsels en papieren, die nog van gister op zijn schrijftafel lagen...

Ja, zo moest 't alles geweest zijn, maar het precieze donderdaggevoel kon hij niet meer vinden. 't Deed er ook niet toe.

Hoe was 't toen verder gegaan, na dat verslagje schrijven?...

Een kalme gewendheid had 't gegeven, hij was verzoend met het dagleven en had andere dingen gedaan, in een gloeiing van energie veel willende afdoen, schrijvend op lekker glad papier, met een makkelijk lopende pen, smedige zinnen, een gedroomd rijke taal van onverwachte wendingen en verrassend schitterende woorden, die hijzelf nu nog niet wist, maar die zo straks zouden vóór hem staan, tot zijn eigen verwondering.

Maar toch voortdurend, ónderdrukkend dit rijk gevoel van tijd en werk, was hem het bewustzijn gebleven van die onaangename gang, die hem 's middags wachtte, en waartoe hij telkens nader kwam...

Dit was wel de grote ellende van zijn leven, dat kleinigheden in staat waren zijn voelen zó te bezwaren, dat de dagen er door bedroefd werden.

Om 3 uur - de ganse ochtend door had dat 'drie uur' een vijandige klank voor hem gehad - was hij gegaan.

Onder de wijde dreiging van een enorme, inktzwarte onweerswolk, had hij het plein, vóór het bureau, gezien in vale schemer... de dofgroene bomen, de strenge huizen, roerloos-angstig wachtend in een grote stilte op de eerste donderslag. Dit visioen kwam thans weer duidelijk voor hem op, ook hoe hij zich voortgehaast had langs de Breestraat, terwijl de stuifregen killend was komen vallen.

Vóór hem spatten grote druppels heftig op van de grijze trottoirband. Dat was als kleine ontploffingen... Enkele parapluïen, deinend op en neer, gingen voor hem uit de straat af, zilverig zwart glimmend, terwijl bij korte tussenpozen in het schemerend-grijze omhoog weerlicht blikoogde met volle, zomerse donderslagen.

Van de vergadering kwam hem weinig te binnen. Een holle zaal, wist hij, tussen grauwe pleisterwanden, grijs-wolkig van sigarenrook. Bleek licht omhoog, beneden, in de schaduwen, veel dofzwarte mensenlijven, waartussen hier en daar 't lichtbruin van een stoel. Aan het verre einde donkergroen van wachtende bestuurtafel...

Maar hij spande zich niet in om veel te herinneren. Een slappende weetheid kwam van die herdenking op. Dat was als een flauw-zoete, weeë reuk. Hij had toch die ogenblikken doorleefd en hij begreep nu niet hòe hij de moed had gehad... Ze waren nu over. Maar ze zouden terugkomen en hij zou er weer dóórmoeten. Toch waren ze bij het doorleven zo erg niet, als bij het herdenken. Eerst later, als hij een overzicht kreeg en neerzag op een stuk voorbij leven, steeg die weetheid in hem. Staande voor elke daad was daar volstrekt niet altijd die hopeloze moeheid...

Na die vergadering - hij zag even de zaal in het gele gaslicht, nù alles scherp belijnd - had hij gegeten in een restaurant... waar ook weer? 't Deed er niet toe; maar de avond wist hij duidelijk: die was erg geweest.

Ongemerkt was de dag langs hem heen geschoven met de elkaar snelopvolgende occupaties en zo stond hij ineens, onverwacht voor de lange avond, als voor een wijde kloof, verbijsterd.

Wat te doen, hoe te leven die uren door.

Hij had nagedacht onder het eten, maar 't had niet gebaat. Beneden al het oppervlakkig zich-bezighouden, was de grote leegheid-zonder-verwachting geweest, tot hij ten slotte, de strijd opgevend, op een stoel had zitten dommelen in zijn kamer, waar hij alleen was. En telkens werd hij wakker in het staren der wezenloze dingen. In huis de lege stilte, buiten een enkele dronkemansgalm van een die nog laat uit de kroeg terugkeerde. In het stil-teruisen, in het nadrukkelijk klokkerikketikken, voelde hij benauwend het leven vergaan: een koude luchtstroom voorbij hem, die niets achterliet in zijn grijpende handen.

Een duizeling over hem in de kamerlichtruimte, zo wijd gevoeld opeens: zijn eigen kleine bewustheid, doodsangstig in al 't zielloze, onaantastbare, waarover de tijdgang wentelde.

Hij was vroeg naar bed gegaan, het verder zoeken opgevend in zijn grote verslagenheid om het hopeloze van deze grauwe avond...

En zo had hij ook de volgende morgen zijn leven weer gevonden...

Maar de spanning van zijn denken verslaptte nu in een lammende weeheid, die van zijn benen opkroop. Hij tuurde soezend voor zich uit, waar aan 't naaste tafeltje een paartje stoelknersend zich tot zitten schikte... Hij merkte de kleur van haar losomhangend zomermanteltje zonder mouwen, het was heel licht bruin... daarop geschulpte pelerinekraagjes, drie boven elkaar. Hij had een grijze demi-saison aan, en een hoge hoed... Vreemd in de zomer, zo'n hoge hoed!... Weer knerste een stoelpoot! dat was als een nagel over een lei, zo wee...

Waar was hij ook weer aan bezig?... zo slap en zo mat voelde hij zich... o ja! hij was bezig te denken hoe zijn leefdagen waren, achterna overzien... maar het was zo lastig inspannend die herinnering. Hoe was de vrijdag geweest... dat was gisteren pas!...

En terwijl hij nog zijn denken moeilijk richtte, sprong ineens voor zijn herinnering op het ogenblik van wakker-worden.

Met het oogopslaan had hij in het bleeklichte vierkant van zijn alkoofkamertje het geheel van zijn bestaan voor zich gezien zoals hij het gisteravond had gelaten: de dag van nu, de komende dagen en wat geweest was.

Zwaar drukte hem de dag van gisteren. Al zijn denken en tobben van de vorige avond was weer in hem als een zwaar bezinksel van het leven, weeër nog dan gisteren, ouder geworden, vergeeld. Dat was als het moemakend schrijnen van reumatiek door zijn leden... en een wanhopig zoekend verlangen was opengebarsten, niet meer te zijn in dat oude gedenk en gevoel, niet meer te weten het duffe, versleten geleef, niet meer te wentelen met het traagdraaiend dagenrad... omhoog... omlaag... morgen... avond... morgen... avond...

In zijn zitkamer was de bleke treuring van het grijze dagbuiten... als gisteren; het stilwachtend ontbijt... als gisteren!...

Alles als gisteren! Met zijn handen steunend op de tafel, zag hij voor zich de daggang geprojecteerd: uitgaan naar het bureau... trap op... 'goede morgen, meneer Beukels!'... werken... koffiedrinken... eten... O! dat dat ook waarlijk geleefd moest worden!

Hij werd rillerig, als altijd 's morgens, richtte zich op en begon zich te kleden, wèèr te kleden.

Terwijl hij voortging, groeide de veerkracht in hem, zodat hij begon te ontbijten, met een kleine tevredenheid over hetgeen nu klaar was en alleen nog wat zachte melancholie... als de vorige dag.

Hard lachen brak eensklaps uit aan het jongenstafeltje... zijn denkgang storend. Toch even afmaken dit! hij was naar het bureau gegaan natuurlijk... maar zocht daarvan tevergeefs momenten terug te zien.

Machinaal herhaalde hij, de lippen onhoorbaar bewegend: vrijdag... vrijdag... Toen wist hij van het opklimmen der kantoortrap... het geluid van een deur verderop, die piepend openging... hard klakkend dichtsloeg... de gewone traptree hoorde hij kraken... Maar was dat vrijdag geweest of donderdag, of de vorige week of nam hij meerdere dagen - herinneringen samen?... Hoe kon hij het ook weten: ze leken alle zo op elkaar,

geen had een eigen kleur.

O! de nutteloosheid van dat eeuwig herhalen, waarvan zelfs geen herinnering bleef.

Waarom was het niet gisteren of voor een week of over een jaar...?

Waarom ging hij straks slapen om morgen weer te beginnen... waarom begon hij 's morgens om 's avonds weer te eindigen... om de volgende dag weer te beginnen?

Brandende tranen zwollen op naar zijn oogleden en voor zijn blik schoot het gaslicht lange stralen, af en aan. Vervloekt! dat bestaan van kleine *moet*-handelingen... Levenleren!

Ja, dat was het wèl: zich trachten te wennen aan het onvermijdelijke, met starre trots het onverschillig leven verduren en klachtloos doen met onverschillig schouderophalen, tot het zekere einde.

Wie dat kon! Niet te voelen, maar vooral niet te klagen, anderen niet en ook zichzelf niet.

De grote wijde rust vol trots kwam opnieuw over hem... de geluiden waren weg... hij voelde zich weer in de avondwijdheid, met het zoetsmartelijk verlangen.

Impassibel als de natuur... ernstig gaan in zwijgen, voorbij, naar het ongeweten einde.

Maar nee! dat was niet in hem op dit ogenblik... geen verwantschapsgevoel. Hier was hij nu, een klein mens, zijn eigen wereld, die niets gemeen had met de grote daarbuiten.

En dit was het wat hij voelde in bitterheid: dat het al leeg was van God, dat het verging in starre zelfonbewustheid en majesteit onbewogen.

Geen stem sprak troost uit dit onmetelijk zwijgen tot hem, die alleen was met zijn begrijpen. Met dit kon hij niet één zijn. Het ging voorbij aan hem zoals aan alle mensen, sedert lang vervreemd. En zij hijgen in benauwdheid, tastend uit de laagte naar omhoog, als rupsen tegen de wand van een doos, tot de dood hen ter rust brengt...

Rechts op de spoorbrug metaaldaverde een trein aan, met statig, zwaar schokkend ritmus.

Dat ging zo zeker, zo aarzelloos...

Kom! hij moest gaan!

Een weke melancholie bloeide innigend in hem op, terwijl zacht windwaaien koelend langs zijn wangen streek.

Zo teer alles! zo zacht stil droevig, om het uit te snikken.

Dus ging hij nu weer weg... het leven in...

In de verte verdween het rode treinoog. Een weemoedig fluiten haalde lang uit, na een laatste bruggedavering.

Toen was alles stil met blanke stadsgeluiden - al-wijd. -

Zo ging hij dan weer het leven in; omlaag tussen de mensen, die kudden voort...

Resignatie! - stil-vrome resignatie!

Zelfopgelegde last van het leven, zonder klacht gedragen... zwijgend voortgaan, omdat droefheid te heilig is tot uiten.

Die dragen als een schat verborgen, diep innig aanbeden, 't enige aanbiddenswaard...

Hij stond op, legde het geld neer op het tafeltje om niet nodig te hebben de kellner te roepen, - ging heen, de gang door, de trap af.

En tegen de vijandige indrukken van de zaal en de mensen trachtte hij zijn verkoelende emotie te dekken, door zo weinig mogelijk rond te zien. Maar hij voelde zich weer gewoon worden: de ontroering bleef nadeinen in een zachte bevrediging; overgevend en stil brandde in hem het vaag verwachten van de toekomst.

Toch was daar reeds weer het verwonderd, niet meer wetend vragen, wat hij dan had gewonnen, dat hij zich een ogenblik zo lichtblij had gevoeld.

Zo ging hij, een lege lichtheid in 't hoofd, stil tussen de babbelende mensen, de weg naar zijn kamer.

Angst

Hij stond op de platte stoep van het deftige huis, en trok aan de grote, koperen belleknop. Met diepe klank, galmde het door de hoge gang. De rug gekeerd naar de brede bruine panelen van de deur, bleef hij wachten, peinzend vóór zich uit.

De september-herfstnamiddag droomde stil over het smalle grachtje, waar, van de hoge bomen, hier en daar een enkel geel blad neerzweefde in 't olieachtig groene water, dat onbewegelijk tussen de donkere walkanten dommelde...

De overkant lag nog in de zon.

Tegen de gesloten huizengevels en op de gele klinkers sidderde het zonlicht, zevend door het goudgroen loof, in fel gele lichtplekken, dooraderd van de fijne zwarte schaduwing der bometwijgen. Op de volgende gracht klonken stappen. Dat was het enig gerucht in de zware middagstilte, waarin het stadje weggezwijmeld lag.

Een sloffen van pantoffels in 't voorhuis, daarna het knippen van een slot... hij keerde zich om, terwijl de deur langzaam op een kier week. In de opening het tanig, knorrig gezicht van een oude meid met stijfgepijpte kornet, brandschone katoenen japon en sneeuw wit boezelaar, neerhangend in stugge stijfselplooien.

‘Is de notaris thuis?’

‘Nee meheer, meheer is niet thuis.’

‘Niet thuis?...’ herhaalde hij teleurgesteld... ‘maar meneer wist dat ik komen zou...?’

‘Ja... daar kan ik niks an doen...’ zei de meid onverschillig, met een beweging van haar hand, of ze de deur weer sluiten wilde, toen opeens zich bedenkend:

‘O!... is u misschien die meneer, die komme zou om 't huis in de Langestraat te zien... meheer Doef.’

‘Ja... ik ben meneer Doef...’

‘Dan kan ik u wel helpen... Kom u even binnen,’ zei ze vriendelijker, terzij wijkend om hem voorbij te laten, zonder de deur echter verder te openen.

Hij stapte op de mat.

‘Ziet u,’ vervolgde zij, ‘meheer moest uit, maar hij

heeft me de sleutel gegeven, als u mocht komme om 't huis, dat ik dan maar even meegaan zou... ik weet waar 't staat... dus, as u maar een ogenblikkie wachten wil, dan zal ik 'm halen... Gaat u even binnen.'

En zij deed de deur open van een koele, donkere spreekkamer en slofte naar achter.

Hij ging binnen, gerustgesteld dat zijn tocht ten minste niet geheel vergeefs zou zijn; hij had de notaris nog wel over andere dingen willen spreken, maar dat kon later ook wel.

In het midden van de kamer bleef hij staan, onbewust in zich opnemend de vreemdheid van het langwerpige vertrekje met zijn versleten kleed, groen en rood, en karakterloze mahoniehouten meubels, onderwijl denkend over wat hij hier kwam doen, zacht tevreden gestemd door de slaperige rust van het kleine stadje. Daar het lang duurde voor de meid terugkwam, zette hij zich eindelijk op een stoel bij de open deur, de handen gevouwen om de zilveren knop van zijn bruine rotting, daarboven het hoofd gebogen, het fijne, matwitte profiel met 't zwart, licht-kroezend haar, zwak uitkomend tegen de vage achtergrond. Om zijn diep gekromde rug hing slap een grijze demi-saison. En hij mijmerde weg in zijn zich-kalmalleen-gevoelen, terwijl de hoge gangstijlte over hem heen binnen suisde... In hun eentonig vloeiend leven van de laatste jaren was daar plotseling dat zonderlinge gebeurd, die erfenis van een achterneef, die hij helemaal niet en die zijn moeder maar weinig gekend had. Zijn moeder en hij, zij woonden, sedert de dood van zijn vader, samen op een stille gracht in Amsterdam, met hun klein fortuin, in betrekkelijke welstand de rustige dagen doorlevend.

Zijn moeder, van een teer, zenuwachtig gestel, ging weinig uit; hij leefde enigszins meer in de wereld, was vaste medewerker aan een paar tijdschriften en maakte 't zich juist zo druk als voor zijn indolente aard en zwakke, teringachtige gezondheid aangenaam was.

In 't algemeen voelde hij zich tevreden in dit bestaan, dat hem bewaarde voor het grote leven, dat hij in woelige stroming zich voorbij voelde trekken.

Maar daar was nu drie weken geleden die onbekende

neef gestorven, zonder testament. Zij hadden zijn klein kapitaaltje en zijn huis geërfd, en plotseling was bij zijn moeder een hevig verlangen ontstaan naar het stadje waar hij gestorven was. Zij was daar geboren, had er een groot deel van haar jeugd doorgebracht, en nu wilde zij het terug zien, er ook het einde van haar leven doorbrengen, in een plotselinge afkeer van de grote stad, die zo koortsig-hevig en zo onverschillig om haar leefde. Een heimwee naar de onverstoorde rust van stille grachtjes, naar de vertrouwelijke bekendheid der lage huizen, die dezelfde bleven, jaar in jaar uit, naar de gezellige drukte der marktdagen en het zaterdagse, bedrijvig geplasp aan alle huizen, in blijde voorbereiding voor de stemmige ernststille van de komende zondag...

Eindelijk had zij haar zoon overgehaald. Zij zouden het geërfde huis gaan bewonen, als het tenminste bewoonbaar was. En dit kwam hij nu onderzoeken.

En thans, in de grote rust van dit uur, bekoord door de gouden herfststemming van stil geluk, waarin hij 't stadje had gezien, lachte hem het plan zijner moeder toe, met beloften van ongestoord werken in een wijde, weldoende kalmte van gezelligheid, waarin de ganse stad een grote familie was, louter bekenden. Hij zou hier niet meer voelen het steken van een vage jaloezie, door het aanzien van het goddelijk, vol, koortsig leven daarginds, waarvan hij zo verre stond en dat hem aantrok met een duizelig gevoel als een grote diepte... Hij zou ruimer kunnen leven hier, waar alles goedkoper was dan in een grote stad...

‘Wil uwe dan maar even meegaan?’

Hij schrikte op, hij had de meid niet horen komen, die nu met een grote, blankgepoetste sleutel aan haar pink naar hem stond te kijken in de gang.

‘Ik ben tot je dienst,’ zei hij, opstaande...

Langs het nog even verlaten grachtje, in de koesterende zomerlucht, schreden zij voort, eerst zwijgend, zij, gedachteloos voortsloffend over de droge klinkers, met het onder eind van de sleutel in de palm van haar knokige, perkamentachtige linkerhand tikkend, hij, in rechts en links kijken, de omgeving indrinkend.

Toen vroeg hij 't een en ander over zijn neef en over

het huis. Of zijn neef en de notaris goede bekenden geweest waren, of de eerste in het huis gestorven was, of 't groot was en goed onderhouden... De meid, minder spraakzaam, antwoordde in korte zinnestjes. Vroeger waren meneer Dalman en haar meneer dikke vrienden geweest, later was dat erg geluwd. Het laatst had er in het huis een meneer Hoevelaer gewoond, een drogist, die van zijn rente leefde. Meneer Dalman zelf was er maar kort in geweest, jaren geleden: het was hem te groot en toen had hij het verhuurd aan die meneer Hoevelaer, die nu voor een klein jaar gestorven was... Sedert had 't huis leeg gestaan. Dat meneer Dalman er ooit veel aan had laten doen, geloofde zij niet, of 't goed onderhouden was, moest meneer maar zelf zien...

Zij waren in een straat gekomen: de Langestraat, zei de meid. Die viel hem niet mee, zij was doods en kleurloos. Maar dat kwam zeker ook wel omdat de zon was weggegaan. Boven, tegen de luchtstrook trokken opgetaste, vuilgrijze en helwitte wolkbergen op, het blauw veroverend. Daardoor zou het wel komen, dat het zoveel minder warm-gezellig hier was, dan op de grachten...

Enkele mensen kwamen zij tegen, een zwarte hond liep hen snuffelend vooruit, en van achter de tulen gordijntjes op breedkoperen roetjes, die 't inkijken beletten, rees hier en daar een vrouwenhoofd, provinciaal nieuwsgierig.

Voor een oud huis stond de meid stil.

‘Hier is't, meheer.’

Terwijl zij op de stoep trad en tastend het sleutelgat zocht, gingen zijn blikken langs de gevel. Er waren twee ramen naast de deur, drie in de bovenverdieping, dan nog een groot dakraam, precies zoals bij de huizen er naast en verderop. Het was 't algemeen type. Maar terwijl de andere aantrokken door hun propere, verzorgde gevels, met glimmende deur en raamljsten en vlekkeloze doorzichtigheid van hun schoongeboende vensters, was hier een air van verwaarlozing en klagelijke verlatenheid. De tot glansloos roodbruin versomberde baksteen, zonder voegen, met donkere vochtplekken hier en daar, recht gehouden door roestverteerde voegijzers, drukte zwaar op de grauw-verveloze ramen, door goorwitte lui-

ken gesloten, waarmee het huis, als met blinde, starre ogen, scheen te staren.

Dat was zó verlaten, zó oud-bouwvallig, dat het hem pijnlijk aandeed: een sensatie van teleurstelling en vage schrik...

Intussen was de grote deur opengemorreld en week langzaam naar binnen. Hij stapte de meid voorbij in de vochtig-kille, hoge gang, bleef toen wachten tot de sleutel uit het slot genomen en de deur gesloten zou zijn. En terwijl de meid daarmee bezig was, treuzelig frommelend aan het roestig slot, haar lichaam in de deuropening, half nog op de stoep, ging zijn ogekijken tussen de vaalwitte muren naar achter, waar de gang zich verbreedde en de marmervloer plotseling afbrak. Er was daar blijkbaar een trapje naar een benedengang, die op de tuin uitkwam, want boven de gangvloer, verderaf, was achter een glazen deur, glansloos tuingroen zichtbaar, dat zacht heen en weer bewoog. Naast het benedentrapje, links, waren een paar slechts gedeeltelijk zichtbare treden naar boven, naar een gele deur: de zaal natuurlijk, dacht hij. Al die huizen waren hetzelfde...

In een oogopslag had hij dit alles gezien en overdacht. Nu kwamen zijn ogen terug naar de vloerstenen van de voorgang, ongelijkggend en twee middendoor gebarsten.

Dat maakte een armelijke indruk; het zou veranderd moeten worden, dacht hij, en zijn peinzende blik ging weer naar het einde van de gang, naar de tuindeur... toen hij opeens een schok voelde door zijn ganse lichaam. Op bonkte zijn hart, pijnlijk-heftig tegen zijn borst, het suisde in zijn oren en zijn oogleden brandden, die een paar maal snel knipten, toen zich wijd spalkten. Hij schreeuwde niet, stond roerloos, met onbewust opgetrokken armen, met gebalde vuisten en staarde... staarde...

Want daar... boven de benedentrap, het tuingroen bedekkend, kwam een hoofd, alsof iemand er beneden stond, een lijkenkop, scherp omlijnd tegen de dag, groenig vaal, een weinig achterover gebogen, alsof het aan het haar getrokken werd... En van uit de wijdgespleten ogen schoot een doodstarre blik tot hem, die hem vast-

hield op de plek en zijn denken paralyseerde...

Dit duurde, hij wist niet hoe lang. Hij voelde weer zichzelf, nadat hij reeds enige seconden niets dan het tuingroen had gezien, toen de deur achter hem met een hallende bang dichtviel, die in zijn borst pijnlijk terugsloeg.

Als iets, ver af, hoorde hij de meid zeggen, dat 't zo ellendig was, dat 't slot zo moelijk ging, en nog iets van luiken open maken in de spreekkamer. Onderwijl leunde hij tegen de muur, hijgend, met tranende ogen, duizelig in een halfbewustheid.

Hoe lang was 't geleden dat hij dat hoofd dáár gezien had?... dat scheen een eeuwigheid... hád hij 't wel gezien? Woonde hier nog iemand?... Dat moest 't zijn... Maar terwijl hij trachtte te redeneren, zijn gedachten geregelder gingen en hij de werkelijkheid weer gewoon zag, maakten zich hevige angstrillingen los van zijn ruggestreng, die het vel onder zijn haar koud samentrokken.

Was hij gek!... hij leek wel een klein kind! schold hij zichzelf. Het was natuurlijk iemand die in huis was, misschien een bewaarder! Het was idioot om zo te schrikken!... Maar het hielp niet: de afschuwelijke kop stond weer voor zijn geest... en bij de plotseling opschietende gedachte, dat elk ogenblik weer daar boven de trap datzelfde kon verschijnen, liep hij gauw de kamer binnen, waar de meid was.

Zij leunde tegen het halfgeopende luik van het ene raam.

Door de ontdekte ruitenstrook zeeg een klagelijk daglicht bleekgrijs over de stoffige planken vloer, over het vellerig bruin behang en de drukkend donkere balkenzoldering. Het rook duf in 't vertrek, naar bedorven lucht en stof.

‘t Is hier in lang niet gelucht geworden,’ zei de meid, ‘dat kan uwe wel merken... Toen meheer Dalman hier zelf nog woonde, was 't hier zo'n soort spreekkamer; ik ben hier vaak geweest om een boodschap te zeggen van onze meheer... as 't dan 's winters erg koud was, dan zei meheer Dalman: Kom maar effen binnen, Mina, 't is zo koud in die gang!... meheer was altijd een vriendelijk mens, tegen de boeien ook; as-ti bij onze meheer kwam

kaartspelen, dan kregen we...'

'Woont hier nog iemand in huis?' onderbrak haar Willem, hoog horend boven haar spreken heen of hij ook een sluiptred hoorde in de gang.

'Hier in huis?... wel nee! meheer, dat heb ik uwe immers gezegd... nou al een half jaar nie meer,' antwoordde ze een beetje knorrig... 'ik geloof dat onze meheer d'r nog in geweest is na 't overlijen van meheer Dalman, anders niet...'

Zijn hart bonkte weer hevig op en het was of hij omhoog getild werd in de jagende huiveringen over zijn leden.

Om niet te vallen leunde hij tegen het behang, niets horend door het razen in zijn oren, verblind door de tranen, die overvloedig uit zijn ogen werden geperst...

'God, meheer; mankeert uwe wat, u ziet zo wit as een doek!' hoorde hij de meid zeggen.

Met hevig willen drong hij de emotie terug, bedwong zijn brandende begeerte, haar te zeggen wat hij gezien had, in een vaag gevoel dat er dan iets gebeuren zou, als zij 't óók wist, als ook haar de angst had aangegrepen. Maar hij moest weg, hier vandaan, weg en dan nadenken, orde brengen in zijn dol draaiend denken!...

'Ja,' zei hij 'ik ben wat duizelig,...'t is hier zo benauwd... laten we maar in de lucht gaan, dan is 't wel over!...'

'U ziet er uit of u van uw stokkie zal gaan...' vervolgde de meid... 'd'r is hier ook geen stoel... wil u effen op de trap gaan zitten?'

'Nee! weg maar!...'

'Nou! zo as u wil... dan zal ik weer sluiten hier...' en zij ging naar het raam om het luik weer uit te slaan en de bout er voor te doen.

Hij bleef bij de deur, in angstkoorts ziende naar de ganghoek of daar niets kwam, horend boven het doffe stoten uit, of daar niets kwam; zich onbeschermd alleen gevoelend in een krankzinnig ongeduld om van hier weg te vluchten...

Eindelijk was de kamer weer in 't donker en ging de meid hem voorbij de deur openen... Goddank! het ging ditmaal gauw en met de straat nu zichtbaar, kwam iets

beschermends binnen, een gevoel van gemeenschap met de buitenwereld.

Zonder achter zich te zien, ging hij snel de gang door, de stoep af op straat, waar hij diep ademhaalde.

Maar tegelijk voelde hij zich zo lamgeslagen, met zo grote behoefte om alleen te zijn, dat hij de verbaasde meid zei niet meer naar het notarishuis te kunnen terugkeren, omdat hij geen tijd meer had, daar hij de trein moest halen. Meneer zou wel van hem horen, hij kwam gauw terug, om dan het hele huis te zien.

‘Maar mot uwe dan niet... drink uwe dan eerst een slokkie water!’

Zij begreep niet dat hij zo gauw weer beter was. Hij was al een eind weg.

‘Dankje, dankje! mijn groeten aan de notaris... zeg, dat 't me erg spijt - dat ik weg moest!...’

‘Dan was 't ook de moeite niet eerst nog na 't huis te gaan, als je dan toch geen tijd had!’ bromde de meid, hem naziende. ‘Wat mankeert die vent!’

En zij keerde zich om en slofte langzaam naar huis terug, van tijd tot tijd bedenkelijk het hoofd schuddend.

II

Zijn voeten op de rand van een kachelhaardje, de benen behaaglijk gestrekt, zat daar Willem Doef gevlijd in een ouderwets lederen leuningstoel. Hij las niet in het boek, dat op zijn knieën lag, heenturend uit zijn roerloos, tegen de hoge stoelrug geleund hoofd, naar het stemmig plooiend groen gordijn van een lange boekenkast. Zijn handen waren warm in de wijde mouwen van een chambercloak met bruine omslagen.

Het vuurknetteren alleen sprak nu en dan in de ruststille van de studeerkamer, waar, in de helderheid van een zachtmooie novembermiddag, de ernstige meubelen, schrijfbureau, twee hoge boekenkasten, ronde, bruinbektelede tafel, aandachtig stonden. Grote gipskoppen op de kasten staarden met blinde ogen, vlak onder het gladwitte plafond.

Na een lange poos richtte Willem zich op, strekte de

arm om het boek weg op de tafel te leggen en bleef toen voorover zitten, met de ellebogen op de knieën en het hoofd in de handen. Van het boekelezen weg, waren zijn gedachten heengetrokken naar 't geen in de laatste weken steeds in hem was: het vertrek naar zijn moeders geboortestad en het wonen daar. Maar deze middag was dat denken pijnlijker dan anders. Als een groot, donker, onoverkomelijk iets stond in zijn hoofd het gaan daarheen, al weken lang, maar nooit was het zo angstigend nabij geweest als nu. Plotseling had de gedachte in hem geweerlicht: over een kleine veertien dagen zijn we al hiervandaan! en nu vulde dat zijn hele hoofd en trok zijn denken naar binnen.

Een seconde lang zag hij in zijn verbeelding tegelijk drie, vier brokken uit de tijd der laatste vier weken.

Zijn eerste bezoek aan het huis, zijn staan in die gang, waarvan hij de benauwde vochtlucht weer rook, 't lopen naar het station vervolgens, rillend in de koudprikkelende motregen, de straten vaag gezien in het hoog stromen van zijn koortsgedachten, verdwaald eindelijk in de vreemde stad, zodat hij met een latere trein had moeten vertrekken...

De wachtkamer van het verlaten station, hol en kil, in de flauwe schijn van een te kleine lamp... zijn zwellend heimwee naar thuiszijn en zich kalm veilig gevoelen, terwijl al meer zijn hoofd vermoeiend-zwaar koortsklopte, pijnigend, gekmakend...

Hij stond op, begon de kamer heen en weer te lopen, om zich te bevrijden van de al te hevige herinnering, die rillingen over hem losliet, bij het enkel nadenken van toen...

Maar het wilde hem niet loslaten, momentverbeeldingen sprongen op, telkens dezelfde: de gangscène, de spoorwandeling, de wachtkamer... nu ook een nieuwe: het sterk zien van de tweede-klas-coupé in de trein, met hemzelf daarin: het hardbolle grijsgrauw der lange bankbekleding... geel daarboven het houtbeschet... het schemerig licht, schuw-dwalend, onrustig, met plotselinge glanzen over het slapend gezicht van de enkele medereiziger, schuinover in de hoek.

Hij ook had gepoogd te slapen, maar in de roze

duisternis achter zijn toeë oogleden, had hij de kop weer gezien, zeer duidelijk, zodat zijn hart hoorbaar klopte...

Toen was hij gaan denken, hevig verlangend orde te brengen in de draaiing van zijn ongrijpbare, vluchtende hersenbeelden. Hij had tenminste telkens zich gezegd, dat hij nu logisch wilde zijn, nuchter nagaan, maar elke gedachtenschakeling brak weer, als door een overgolving van koortsend bloed. Ook had de regelmatige wagen-dreuning hem pijn gedaan in zijn gevoelige hersens.

Eindelijk had hij loom toegegeven, willoos tegen 't jagen in zijn vol hoofd, zonder zich langer te dwingen tot begrijpen, waaraan hij dacht.

Die nacht en nog twee dagen daarna had hij zich ziek gevoeld...

Onbewust was Willem weer in de leunstoel gaan zitten, omdat zijn voeten koud werden. Hij kwam nu tot zijn tegenwoordige zelf terug, omdat een gedachte in hem daalde, zwaar van twijfel, de verbeeldingen dominerend... Zou hij eindelijk aan zijn moeder zeggen, wat hij in het huis had gezien, wat de ware reden was van zijn ongesteldheid na het bezoek...?

Hij had eerst niet gewild, zich zeggende, dat het voor zijn zenuwachtige moeder niet goed zou zijn, terwijl het toch eigenlijk de ijdelheid was, die hem zwijgen deed. Hij was bang zich belachelijk te maken. Zijn koorts had hij toegeschreven aan een gevatte kou... Maar omdat hij van het huis eigenlijk niets gezien had, was zijn raad geweest, dat zijn moeder en hij er nog eens samen zouden heengaan, vóór zij definitief besloten. De verwaarloosde bouwvalligheid zou haar dan wel afschrikken, dacht hij.

Zo waren ze in oktober opnieuw voor het huis gekomen, nu met de notaris en hadden het van boven tot onder bezichtigd, Willem half aangenaam-verbaasd, half teleurgesteld over het veranderd uiterlijk van het gebouw. Er was in de tussentijd schoongemaakt en gelucht, ook hier en daar wat hersteld, zodat het zijn drukkende stilte en zijn lucht van lang gesloten graf totaal had verloren.

Een kwijnend zonnige oktoberdag had daarbinnen de

oude kamers vriendelijk en stil belicht en als er iets tot hem gesproken had in de vale stilte van de gang en uit de wijdopene kamers, dan was 't een peinzende weemoed geweest, die het huis eerwaardig maakte in zijn gevoel.

Toch was zijn beklemdheid niet geheel geweken en hij had een ogenblik weer de hartsamenknijpende angst gevoeld, toen hij, achter zijn moeder en de notaris, het trapje afging naar de keuken.

Doch hij was spoedig tot kalmte gekomen in de prozaïsche gewoonheid van het gangetje, vanwaar de eikenhouten traptreden, naast de vuile, gestucadoorde gangwand opgingen, zó onnozel reëel, dat een innige verwondering in hem kwam, hoe hij ooit zich hier iets bovenaards, iets fantastisch had kunnen voorstellen.

En hij was blij niets er van gezegd te hebben.

Zó verliet hij het huis, geruster dan hij er was ingekomen, maar ook verwarder in zijn hoofd, meer dan ooit verlangend met zichzelf tot klaarheid te komen in die eeuwige vraag: heb ik 't waarlijk gezien, of was 't een hallucinatie, iets in mijzelf? En onder zijn pijnlijk nietbegrijpen en toch begrijpen willen, smartte, onlogisch, inconsequent, de teleurstelling, dat de hele zaak hiermee niet uit kon zijn, dat hun wonen hier nu vast bepaald was, onherroepelijk ook voor hem.

Na dat tweede bezoek waren voor hem moeilijke dagen gekomen van onafgebroken, resultaatloos peinzen, uren, uren lang, waarbij zijn denken onophoudelijk éézelfde weg aflegde tot éézelfde punt, als een onoverkomelijke muur.

Wat was het dan, dat hij gezien had? Telkens als zijn redenering hem tot twijfelen had gebracht, sprong helder, onloochenbaar, brutaal reëel dat visioen voor hem op en was hij gedwongen weer van voren aan te beginnen. Dat maakte dat hij uit die denkingen opkwam, hijgend, koudrillerig, koortsig en in wrevel over zich zelf, omdat hij toch niet verder was. En ten slotte had hij de macht niet meer zich opnieuw in die donkere denkgang te begeven, waar hij wist, dat het spookgezicht onvermijdelijk aan het eind stond, in vreemd-strakke, schrille duidelijkheid. Hun vertrek was nog ver, waartoe zich al die tijd ziek te maken!

Zo was weer de kalmte in hem gekomen, de dagelijks gewone kalmte, ofschoon hij zijn ziel nooit meer geheel vrij gevoelde.

Maar thans was het ook met die betrekkelijke rust gedaan. Het benauwend besef van de nabijheid der verhuizing was plotseling overmeesterend en alvervullend in zijn niet-willen-wetende denken gekomen, en nu kon hij het niet meer wegstoten, nu moest hij er aan denken. Daarmee zou weer de sleep van verward, brokkelig, vermoeid gepeins komen, dat hij van te voren zonder uitkomst gevoelde... In hevige ongeduld stond hij weer op, liep opnieuw zenuwachtig door de stille kamer, wrevelig een boek opnemend om het hard weer neer te kletsen op tafel...

...God almachtig! wat wilde hij dan toch!... wat wou hij dan?... wat wou hij dan?...

Stil nu!... stil... scherp denken... alleen denken... niet met onuitgesproken woorden in zich redeneren... juist! dát was't: hij wou zich brengen tot het geloof dat 't in hem-zelf was, dat vreemde, niet in dat huis, in hem-zelf en altijd in hem-zelf... Het idee van iets dreigends dat daarginds wachtte, was ondragelijk... hoe nu verder? maar het was toch niet minder erg eigenlijk, wanneer 't een hallucinatie geweest was... dan zou hij voor zichzelf nergens veilig zijn...

Zo hier nu... wat was het donker geworden!... hij had de schemering niet zien komen, die thans de kamer vervulde... Donkervraag waren de roerloze massa's der kasten, de gipskoppen lichtten schimmig bleek...

Nog kwam geen lantarenlichtschijn door de als metaal glanzende ruiten. Het was unheimisch genoeg hier! waarom was hij nu niet bang?...

En Willem zag rond in de kamer, poogde angst te vinden in het spikkellend schemerdonkeren...

Doch in zich voelde hij, hier was 't niet... het zou onnut zijn hier zijn verbeelding tot die dingen te forceren, niet minder bleef het Ontzaggelijke hem dáár wachten... En hij gaf toe. Zuchtend begon hij de lamp aan te steken; tegen gevoel was toch geen redeneren... hij moest afwachten...

Op eens deed een schrikschok zijn hart samenkrimpen:

de deurknop kraakte, de deur ging open. Zijn schrik viel terug in wrevel: het was natuurlijk zijn moeder, die binnenkwam. Met trillende handen lichtte hij de lampepit aan en zette het glas er op.

‘Wel Wim! zit je nog zo in het donker!’

‘Zoals u ziet, ja!’

Mevrouw Doef merkte de scherpheid van het antwoord niet, ging rustig door de nu zacht oplevende kamer naar het linker-hoekraam om het gordijn te laten vallen.

Terwijl hij 't rechter raam deed, smolt zijn kregelheid in een behoefte om vriendelijk te zijn, om geen pijn te doen, en hoorde hij nu kalm zijn moeder vertellen van de boodschappen, die middag gedaan, van de inkopen voor het nieuwe huis. In zijn leunstoel gezeten, luisterde hij vervolgens toe, terwijl zij voor hem stond, tegen de tafel geleund, klein in haar zwarte japon, het onderdeel van het smalle, bleke gezichtje mat belicht, het witblond haar gescheiden onder een zwartkanten mutsje.

Zij was voor kleden en gordijnen uit geweest, overal geweest, zonder goed haar keus te kunnen vinden. Eindelijk had ze aan die winkel op het Singel gedacht, waar de Van Velzens hun kleed in de voorkamer vandaan hadden. Willem wist wel: dat met die groene en rooie strepen, en daar had ze nu wel iets gevonden, dat misschien goed was, de stalen zouden komen, dan kon Willem meekijken... maar 't was anders wel lastig, zo'n verhuizing gaf een boel herrie en drukte, haar hoofd liep om soms, zij zou blij zijn, als ze kalmpjes eindelijk daar zat.

In een opnieuw hevig opkomende malaise, luisterde Willem afgetrokken naar de onverschillige dingen waarover zijn moeder sprak: zo moest hij dan telkens fataal terug naar dat beroerde huis!

En van onder uit zijn gedachten kwam het weer op, verlokkelijk, bevrijding belovend. Als hij nu nog zei, wat hem zo lang gekweld had, dan zou misschien alles nog kunnen afspringen; zij zouden kalm en veilig hier blijven in dit heerlijk gezellige huisje... Maar toen hij, dwars door het ongehoorde spreken zijner moeder, die woorden wou beginnen te zeggen, klopte zijn hart op eens hevig en steeg het bloed in zijn hoofd. Hij kon niet. Me-

vrouw Doef ging ook al heen, zij had in haar tevredenheid over de goed bestede middag zijn halve oplettendheid niet gezien.

‘Nou jonge, kom je eten? 't is klaar beneden!’

‘Dadelijk, moeder!’ zei hij terug, opstaande om de lamp uit te doen en terwijl zij de trap afging met langzame, voorzichtige stappen, volgde hij dralend, in gedachten, wrevelig...

En het werd een obsessie in die laatste twee weken, het eerste, dat 's morgens scherp in zijn ontwakend bewustzijn boorde, het laatste, dat hem donker bijbleef 's avonds, vóór het denken wegvloede, na een lang klaarwakker liggen in hete, pijnlijk op zijn hersens drukkende peinzing. En de ganse dag verliet het hem niet, één met een gloeiend, rillerig koortsgevoel, waarbij het was of hij zijn bloed door zijn hoofd en zijn leden merkte stromen. Hij voelde zich leven, prikkelbaar, schrikachtig, benauwd, verloor meer en meer alle stuur over de snelwielende gedachten, die door zijn hoofd trokken, even gezien, dan weer weg.

Zijn overspanning was buiten alle evenredigheid met wat er gebeuren kon, mijmerde hij soms en duidelijk voelde hij, hoe in zijn geest de werkelijkheid vervalst werd. Hij voelde 't, en was toch niet minder beïnvloed door die verkeerd-gewetenvoorstellingen.

De rustigende indruk van het tweede bezoek aan het huis verzwakte allengs in het groot, duister wantrouwen, dat zijn gehele zieleleven opslokte. De weemoedige rust van toen scheen hem nu verdacht. Hij zag thans de benedengang en het trapje in strak, gesloten zwijgen, in geveinsde onbeweeglijkheid, in schijnheilig onnozelhouden... Ze deden maar zo, ze wilden toen niet spreken, maar achter hun geslotenheid voelde hij wel het groot, afschuwelijk geheim, dat zij eens zouden openbaren...!

Dan kwamen er weer ogenblikken, dat hij zich zei, hoe dwaas 't was, dat stomme hout en steen van iets te verdenken, dat hijzelf ziek was, en verder niets... maar in de nacht wolke het weer op, het logisch denken verjagend, pijnlijk en onweerstaanbaar: de angst voor wat daarginds komen zou. Zo martelend was dat, en ondul-

baar knagend, dat hij begon te wensen naar het vertrek. De werkelijkheid zou minder erg zijn!

Twee dagen vóór zij gingen, kocht hij een revolver.

In een der zeldzame ogenblikken van kalm denken had hij dit besloten. Als het waarlijk iets geweest was, moest 't toch wel een mens zijn, en dan was 't goed zich te wapenen. Want hij geloofde immers niet aan geesten of zo iets...?

Ten minste, hij had er nooit aan geloofd... Maar aan de onrustige twijfel, die hij nu in zich voelde, zag hij gedurende één ogenblik, als in het helle licht van een bliksemstraal, hoe zijn vroeger denken en voorstellen geschokt was, verpletterd onder de zwaarte van het visioen. En hij had die verwarring niet kunnen meester worden: 't ging zoals het wilde, bekende hij zich met een heftig stekende smart, het leidde hij wist niet waarheen, naar een gekkenhuis misschien... en... och! 't zou wèl zijn, als hij daar van zijn hijgende, uitputtende angst bevrijd was. Maar zolang het ging, wilde hij de toestand voor zijn moeder verbergen, nu in een waarlijk gevoelde ongerustheid voor wat 't haar zou doen, als zij wist hoe ziek hij was.

En dit veinzen werd hem een kwelling te meer. Hij moest zijn gedachten tot honderden zaken dwingen, raad geven, goed- en afkeuren, meeregelen, op de herhaalde bezorgde vragen antwoordend, dat hij altijd nog koortsig was en moe door de drukte, dat 't daarginds in de kalmte wel voorbij zou gaan...

Toen moest hij ook helpen pakken, in de stof van overhoop-kamers, onder het treurend licht der trage dagen, over koffers gebukt staan...en 't was geen afleiding, maar een voortdurende inspanning, zijn gedachten te houden bij wat hij deed en niet telkens op de kofferrand te gaan zitten en vaag weg te peinzen... te peinzen...

Zo kwam de dag van hun vertrek.

III

De dag was in een koudgrijze verlatenheid, toen Willem en zijn moeder in het stadje kwamen. Door de lege Langestraat woei hun een droge oostenwind in de oren. De

huizen stonden wezenloos in hun gelid, staarden tot elkaar van beide kanten der harde, drooggeschrobde straat, die ver uitlag, in bruin en grijs.

Strak, ondoordringbaar grijs was de onverbiddelijke hemel daarboven.

De hoge kast van een verhuiswagen stond voor het oude huis en er was gedraaf van mannen, de wijd open voordeur in en uit, toen zij naderden.

Vóór hij binnen ging, keek Willem scherp de gevel langs.

Dat zag zo goedmoedig provinciaal in zijn samengezakte breedheid, zo prozaïsch-nuchter en onnozel, dat 't hem haast geruststelde... Maar hij wist wel beter, hij zou op zijn hoede zijn... En toch, als 't eens niet zo was?... Stond het huis er niet als elk ander? een gewoon huis in een provinciestadje? Maar dan wat hij gezien had?

In Godsnaam! Hij moest afwachten, hij was nu gewapend; tegen iets reëls was hij nu gewapend...

En Willem trad de gang in, die druk was van roepgegalm en kletterende stappen. Zo veilig voelde hij zich hierdoor, zo hoog durvend, met toch iets donkers onder in zijn ziel, waarboven hij zijn moed ophief, een onbestemde weeheid, die hij niet merken wilde.

Naar achter liep hij, naar de lege keuken, naar het zaaltje, toen naar boven, het hele huis door om zich zelf te beproeven en gerust te stellen.

Overall dezelfde geaffaireerdheid en boven wachtten de kamers stil, maar niet vijandig.

Toen ging Willem meehelpen dragen, in een behoefte zich warm en moe te maken, veel de gang en de kamers te belopen, opdat zij hem familiaar zouden worden. De morgen ging zo in bezige rust voorbij.

In de voorkamer, die een uitdragerswinkel geleek, dronken ze geïmproviseerd koffie, met wat ze meegenomen hadden, zijn moeder en hij. De mannen waren weggegaan tot straks.

Maar toen, in 't samen-alleen-zijn en zwijgend eten, bij die wijdopen deur, hernam het huis zijn eigen, wreed-geheimzinnig leven en steeg in Willem weer langzaam de angstweeheid...

Het kwam aan van achter, uit de alleengelaten, grijnzende stilteruimten, van boven van de nog onbetreden zolders, waar het was teruggedrongen, het kwam aan door de hoge schemergang in ruisende stiltegolven, onweerstaanbaar, onophoudelijk, verpletterend...

Zijn ogen strak naar de ganghoek gericht, de hand heimelijk op de revolver, zat Willem onbeweeglijk, huiverend, koortsbonzend. Voor hem op kwam de herinnering, aan zijn eerste bezoek hier, toen hij ook zo had gestaard...

Nee! Het moest uit zijn, het kon zo niet langer! hij moest zien!

Met een hevig, pijnlijk willen kwam hij op van zijn stoel, zeggend met een vreemde stem tot zijn moeder, die hem stilbezorgd en oplettend aankeek: 'ik moet even weg, na de bestekamer,... kom dâlijk terug...'

En hij ging door de deur.

'Wim, ben je niet goed?' vroeg zijn moeder hem achterna.

Vóór hem nu onmiddellijk de hoek, waaromheen hij zo dadelijk zien zou... achter hem thans ook die angststem, die zijn eigen angst hardop verraadde aan de vijand, die hij tegen ging! Vervloekt! Hij moest stilte hebben om te horen...

'Nee, ik ben heel wel!' snauwde hij terug, halfluid, zonder om te zien.

De hoek om... een snelle blik naar achter... niets!... of toch wel...? Wat ging daar...?

De revolver uitrukkend, snel, met harde stappen, liep hij voort, half verblind door de angstkoorts, die hem in de rug greep.

Bij het benedentrapje stond hij stil, luisterde voorover, de hand tegen de stijl gesteund... Niets!...

Daar kraakte iets, boven hem, in het half opene zaaltje...

Verdomd! het was daar boven!

Met twee sprongen het trapje op, een harde vuiststoot tegen de deur, die dreunend wijd openzwaaide... en hij stond midden in het vertrek, waar, door de hoge, naakte ruiten, de schemerdag binnenstaarde...

Weer niets... natuurlijk!

Toen voelde hij weer de ruimte achter zich en keerde om... Niets in de schaduwend-witte gang... maar tòch verdachtzijn...

Uit de voorkamer hoorde hij zijn moeder opstaan, stoelverschuivend, daarna in de gang haar stem:

‘Willem! wat doe je toch, jongen? wat voer je toch uit?...’

In haar toon voelde hij de ongerustheid, die zich tot kalmte dwong en hij kwam weer tot zichzelf.

Hijgend, oorsuizend, met pijnlijk-snelle harteklop, steeg hij het trapje af... trachtte zijn stem te beheersen, die zenuwachtig hoog klonk, overslaand, onzeker:

‘Waar is ook weer de plee hier? Ik kan het waarachtig niet vinden...!’

‘Tweede deur in de gang, naast de trap,’ riep zij terug, naar binnen gaande. Of zij hem geloofde, kon hij niet horen.

In het vierkant hokje gekomen, drukte hij zijn gloeiend voorhoofd tegen de koude, witte tegeltjes van de wand.

Hij wilde, wilde kalm worden! kon hij dan niet om zijn moeder denken!... arme, goeie moeder... zij was toch al zo zwak en zenuwachtig... wat zou ze schrikken als hij haar zei... schrikken vooral om hem... omdat hij ziek was,... want het was alleen in hem, in zijn verwarde kop, het huis was zo dood als een pier!

Stommeling! hij zou nog helemaal van streek raken zó...

Betrekkelijk kalm ging hij weer naar voren, zonder zelfs hevige begeerte te gevoelen, achter zich te zien.

Kort daarna luidde de schel en de mannen kwamen van schaften terug. Het indragen begon weer en zijn opgezweepte emotie verkalmde allengs tot een lome, geslagen moeheid, die dof en lijdelijk wachtte wat komen moest.

Toen het begon te donkeren, verlieten Willem en zijn moeder tegelijk met de mannen het huis, om bij de notaris te gaan eten en verder die nacht te blijven.

Het grote verhuiswerk was nu gedaan, het overige bepaalde zich tot schikken en ordenen, en dit kon morgen gebeuren. Morgen zou ook de meid komen en het huis voorgoed betrokken worden.

De rustigende, comfortabele gezelligheid van het ouderwetse, ruime notarishuis omving Willem weldadig. In de zwartende schemering van de voorkamer vaagden de gewende vormen der massief degelijke meubelen allengs weg en òpleefden, bij de ramen, schaarse glimlichten, op 't gepoetst haardstel, op de tafelrand, de schilderijlijsten...

Zij spraken kalm over onverschillige dingen.

Daarna het huiselijk, familiaar eten in het zachte, liefkozend-doordringende lichtzijn van een kleine tuinkamer. Onder zijn ogen was het witglanzend tafellaken en het levendig sprankelend glasgefonkel, waarop hij keek met ongeweten welbehagen, en om hem klonk 't rustig gewone gepraat van de notaris en zijn vrouw, overredend vriendelijk, waarin hij dankbaar de bedoeling voelde, het de vermoeide gasten gemakkelijk te maken.

Zo soesde hij het diner door. Onder het eten verdoften zijn sensaties en scheen al dieper te zinken het grote benauwende, vèr-hoog, achter in zijn hoofd.

En terwijl het wegging in de tevreden warmte van zijn hele wezen, in de zware slaperigheid na veel wijn drinken, was er een vaag gonzen vol troosting door zijn hersens: het zal zich wel schikken... vooreerst is er deze heerlijke avond...

In de bovenkamer werd thee gedronken.

Daar wachtte hen de huiselijkheid, de buitenwereld weggedaan achter de zware, gesloten gordijnen. In de wijde lichtkring was de tafel, met 't fijn wit porselein op het donkerbruin fluwelen tafelkleed, volplooïend, rijk en warm.

De kamer rondom peinsde in schemer, de oude meubelen zedig, onbeweeglijk... alleen de theeketel neuriede hardop, aandachtig voor zich heen, toen zij binnenkwamen.

Gezeten op een laag stoeltje bij de tafel, genoot Willem in het intiem-vriendelijke, in de koesterende beslotenheid van de ernstige kamer. Al meer voelde hij zich afdrijven in zalig verlichtzijn en hij gaf zich over met wellust: deze avond tenminste wilde hij veilig genieten...

En het gesprek kwijnde toen het later werd.

Lange zwijgpozen, die Willem innig vertrouwelijk en

kalm gevoelde, scheidden de korte opmerkingen van zijn moeder en de notaris, soms ook van de gastvrouw, die dan het gebogen hoofd even ophief in het volle lamplicht. Het water was stil geworden, met nu en dan nog een kort stotend geraas. Van buiten kwam geen geluid,... de stad sliep.

Willem verzette zich een tijdlang tegen de verdovende slaperigheid; toen, overwonnen door de rust, liet hij zijn pijnlijke dikke oogleden zinken, en het bewustzijn dreef langzaam weg.

Op eens hoorde hij als van ver de stem van de notaris: 'u hebt meneer Dalman natuurlijk wel gekend, mevrouw?'

'Ja, da's te zeggen, eigenlijk gekend niet,' kwam het antwoord, 'ik heb 'm een paar maal gezien... maar hier, mijn zoon, heeft 'm zelfs, geloof ik, nooit gezien, onze neef, is 't wel, Wim?'

Hij kwam weer bij in een half bewustzijn, dwong zijn woorden moeilijk uit zijn mond:

'Nee, dat ik me herinner niet...'

'Zo, heeft u uw neef nooit gezien?... Wel, dan kan ik u zijn portret laten kijken...'
De notaris pakte gretig dat nieuwe onderwerp van conversatie aan.

Van een pluche-tafeltje achter hem een kleine, zwartleren album nemend, stond hij op, tegen de tafel, om onder het licht de krakende bladen om te slaan. Willem tuurde onderwijl naar het dikke, gouden horlogesnoer, over het rondende, grijze vest... tot de notaris hem het album vóórhiel, de vinger bij een oudverbleekt portret:

'Het is eigenlijk maar een daguerreotype, ziet u wel?... ze waren toen nog zo ver niet...'

Willems blik uit zijn slaperige ogen ging over het portret...

'O!' steunde tussen zijn lippen uit een halfgesmoorde schreeuw van angst, en hij hijgde, terwijl zijn wijde ogen staarden.

Hij zag de spookkop, trek voor trek! Als een zware slag op zijn hoofd was dit geweest waarvan hij de dreuning navoelde, terwijl zijn hart bonkte tegen zijn borst, nadat het een seconde had stilgestaan, of een ruwe hand het samenknep. En een ogenblik duizelde hij in het sui-

zen van zijn oren en de al te hevige hartroering. Voor zijn geloken ogen verschoten rode sterren en een ijskoude prikkeling breidde zich over zijn huid...

Toen dacht hij aan zijn moeder, aan de vreemde mensen, die niets merken mochten, en zwol in hem, alvervullend, de spijt, dat het nu uit was met zijn geluksstemming...

Onderdrukken wilde hij dat besef, in een donkere vrees voor doordenken, zichzelf verdoven wilde hij... en zich flauw herinnerend, als iets heel lang geleden, dat hij de notaris had horen zeggen, van erg verbleekt en niet zo goed als tegenwoordig de fotografie... drong hij zijn vreemde stem uit zijn keel tot antwoorden.

‘Ja, 't is nog erg primitief dat,... 't scheelt een hele boel met 'n... maar as je niet anders heb, moet je 't er wel mee...’

‘Kijk is, die kent u misschien ook niet, da's ook nog een oudtante van u,’ brak hem de notaris zijn zeggen af, die intussen, met het album dicht onder de lamp, nog enige bladen had omgeslagen en weer teruggeslagen, zonder iets van Willems ontroering te zien, zoals deze nu tot zijn verlichting merkte.

En hij keek naar het portret van een oude dame met een grote luifelhoed en wijde mouwen zonder het te zien, weg in het grote gevoel van zijn wrevelige smart en angst. Machteloos overgeleverd aan het leven in hem voelde hij zich. Daar was nu geen ontkomen meer aan. Al sterker zwol het omhoog tot het oppervlak van zijn bewustzijn en het was iets vreselijks, wist hij, iets dat lang opgesloten was geweest binnen zijn oude, onaantastbare jeugd-begrippen van mogelijk en onmogelijk. Maar nu was die muur doorgebroken, en in dat ogenblik, toen hij 't portret zag, had hij duidelijk de omstorting gevoeld van al wat door opvoeding en omgeving en eigen ervaring in hem was overeind gezet. En hij kende zich zelf niet meer, die nieuwe onrustige zelf en hij was bang voor wat er komen zou, als hij ten einde toe doordacht...

Daarom sprak hij ijverig mee, de rest van de avond, wond zich op over onverschillige dingen, tot stille verwondering van zijn moeder, die hem niet begreep, sprak luid en heftig... dan weer kwamen er plotselinge stilten,

dat hij, achterover geleund in zijn stoel, vóór zich staarde, de mond zenuwachtig trekkend, beziggehouden door iets in hem.

Zij vroegen hem eindelijk of hij niet wel was, maar hij zei alleen moe te zijn.

Het was ook tijd om naar bed te gaan.

Toen Willem, met zijn kaars in de hand, langzaam de boventrap opging, voelde hij zich dodelijk vermoeid in zijn leden en brandend helder in zijn hoofd, met een onzekerheid over zichzelf en een begeerte zich te begrijpen en toch weer angst daarvoor. Zo graag had hij het zware gewicht van zijn ikheid willen afgooien, zichzelf eens niet voelen en vage gedachten gingen door zijn hoofd aan opium, aan morfine, aan zoveel dingen waardoor hij zich zou kunnen verdoven...

Als hij er ook maar aan gedacht had veel wijn te drinken!... maar 't was nu te laat nog iets te vragen... hij zou ook niet durven...

Boven op het portaal stond hij een ogenblik peinzend, deed toen de deur van de logeerkamer open en huiverde over zijn ganse lijf, toen de kille, duffe lucht zijn kaars bijna uitwoei en hij in de holle donkerte staarde...

O God! hoe kwam hij hem door, die lange nacht!

IV

Willem lag eindelijk te bed, klein en eenzaam onder de hoge baldakijn van het logeerbed tussen de vochtig-kille, stijve lakens. Op 't beddetafeltje de kaars, met stilbewegende puntvlam, als opgeaaid door een onzichtbare hand... Een kleine flauwlichtcirkel maakte die aandachtig voor zich heen levende vlam, waarin ook nog Willem zelf was opgenomen, daarachter was de holle, wijdstarende kamerdonkerte, waartegen hij onbeschermd open lag.

Nog wat geloop in huis en slaan van deuren. Dat gaf een klein gevoel van veiligheid... gauw trachten te slapen eer dit eindigde... de kaars maar aan laten... In zich overwoog hij dit met onuitgesproken woorden en dook onder het dek. Zijn hart bonsde, bonsde geweldig,

nu zijn hoofd op 't kussen lag en er was een vinnig kloppen de pijn in zijn hersens met een suizen, of hij kinine had genomen. Maar het ergste was het kwellend denken en verbeelden in de overspannen helderheid van zijn geest... Het deed angstrillingen losschieten, waarvan zijn hoofdvel kil samentrok en zijn ogen brandden. Een fel denken was het, dat hij nu weerloos lag tegen het verschrikkelijke, dat als hij opkeek in de donkerte, die kop daar kon zijn, groengeel, wreed grijnzend, versteend starend... in een blauwig geel licht...

Want hij wist nu dat het reëel was geweest, wat hij gezien had en ook dat 't geen levend mens kon zijn... Maar wat was 't dan...? en wat wilde het...? en wat zou er van dit alles komen... en wat kon hij doen, nu zijn revolver nutteloos was?... o God! o God!...

Zó wanhopig voelde hij zich in zijn onduldbare angstkoorts, zó benauwd op eens, in het branden van zijn huid onder het hete dek, dat hij zijn loden weerzin overwon, alles heftig van zich wierp en overeind kwam...

Niets! er was niets dan de vage donkerten... de kaarsvlam brandde nog altijd in lome waaingen... en het was stil, zo stil...

Daar kraakte iets in de hoek, waar een mahoniehouten kast stond... nog eens... en hij zat rechtop, hijgend, met de handen om zijn kruin saamgeslagen, drukkend om de pijn te verdoven, zich klam voelend van zweet, terwijl onophoudelijk angsthuiveringen hem zweepten.

Het kòn zo niet langer! hij had angst voor de stil duistere kamerruimte, achter hem, opzij, waar zijn grote schaduw op het behang zich bewoog en daar verder, bij het raam, overal...

Ging daar de deur niet langzaam open... heel langzaam?...

Een ogenblik staarde hij scherper... neen, toch niet!... 't was niets geweest... maar dààr, achter het voetbeschot van 't ledikant ruiste de stilte verdacht... Als daar plotseling boven de rand van het hout eens die kop oprees, in blauwig-geel licht, en breed grijnzend!...

Willem liet zich snel uit het bed zakken, zonder van die kant de ogen af te wenden... toen keek hij in eens achter 't beschot... stapte daar zelf in die ruimte...

De vinnig prikkende nachtkou was nu om zijn benen en schouders, en hij klappertandde...

Wat nu te doen? Wat kon hij doen om rust te vinden, in Godsnaam... een ogenblik zichzelf te vergeten!

Hij dacht eraan, zijn hoofd buiten het raam te steken, maar toen hij op het raam toetrad, waarvoor de roodwollen gordijnen waren dichtgeschoven, ontzette hem het denkbeeld wat hij daar achter die plooiën kon vinden.

Als daar... van midden in het ruitendonker hem die kop eens tegenstaarde, gedrukt tegen het glas! Zo iets had hij wel gelezen in een Engels verhaaltje, lang geleden.

Het duurde een paar seconden, - terwijl hij gebogen stond, de gordijnstrook in zijn rechterhand, de linker steunend tegen de muur, voelend de angst-atmosfeer rondom hem, - vóór hij zich kon overwinnen... Toen rukte hij het gordijn opzij en staarde 't vaal zwart hem aan met een kleine spiegeling van het kaarslicht in de rechtse ruiten.

Verder was er niets.

Het raam ging stroef bij 't omhoogschuiven, maar hij kreeg 't toch zóver, dat zijn hoofd er tussendoor kon.

Het was fel koud, maar ook rustigend in het hoge nachtbuiten. Van de stille, donkere luchten daalde kalmte en veiligheid om Willems kloppend hoofd en hij ademde vrijer op... Zo getroost voelde hij zich in de bekende gewooneheid, in de positieve kou van de winternacht. Hierbuiten was niets veranderd, alles zoals hij 't steeds had gezien...

Toen dacht hij op eens aan de donkere ruimte, die achter hem was, en de angst kwam weer op...

Doch allengs kalmde 't in hem door de scherpe buitenkou, die hem verkleumde en naar bedwarmte deed verlangen, en door de gedachte, plotseling in zijn geest lichtende en waarvan hij 't waarom niet recht begreep, dat het spook wel dáár in 't huis op hem wachtte, maar hem hier zeker niet opzoeken zou.

Hij zat nu weer in bed, koesterend in de bewaarde warmte en trager vloeiden de angstgolven over hem. Het scheen of 't nu alleen de koorts was, die rillen deed, zon-

der andere oorzaak. Ook voelde hij zich loom en mat en dof, het scherpe denken afgeslepen, lijdelijk berustend... Nog eens kwam een angstschok over hem, toen hij de kaars hoorde knetteren en haar bijna opgebrand zag: hoe zou 't worden als hij straks geheel in 't donker zou zijn!...

Maar nog vóór dat gebeurde, zonk hij weg in een loodzware verdoving, ongedacht en plotseling, als in een diep zwart gat, en hij kwam eerst bij, toen er herhaaldelijk op zijn deur was getikt.

Het eerst schoot scherp en pijnlijk de herinnering aan het portret door zijn geest. Daarna lag hij een poos wakker, doorstraald van stille tevredenheid, omdat de nacht nu om en het licht was. Maar hij voelde zich zo moe en zijn hoofd was zo zwaar, als hij het verlegde, dat hij eerst voornam maar te blijven liggen. Toen deed echter de gedachte aan het vreemde huis en de vreemde mensen hem weer anders besluiten. Hij zou maar proberen op te staan en zien hoe 't ging... hij kon toch niet hier blijven... moest toch eens naar het huis... hoe gauwer dat dan gebeurde, hoe beter, opdat er een einde kwam, want hij was 't moe...

Zo stond hij dan duizelend op de koude kamervloer, koortshuiverend, maar vooral dof in zijn hoofd, zwaardof...

Onder het dralend, werktuiglijk aankleden waren zijn gedachten op een zonderling vage manier bezig met wat er nu in 't huis in de Langestraat kon gebeuren. Het was een kleine belangloze nieuwsgierigheid naar hetgeen komen zou, alsof hijzelf daarin niet betrokken was. Het ontroerde hem niet daarheen te denken, het deed hem niet aan met de pijnlijke angstemotie, zo ontelbare malen ondervonden, sedert hij voor 't eerst in die gang gestaan had, alsof al zijn angst nu dood was, opgebruikt in de kwellings van deze lange nacht...

En even verwonderde hij zich, dat 't zo wezen kon.

Maar hij was te soezig om geregeld te denken en zo zonk die bevreemding weer weg in de vage golving, die geen denken was, veeleer een dromen over dingen, die hem nu en dan bewust werden.

Veel moeite en lange tijd had hij nodig gekleed te ko-

men, hervond zich telkens zittend op een stoel, vóór zich turend, terwijl zijn handen en voeten verkleumden.

Eens zag hij, opkijkend na zo'n poos van onbewustheid, zichzelf in de spiegel, bijna ten voeten uit. Het beeld was groezelig bleek en vaag in de valse morgenschemering en nu voor 't eerst weer schrikte hij in een hevige, beklemmende rilling...

Eindelijk kon hij naar beneden gaan.

Het trage licht van de bleke december morgen hing stil-droevig om de meubels in de achterkamer, waar zij ontbeten. Het was er schemerdonker en stil, met schaars gepraat: enkele beleefde, kleurloze zinnestukjes over de tafel heen gezegd tussen de notaris en mevrouw Doef, het even kletteren van lepeltjes, het toeklappen van een deksel, terwijl de notarisvrouw thee zette; alles nog nuchter en bleek, verwonderd in de doezeligheid van het pas-opzijn.

Zij wachtten op Willem in stilteposen, de roodgloeiende kachel gezelligheid knappend, de witgedekte ontbijttafel nog ongebruikt en appetijtelijk tussen hen.

Eindelijk kwam Willem, met iets looms in zijn bewegingen en lusteloosheid in zijn stem, toen hij goede morgen wenste. Het was te donker om duidelijk te zien, maar toch meende zijn moeder, als zij hem ongemerkt, oplettend aankeek, dat hij bleek zag en paarse kringen onder de ogen had. Ook knipten zijn oogleden telkens zenuwachtig, merkte zij op. Of hij wel goed geslapen had, vroeg ze.

Eerst zei hij ja, op een schichtige, zonderlinge manier, toen dadelijk daarop: 'neen, toch niet!' en dat het bed hem zo vreemd was geweest; hij sliep nooit goed zo'n eerste nacht in een vreemd huis,... misschien was hij ook wat vermoeid geweest... en ook... maar dat was allemaal niets bijzonders... en hoe had moeder geslapen, was zij uitgerust?

Het scheen of hij iets had willen zeggen, nòg een reden waarom hij niet had kunnen slapen, maar het inhield nu.

Zijn moeder voelde het, maar dorst er niet naar vragen: het kon zijn, dat hij om de notaris en zijn vrouw gezwegen had, doch als ze alleen waren, wilde zij hem er

toch aan herinneren. Hij had zeker ook hoofdpijn, want zijn rechterhand streek telkens over zijn achterhoofd... daarbij sloot hij dan even de ogen... Wat zag hij er zó vermoeid uit! Als 't vandaag niet beter ging, moest er morgen een dokter komen.

Zij staarde hem mijmerend aan, tot hij opzag, haar blik voelend. Toen keek ze van hem af, maar hij raakte van dat ogenblik zijn hoofd minder dikwijls aan en trachtte nu en dan iets vriendelijks te zeggen, iets, dat bewees, dat hij er bij was.

Maar zij zag wel, hoezeer hij zich daartoe dwingen moest.

Het ontbijt gedaan. De notaris weg, naar zijn kantoor, zijn moeder naar boven om zich klaar te maken tot heengaan. Mevrouw en de meid de ontbijtboel wegwassend, de meid spoelen, mevrouw omdrogen, Willem, in 't wachten tot zijn moeder zou beneden komen, gezeten bij het raam in een ouderwetse leunstoel, met hoge, ovalen rug, wegturend over de slappe bladen van de Hollandse Illustratie, die hij voor de vorm van het tafeltje had genomen.

Hij voelde zich nu bevrijd van de plicht iets te zeggen, nu de meid er bij was en ze zo bezig waren, en kon zijn vermoeide gedachten vrij laten weggaan onder het duizelend kloppen in zijn achterhoofd. Niet denken dat was zo weldadig...

‘Wim! Jonge, Willem!... Wat heb je toch...? Ga je mee...? Ik ben klaar...’

‘Hè!’ zei Willem.

Mevrouw Doef stond vóór hem, de beide anderen keken ernstig oplettend.

Hij zag zijn moeder een ogenblik in 't bezorgde gezicht met peinzende, nietsziende ogen, toen, bijkomend, zich inspannend om te begrijpen, sprak hij:

‘O ja! Ik ga mee!’

De stille winterdag schoof ongemerkt en geluidloos voorbij in 't oude huis aan de Langestraat, dat vol was van een geaffaireerde, ongezellige werkplaatsdrukte: geloop door de gang en over de trappen, brutaal, doordringend-

luid gehamer in de kamers, waar gordijnen werden opgehangen en harde, grove straatstemmen van mannen op krakende kamertrappen voor de vensters.

Mevrouw Doef was door het hele huis heen bezig, opzichthoudend over 't behangerswerk en aanwijzingen gevend, waar dit en dat gezet moest worden.

Zij had Willem dringend gevraagd, zich niet te vermoeien deze dag; hij kon zijn koffers uitpakken en zijn eigen kamers - twee op de eerste verdieping - wat in orde brengen. Dat was heus genoeg.

Daar was hij nu, in de halfduistere slaapkamer, die op 't binnenplaatsje uitzag met één breed raam, zittend op het bed in zijn gewone houding, de handen onder het hoofd, de ellebogen op de knieën, terwijl twee koffers open stonden en alle stoelen met kleren en boeken waren belegd.

Zó vond hem zijn moeder tweemaal, toen zij, benauwd door een onrust, die scherp heenpijnde door al haar roezige absorberende drukte van honderderlei dingen te regelen en te bedenken, naar boven was gelopen, om te zien of hij vorderde.

Zij zag hem zitten, roerloos, met vreemd-strak starende ogen en bewusteloos... Zij bleef een ogenblik staan in de deur, durfde hem niet roepen in een plotselinge, killende vrees, dat dit hem kwaad zou doen... en ging zacht weer heen, donker voelend dat Willem aan 't begin was van een grote ziekte en dat zij weten moest, wat hem scheelde als deze dag 't voornaamste in orde zou zijn.

De derde maal, toen zij tegen vier uur de trap opkwam, schrikte ze terug. Een rilling huiverde over haar en zij greep de leuning om niet te vallen.

Want in 't onzeker schemerlicht van de wegstervende dag aan het einde van de gang, bij de halfopen deur van de voorkamer, stond Willem, 't hoofd tegen de witte muur gesteund, de armen slap langs 't lichaam neer. Hij stond daar even roerloos, als zij hem vroeger op 't bed had gezien en blijkbaar even onbewust van zijn omgeving, met half open mond, de wijde ogen naar de gangzoldering gericht.

Maar toen zij, nog met kloppend hart, en om de verstijvende betovering van zij wist niet welke onbestemde,

afschuwelijke angst te breken, die haar plotseling aanwoei van die onbegrepen figuur in dat naargeestig licht,... toen zij hem roepen wilde, naar hem toegaan, iets doen, wat ook, dat hij haar merken zou en zeggen wat er was, keerde hij op eens, zonder schok, of hij haar van den beginne dáár geweten had, zijn hoofd naar haar heen en legde de vinger op de lippen...

Als gebiologeerd ging zij werktuiglijk de trap weer af, bleef beneden staan en luisterde naar omhoog of zij horen kon, wat er gebeurde.

Maar zij hoorde niets, hij stond er nog altijd... Want hij moest immers weten, van welke kant 't nu komen zou, wààr 't zou beginnen!

Hij wilde niet meer overvallen worden, zoals vroeger, hij wilde 't zien worden van de aanvang af... Straks, als 't donker zou zijn, zou 't hem omgeven, ineens, overal... maar nu, waar was 't nu?

Hij kende 't huis wel, 't kon hem nu niet meer bedriegen! het deed zo stemmig en onschuldig, zolang er ruwe mensen in rondgingen en de dag leefde... maar dat was schijn, die onnozelheid! Hij hoorde in de stilte wel fluisteren en het ritselen van iets, dat ging, als hij een hoek om kwam.

Het beloerde hem, om hem te bespringen zodra 't donker zou zijn... maar hij wilde zich niet laten overvallen, hij voelde dat het dáár was, en zou 't opzoeken. Want hij was nu niet meer dof en niet vermoeid: een vreemde helderheid was in zijn hoofd en zijn zintuigen waren gescherpt.

Alleen als die verdoemde huiveringen opzetten, en zijn hart zo bonkte, kon hij niet goed luisteren. Dan suisde het te veel in zijn oren. En hij was van 't bed opgestaan, omdat hij in de gang beter horen kon...

Beneden was nog dof geloop over de houten vloeren, en gepraat,... dat hinderde hem, maar 't werd allengs stiller: telkens ging er een weg en dan sloeg de voordeur met een bang achter hem toe.

Zo stond hij heel lang, 't hoofd tegen de muur gesteund, de wijde ogen luisterend op de gangzoldering gericht...

En hij hoorde het komen in de heter suizingen boven de trap,... draaide snel zijn hoofd daarheen... dan was 't weer stil... daar bewoog 't ritselend, vlak bij hem in de zwijgende voorkamer... weer zag hij scherp in de holle ruimte en... niets. Maar nu was 't op drie plaatsen tegelijk en de zoldering kraakte... angst golfde over hem... en toen hij weer horen kon, was alles in rust.

Zo was de stilte als een zee, onophoudelijk aan- en afgang. En een moedeloosheid kwam over hem, een diep gevoel van zijn onmacht.

Och ja! hij wist 't wèl: het zou komen te zijner tijd; daar was niet anders te doen dan te wachten... op het einde...

Stil sloop hij in de bijna donkerte zijn slaapkamer weer binnen, zonk neer op de rand van een koffer. Daar zat hij enige ogenblikken, nog hijgend en afgemat van emotie, toen zijn neerpeinzende ogen in de koffer, op een stapel linnengoed, de revolver zagen.

Het was toen of zijn dwalend denken even zich bewust werd van zijn toestand. Hij nam het wapen op, dat nog geladen was van gisteren, draaide het om in zijn vingers, stond op en bergde het werktuiglijk weg in de la van zijn beddetafeltje.

En toen, neerknielend voor het bed, snikte hij op in een grote, weke treurigheid, maar half begrepen... snikte,... snikte, met zijn voorhoofd in het laken gedrukt... tot hem op eens de donkerte en stilte bewust werden en hij opsprong:

Nu was 't de tijd... nú zou 't komen!... Maar zijn moeder, die al geroepen had zonder antwoord te krijgen, kwam hem halen om naar beneden te gaan en dromerig, gewillig als een kind, liet hij zich meevoeren.

Toen aten zij in de kamer, die hij vroeger het zaaltje had genoemd.

Eerst zwijgend. En het gas in de drie ballons suisde ernstig en aandachtig over hun hoofden door de holle kamer, waar 't nog naakt en ongezellig was: langs de wanden weinig meubelen, de brede sombere behangselvlakken zonder schilderijen, zonder iets dat brak. Op de schoorsteenmantel alleen een kleine zwartmarmeren pen-

dule, waarvan de gejaagde tiktak de stilte voortdreef.

Eerst zaten ze zwiĳgend een lange poos. Willem telkens, na enige haastige happen, ophoudend om te luisteren, met gefronste wenkbrauwen en strakke blik, zijn moeder, die hij geheel vergeten scheen te hebben, hem dan aanziende, de smalle, bleke lippen op elkaar geperst, om haar jagende onrust te bedwingen... en er was geen geluid dan 't schaars geklik van een schaaldeksel of een vork tegen een borderand en dan rusteloos, rusteloos die waarschuwendende pendule-tik en 't wazende gas, of een grote ontzetting over hen ademde.

Het scheen mevrouw Doef of 't al sterker werd als een opkomende angstvloed... zij moest spreken om die schrikstilte te breken!...

Nog even wachtte ze om haar stem niet te doen beven en zo gewoon mogelijk te zijn, toen:

‘Willem, heb je nou wel gezien... dat we bijna helemaal op orde zijn? morgen komen we klaar...’

Hij antwoordde niet, 't hoofd half naar de deur gewend, in uiterste aandacht ophorend...

En het was zó angstigend, die uitdrukking op zijn gezicht, dat luisteren naar iets donker-vreselijks daarbuiten, dat haar hart heftig opbonsde en het lang duurde vóór zij weer dorst spreken. Eindelijk waagde ze het:

‘Zeg, Wim! is jouw kamer nou al klaar... je slaapkamer ten minste?... Zeg!’

Nog altijd dezelfde houding, roerloos... hij scheen haar niet te horen...

God! o God! kwam die dokter maar!

Vóór het eten al had zij naar een dokter in de buurt gezonden en de boodschap teruggekregen, dat meneer op 't ogenblik niet thuis was, maar dat ze zouden zien hem te vinden.

En nu wachtte zij van minuut tot minuut... Enige ogenblikken van stomme ontzetting ruisten voorbij. Borden kletterden in de keuken.

Toen vroeg zij bevend en zacht:

‘Wim, Wim! waar hoor je toch zo na?... toe Wim!’

‘Stil!’ zei hij opeens hard, met een ongeduldige hoofdbeweging, kwam daarna langzaam op van zijn stoel, onveranderlijk zijn ogen op de deur gericht, alsof 't nù

kwam. Zijn moeder stond ook op, even haar ogen met de handen bedekkend, in een ijskoude schrik om hem of om wat hij scheen te wachten, zij wist 't niet duidelijk...

Maar hij zette zich weer na een paar seconden, met licht schouderophalen en liet zich tegen de hoge stoelrug zakken, de ogen gesloten.

Hij was mat-wit, onder het helle gaslicht, en zij zag dat zijn voorhoofd klam was van zweet.

Niets durfde zij meer zeggen in de minuten die volgden wachtend in schroeiend ongeduld, of de dokter niet schelde... Maar Willem luisterde ten minste niet meer, scheen ook rustiger en afgemat, en zo waagde zij het eindelijk op te staan en de meid te roepen om af te nemen, hoewel zij bijna niet gegeten hadden.

De meid kwam binnen en terwijl zij zacht heen en weerging tussen de tafel en het buffetkastje, sprak zij fluisterend telkens met mevrouw Doef, die bij de tafel stond, op Willem neerziend.

Deze scheen niets te merken, even geabsorbeerd nu in zijn afmatting als hij 't vroeger in zijn luisteren was geweest. Hij ademde gejaagd met dichte ogen, sliep echter niet, want van tijd tot tijd trok hij zijn wenkbrauwen samen en streek met de hand over zijn hoofd.

De twee vrouwen spraken over wat zij doen konden.

Zij kon nog even naar de dokter gaan, stelde de meid voor, maar mevrouw Doef, overspannen en zenuwachtig, schrikte er voor alleen met Willem in het huis te blijven. Bovendien zou 't ook niets helpen: die dokter zou wel zo gauw komen als hij kon...

‘Ja maar, as er nog is zo'n tweede boodschap komt, dan begrijpen ze toch nog is meer, dat er haast is,’ vond de meid.

‘Ja... goed dan,’ stemde mevrouw aarzelend toe, ‘misschien geeft 't ook wèl wat,... maar gauw dan! denk dat ik hier alleen ben.’

De meid ging weg... even later dreunde de verre deur! Willem scheen dit te horen, hij deed de ogen op en zag zijn moeder over de tafel, waar nu het zilver en wit van 't theeservies op 't groene kleed stond, kalm vragend aan.

Zij voelde dankbaar en getroost, dat hij weer gewoon was.

‘Dat is Door, die even om een boodschap gaat... hoe gaat 't je nou, me jonge... wil je niet een kop thee?...’

Zij zag hem zacht-medelijdend en vriendelijk aan en hij lachte haar even toe, in een stil, vermoeid glimlachje.

Toen deed hij weer de ogen toe terwijl zij inschonk.

‘Daar, drink dat nou is warm uit, vent... je bent zo moei en je ziet zo bleek... je bent zeker ziek.’

Willem haalde het kopje loom naar zich toe, begon 't toen met kleine slurpteugjes te drinken, nog altijd tegen de rug van zijn stoel leunend.

‘Ja,’ zei hij eindelijk, met een langzame, klankloze stem, ‘ik geloof ook, dat ik ziek ben, al lang eigenlijk...’

‘Maar lieve jonge, waarom heb je dat niet vroeger gezegd? dan had er wat aan gedaan kunnen worden... en wil je nou niet liever na bed gaan... heus, 't zou zoveel beter voor je zijn.’

Hij schudde driftig 't hoofd, alsof hij schrikte van dat idee, naar bed te gaan en zei met energieke stem: ‘Nee, ik wil niet naar bed... ik slaap toch niet!’

‘Goed, m'n beste jonge; maar maak 't je hier dan makkelijk, dat je wat rust...’ Zij stond op en schoof een stoel tot dicht bij Willem... ‘kijk is, als je hier nou je voeten op legt... en dan zal ik zometeen Door een deken van boven laten halen en me plaid. Probeer dan is of je niet wat slapen kan...’

Hij had haar lijdelijk laten begaan, in een zoet gevoel van willoosheid, schikte zich behaaglijk op de twee stoelen, terwijl zijn moeder weer ging zitten voor het theeblad en haar breiwerk opnam.

‘Weet je,’ vervolgde ze, een breipen op de tafel leggende en even naar hem opziend, ‘ik heb eigenlijk al tweemaal na een dokter gestuurd... dat vin je toch wel goed, hè?...’

‘Jawel,’ klonk het loom tot haar, terwijl zij ijverig voortbreide.

‘Door is er nou juist weer heen,... misschien komt-ie wel mee... dan moet je 'm is alles vertellen, hoor! alles wat je heb...’ zo sprak zij kalm door.

Zij dacht dat 't hem bezighield en rustig maakte, terwijl 't ook haar stijgend ongeduld verdoofde, dat Door zo lang wegbleef.

Maar toen zij weer van haar werk opzag om een andere naald neer te leggen en hem aankeek, stokte haar spreken ineens, in een loden gevoel van onverwachte schrik.

Daar was 't weer!

Hij zat rechtop in de stoel, de andere leeg naast hem en staarde haar aan met die nietsziende, luisterende blik, waarvoor ze zo vreesde, terwijl in zijn gezicht weer die trek van irritatie was over haar praten, of over iets anders... zij wist niet.

Zij hield haar adem in, hopen, dat 't voorbij zou gaan, als onder 't eten...

Waar die meid toch bleef! Ze wist toch, hoe alleen zij hier zat!...

Langzaam kwam Willem op uit de stoel, die hij zacht achteruit schoof, zonder overhaasting. Daarna ging hij met geluidloze stappen de kamer uit.

'Waar ga je nou na toe, Wim! toe, blijf hier!... wat moet je daar in die kouwe gang...?' smeekte zijn moeder hem na, en zij stond ook op, bevend, met knikkende knieën.

Al buiten de deur, mompelde hij iets, dat ze niet verstond. Het trapje kraakte, hoe voorzichtig hij ook zijn voeten zette... Vervloekt ding!

Nu stond hij beneden, bij de keukentrap, luisterend naar omlaag, zoals hij nog eens gestaan had, steunend met de gestrekte arm tegen de muur het lichaam voorover gebogen.

Achter hem was de hoge gang open in het twijfelend, schaduwend licht van een gaspit in 't voorhuis, maar dat kon hem niet schelen nu.

Dáár was 't nu niet... Hij had 't duidelijk van beneden voelen komen... daarom was hij uit de kamer gegaan. Hij kon daar niet goed horen, en hij wou niet verrast worden... dat was te vreselijk...

Zijn ademen inhoudend, hoorde hij met alle inspanning.

Vóór hem was de gaspit, die het ondergangetje verlichtte. De blauw-gele waiervlam trilde onrustig voor zijn staar-ogen en het suisde scherp en waarschuwend onder de schemerige zoldering...

En toen op eens kwam de uiterste angst over hem, als

een grote, kille klauw, de huid van zijn ganse lijf samentrekkend, en hij hijgde onder 't ruwe òpbonken van zijn hart, dat pijnlijk hamerde binnen tegen zijn borst... Het duurde een ogenblik... toen barstte overal het hete zweet hem uit, of de greep plotseling losliet, en zwikten zijn benen onder hem, als verlamd. Vóór zijn brandende ogen trok een grijzig waas, en in zijn oren was nu geen suizen meer... een loden stilte...

Een sensatie of een grote hal van stilte zich optrok en verwijdde rondom hem, waarbuiten de wereld ver wegzonk, diep omlaag... hoge stilte-ruimten vóór en achter, waarin alleen hijzelf was, hijzelf en dat wat komen ging... zonder iets tot bescherming of redding...

Uit instinct week hij terug, de armen uitgestrekt ter verwering... tot hij ergens tegen stootte... zijn moeder. Toen zonk hij in de knieën, krachteloos, terwijl als van ver, flauw hoorbaar haar stem tot hem kwam:

‘Och God! m'n jonge, zeg dan toch wat je heb!... wat is er dan toch? wat zie je dan?...’

Tegen haar geleund, terwijl haar armen om zijn hals waren, zijn gezicht vertrokken in starre angst, wees hij voor zich uit, naar de benedengang, terwijl hij telkens trachtte te spreken...

Zelf vaal-bleek en huiverend, fluisterde zij tot hem neer:

‘Maar jonge, d'r is daar niets, heus, d'r is niets!’... telkens hem in haar armen tegen zich drukkend, als hij weer met een schok samenkromp.

En nauw wetend wat ze zei, herhaalde zij nog eens en nog eens: ‘Er is niets, er is niets... geloof me toch, er is niets!’

Goddank! de schel ging over, galmend over hen heen,... een verlossing, een redding!

Opademend, zichzelf weer bewust, sprak zij met vaster stem: ‘Kom, ventlief, sta nou op, dan gaan we voor opendoen, frisse lucht zal je goed doen.’

En weer liet hij zich als een kind leiden, zwaar steunend op haar arm, onzeker stappend door de gang tot de deur.

De meid was alleen. Terwijl mevrouw haar inliet, herinnerde zij zich 't lang wegblijven en haar ongeduld en

een verbittering steeg in haar op. Maar de meid, buiten adem, liet haar geen tijd iets te zeggen, vertelde in veel woorden, waarom 't zo lang geduurd had.

De dokter was nog niet thuis geweest, en toen hadden ze haar gezegd waar hij gezegd had zijn laatste visite te zullen brengen, dan kon zij zelf zien of hij mogelijk dáár was. En dat had ze gedaan, maar bij die mensen, op de Spanjaardsgracht, was hij al geweest, en toen was ze weer naar zijn huis gegaan, denkend dat hij daar ondertussen wel gekomen zou zijn, maar niks 'r van! Hij was dus zeker nog onverwacht bij een ander geroepen, nà zijn laatste visite... maar ze zouden 'm dadelijk sturen, als hij tenminste niet àl te laat daarvandaan kwam... anders morgenochtend vroeg...

Zij had dit alles verteld, terwijl ze op een wenk van mevrouw Willem bij de arm steunde, 't trapje op in de kamer, waar zij hem op de leunstoel neerzette. Daarna haalde zij eau-de-cologne en linnen van boven, gaande in een bedrijvig frou-frou van haar rokken door de gang en langs de trappen, dat gezelligheid maakte door het huis. En mevrouw bette zijn slapen en deed hem makkelijk zitten met een kussen achter zijn hoofd, wat hij alles liet gebeuren, zonder bewustheid, met dichte ogen.

Eindelijk, terwijl ze nog bij hem stonden en zwegen en op hem neerzagen, sloeg hij vermoeid de leden op en bleef voor zich kijken een poos.

Zacht van de tafel weg, ging toen de meid naar de keuken, menend, dat ze nu liever alleen zouden zijn, nu Willem bij was.

Willem merkte 't heengaan, zag haar na, door de open deur, hoe 't lichaam met schokjes verkleinde boven het trapje en eindelijk niets dan 't hoofd zichtbaar bleef... Toen ging zijn blik even over zijn moeder en weer naar de grond.

Mevrouw Doef kwam zacht bij de stoel, schoof haar arm, achter het kussen langs, om zijn hals en zoende hem op 't voorhoofd, één lichte, vluchtige aanraking.

‘Gaat 't nou beter?’ vroeg ze stil-liefkozend.

‘Beter,’ herhaalde hij, zonder opzien, en toen, meer tot zichzelf dan tot haar:

‘Hoe kàn 't beter gaan, zolang ik hier in huis ben?... hij wil 't immers niet!’

‘Hij...? Wie hij?’ vroeg zij en dadelijk berouwde haar de vraag, zonder dat zij juist wist waarom.

‘Ach!... natuurlijk die man van wie 't huis is...’ ‘Bedoel je neef Dalman...? maar die is immers lang dood en begraven!...’

‘Sttt!... stil toch!...’

Onder haar luide stem saamgekrompen, huiverde hij krampachtig, bleef zitten met gebogen hoofd en gebalde vuisten, wachtend wat er komen zou... Toen dwong hij zich tot een schuwe blik in de gang.

Er was niets ongewoons daar: de ruimte wachtte stil. Gerustgesteld fluisterde hij het antwoord op wat zij gezegd had, wrevelig over het niet begrijpen:

‘Ja, dat weet ik immers wel, dat-i dood is... maar ik zag 'm in 't begin, toen ik 't eerst hier kwam... ik herkende 'm aan 't portret... hij wil niet, dat wij hier zijn, waarom weet ik niet,... of misschien wil hij 't alleen van mij niet!

En dan loert-i overal, moeder!... daar straks voelde ik 'm komen... van beneden... Maar hij is niet alleen dáár... hij is overal... dat is zo verschrikkelijk!... overal waar ik ben...’

‘Maar ik ben toch bij je, mijn lieve, lieve jonge!... ik ben toch hier...’ poogde zijn moeder hem te sussen. Zij wilde zijn onrustig hoofd tegen haar borst leggen, maar hij duwde haar ruw weg, om in de gang te kunnen zien.

‘Och! dat geeft immers niet... hij komt tòch, hij wil niet dat ik hier ben... en mogelijk zie ik hem dan maar alleen... ik voel 't altijd...’

Willem stond op met een woeste ruk uit haar armen,... staarde even met grote schrikogen in de gang, viel toen weer terug in de stoel, waar hij zijn handen voor de ogen drukte en zijn hoofd schudde als in benauwdheid. Zijn wangen waren bleek geworden. Mevrouw had zijn blik gevolgd, maar zag niets... en staarde met sprakeloze angst op hem neer... haar handen gevouwen in wanhopige machteloosheid...

‘God! God! hoe moet dat aflopen! Kwam die dokter dan toch... ‘Door!... Doortje!...’ riep ze toen luid,

‘kom is boven!’

Nog vóór de meid, zelf bevend en ontsteld, was binnengekomen, had Willem mevrouws arm gegrepen.

‘Moeder...’ zei hij, met angst sidderend achter in zijn stem, ‘t is nou in de zaal en in de voorkamer, hier beneden... 't komt uit de donker en de stilte... heel langzaam... Ziet u dan niet wat de stilte in de zaal doet!... laat u dat begaan!... Nou gaat de deur open, 't komt hierheen!’ schreeuwde hij op eens, sprong met zijn volle kracht overeind... de zware stoel viel dreunend achterover, en met een sprong voorbij de tafel wierp hij zich in de hoek bij 't raam. Daar zakte hij op de grond, als gebroken, met de arm beschermend voor zijn gezicht, hijgend, sidderend...

Bij zijn alarmkreet hadden ook de twee vrouwen omgekeken in de gangruimte, de meid met stomme schrik, de moeder met een scherpe gil.

De meid had 't eerst zelfbeheersing herkreten: die man was krankzinnig... de gang was net as altijd!

Dit bewustzijn deed haar weer kalm worden: ze had liever met een gek, dan met een spook te doen...

Zij ging besloten op Willem toe, terwijl mevrouw snikkend op een stoel neerzank, en richtte hem bedaard, onder de arm, op. Toen bracht ze hem weer naar zijn oude plaats terug, in 't voorbijgaan de leunstoel overeind tillend.

De vlag scheen voorbij te zijn: Willem liet met zich doen, slap neerliggend, zonder bewustheid.

Mevrouw schreide nog altijd, wanhopig, haar kracht uitgeput voelend.

‘Het gaat zo niet langer, ik kàn niet meer,’ ... mompelde ze.

‘Kom, mevrouw, troostte Door, ‘kom! u moet 'r de moed in houden! zo dadelijk komt die dokter misschien...’

Mevrouw schudde moedeloos haar hoofd, maar droogde toch haar ogen en stond op.

Toen fluisterden ze samen wat te doen, als Willem weer zo'n aanval kreeg.

Mevrouw kon niet bedenken hoe dan te handelen. In haar vermoeide, verwarde gedachten was alleen duidelijk

't besef, dat Willem krankzinnig was, waarvan de felle smart slechts werd gedempt door de kleine hoop, dat 't voorbijgaand mocht zijn, of een koortstoestand of zo iets.

Toch had zij een vage herinnering, wel gehoord te hebben van gekken, die zich in zo'n moment van crisis van 't leven hadden willen beroven.

Als Willem ook eens op die gedachte kwam!

Zij zagen elkaar aan, elk in de ogen van de ander 't ontzettende van de toestand lezend, en elk voor de ander zich trachtend goed te houden.

Doortje fluisterde toen, bevend en zonder naar Willem te durven omzien, dat zij maar de messen en scharen en alles wat gevaarlijk kon zijn, moest wegbergen. Dat was 't enige wat zij doen konden, stemde mevrouw toe, en zij wilden er aan beginnen, toen deze zich herinnerde, dat zij een flesje laudanum uit Amsterdam had meegebracht. Als zij daar Willem wat van konden laten innemen, dan zou hij misschien in slaap vallen.

Maar 't bleek onnodig. Doortje stootte mevrouw Doef aan met een blik op Willem.

Hij lag met het hoofd opzij tegen de hoge stoelrug, de handen gevouwen, de benen gestrekt en tussen de even geopende lippen ging de adem snel maar regelmatig. Hij sliep.

Op de tenen lopend, bedekten zij nu zijn benen en bovenlijf met een grote shawl, sloten de deur en zetten zich toen om te waken.

Bij elke kleine beweging, die hij maakte, klopten hun harten, dat hij zou wakker worden.

Maar een reactie van uitputting was blijkbaar over hem gekomen en zijn slaap werd vaster, zodat zijn moeder na een half uur zelfs zijn hangend hoofd op een kussen kon schuiven, zonder dat hij een teken gaf van bewustheid.

Zo waakten zij in de eindeloosheid der lange uren, die een torenklok dichtbij tot hen omlaag telde in somber brommende slagen. De kachelwarmte minderde allengs en de nachtkou begon op te kruipen langs de wanden, hun voeten en handen verkleumend. Een wee gevoel van flauwheid en slaperige afmatting deed hen rillen en geeu-

wen. Nu en dan sluimerden zij een poos onrustig, met 't hoofd op de borst, knikkebollend... tot ze plotseling opschrikten...

Wat was dat!... Hadden zij niet zacht horen lopen in de gang?... En wat kraakte daar zo luid in de kamer boven!...

Maar scherp toelisterend hoorden zij weer niets dan Willems zwaar ademen, 't kleine klokketikken en 't hoog suizen van 't gas in het grote, alomme nachtzwijgen.

V

De volgende morgen om acht uur, toen de dag nog nuchter en bleek was, kwam de dokter. Hij zag naar Willem, die een paar uren te voren naar bed was gebracht op zijn kamer, en hoorde oplettend wat mevrouw Doef vertelde van de woeste, ijle vlagen. Toen schreef hij een drank voor tot kalmering van zenuwen, ook kinine tegen de koorts, en beloofde 's avonds terug te zullen komen.

Mevrouw Doef, vaag denkend dat hij er niet veel van begrepen kon hebben, van Willems toestand, nu deze zo stil en bleek lag, alleen met een weinig koorts, besloot Willem zo weinig mogelijk alleen te laten. Er was nog wel een heleboel te doen in huis, maar dat kon dan later wel.

De morgenuren door zat zij dus in die triestige bovenachtkamer, met het uitzicht op 't plaatsje, zacht 't een en ander uitpakkend en bergend en schikkend, om het vertrek zo min mogelijk kaal te doen zijn. Willem scheen meest te slapen, maar ook als hij wakker was en stil lag te kijken uit open ogen, scheen hij haar niet te kennen en antwoordde niet als zij hem vroeg.

Na de koffie, en terwijl de grauwe winterdag stil verouderde, kwam de notarisvrouw een bezoek brengen. Zij kwam eens zien, zei zij mevrouw Doef, die haar in de eetkamer ontving, of men al op orde was en of zij ook met 't een of ander helpen kon.

Mevrouw Doef vond 't erg lief gepresenteerd van mevrouw, maar kon voorlopig niets zeggen, omdat ze er niet aan kon denken aan iets te beginnen. Er was een erge kink in de kabel gekomen, verbeeld u!... en toegevend

aan de behoefte te zeggen wat haar kwelde, vertelde zij hoe Willem op eens zo ziek was geworden en hoe ellendig ze de nacht hadden doorgebracht, zij en Door.

...Het was bij vieren toen de notarisvrouw opstond om heen te gaan.

Die ganse twee uren lang lag Willem boven alleen, soezend in halve bewustheid. Hij zag de kamer wel, had ook zijn moeder zien bezigzijn, maar alles ver en vreemd.

Dat zijn moeder hem enige malen had geroepen, wist hij wel, maar dat scheen hem niet aan te gaan.

Gelukkig! Want hij zou toch niet hebben kunnen antwoorden, hij voelde zich geen macht over zijn lichaam en verlangde dat ook niet in een heerlijk wijd gevoel van afmatting. In zijn hoofd was 't nu stil, leeg en licht, maar hij vreesde dat, als hij zich bewoog, er weer die golving en dat woelen zou komen, waarvan hij de heugenis donker in zich had. Zo zonderling voelde hij zich in zijn loodzwaar lijf, dat te groot en te log voor zijn geest scheen geworden. Maar 't was lastig om aan die dingen te denken, al kwam hij er ook telkens op terug. Het liefst wou hij maar liggen en stil zijn, de eeuwen door, als in een graf.

Soms kwamen geluiden tot hem - wagengeratel op de stenen, geroep, gejoel van kinderen, - maar alles zwak en van heel ver, vreemd verfijnd. En hij soesde op een oppervlakkige manier wat dit alles zijn kon, kwam echter nooit tot een besluit en verzonk weer in zijn wijduitgolvende apathie.

Het enige, dat sterk in hem bleef, was de begeerte zo te rusten, zich niet te verroeren en niet te denken.

Hij had zijn moeder niet zien weggaan, maar lange tijd voelde hij, dat er iets miste, zonder dat hij wist wat.

Toen hij het zich eindelijk bewust werd, oneindig veel later in zijn gevoel, was dit besef het eerste, meer duidelijke, en dat ook pijn deed in zijn zwak hoofd. En een spijt treurde in hem dat nu de heerlijke gevoelloosheid weg was, onherroepelijk.

Na het zeker weten dat zijn moeder hier was geweest en de kamer lang geleden had verlaten, kwam ook de zelfreflexie:

Hoe lang lag hij hier al...? en of hij ziek was...?

Dat zeker wel, want anders zou hij toch niet in bed zijn, bij daglicht... Maar waarom dan... wat had hij dan...?

Plotseling schoot de herinnering aan de vorige avond door zijn hoofd, en aan zijn angsten in 't notarishuis en zijn eerste bezoek hier... aan alles wat met 't huis in verband stond.

‘O!... o!...’ steunde hij, met moeite zich oprichtend. Hij was dan nog altijd hier en dat andere was er ook nog altijd en hij was alleen, en door de vitrage begon weer het schemerlicht weg te trekken!

Zo meteen zou 't weer donker zijn!

In zijn hoofd met felle pijn begon 't weer te kloppen en zijn hart bonkte in een huivering die over hem vloede. Een hete toorn golfde omhoog, met zijn vuist sloeg hij zich tegen 't voorhoofd.

Alles was dan 't zelfde gebleven, alleen misschien nog pijnlijker, stroever!

Hij wou niet! hij wou niet! Moest dat allemaal weer beginnen. Weer dat lijden van gister en eergister en al de vroegere dagen zolang hij bedenken kon? Hij was 't moe! hij wilde zich niet meer laten martelen. Er moest een eind komen, hoe ook!...

En gesterkt door dit besluit, keek hij in de kamer, nu met een uittartend gevoel of hij thans veilig was voor wat ook komen zou.

Toch trachtte hij zijn gedachten af te keren van de herinnering aan zijn eerste bezoek in 't huis, maar hij kon aan niets anders denken en gaf eindelijk toe, daar de inspanning hem te veel vermoeide.

Toen ging het aan hem voorbij met schelle duidelijkheid. De zware voordeur hoorde hij weer knarsend opengaan,... toen de dreunslag van 't dichtvallen... onderwijl de stilte vol geheim...

En de meid, die niets zag en hij, zo hulpeloos alleen tegen... ja... tegen dat spooksel, dáár hem aangrijnzend, boven de trap, dreigend... Toen was 't weer weg geweest... en o! de angst door de leegte en de stilte daarna, waarin 't nog was, onzichtbaar!

Dat ogenblik was 't begin geweest van alles. Toch had

hij sinds die kop niet weergezien... maar o! hem overal gevoeld, overal gevoeld, in de medeplichtigheid van de lang niet bewoonde kamers, in 't wazen van de gasvlammen, in de schemering van de verre gang en vooral,... ja vooral in de donkerheid, de wemelende vage diepten van zwart, waarin 't ruiste en leefde: een geestenleven... zoals nu!...

Schuw rondblikkend, zag hij in de kamer, waar de schemering waarde... Een zonderlinge schemering! meende hij. Grijsgrauw en rossig als een regenlucht op winteravonden... daaraan deed 't denken.

Zo vreemd en zo anders!... O, zou 't nù komen...?

Hij had het fantoom niet weergezien,... maar hij wist immers al lang dat 't komen zou...

Zou 't nù komen?... Nee! weg, weg die gedachte, waaruit 't kwaad kon groeien! Iets anders denken!

Wild schudde hij zijn hoofd, zijn oogleden sterk samengedrukt, maar het bleef vastzitten in zijn hersens, zwol tot bange zekerheid... tot ijskoude, onbeweeglijk vaste bewustheid: nu komt het!

Bliksemsnel ging het door zijn denken: om hulp roepen, 't bed uitspringen, de kamer uit, naar beneden... Hij deed de ogen op, onzeker of hij 't zou doen... maar zijn kijken stuitte op gesloten zwart, overal, overal dicht op hem... benauwend!

Hij voelde zich opgesloten, kon niet meer de ligging van zijn kamer herinneren... waar de deur was... waar zijn bed stond...

En in zijn hoofd, waar de weke gedachten rondflad-derden als een zwerm opgejaagde, verschrikte duiven, zocht hij wanhopig een herinnering te vatten, wetend dat 't zo dadelijk te laat zou zijn...

Maar 't was niet langer de kamer, voelde hij. Als gisteren drong, te midden van de uiterste, martelende angstopzweeping, de sensatie in hem van 't wereldwegzinken: hij alleen in onmetelijke stilleruimten, naakt en hulpeloos op een grauwe vlakte van zwijgen en geen macht meer, die hem kon redden...

Toen wachtte hij, zonder weerstand, zichzelf niet meer wetend in 't albeheersend afgrijzen, dat zijn lichaam paralyseerde... en vóór hem, hoog in de zwarte diepte, lichtte

een plek van dofgeel,... dan, in één seconde, of het eensklaps naar voren werd gestoten, drong uit 't geel de spookkop, reusachtig groot!

Juist als hij 't toèn had gezien!

Achterovergetrokken met halfdichte ogen, maar duidelijker, veel duidelijker. De lijnen der ogen en wenkbrauwen vervloeiend in de groengele, glanzende gezichtsmassa, omgeven door een blauwig licht, dat verflauwde en aanwakkerde, staarde 't uit de hoogte op Willem, met lang uitgetrokken grijnsmond, waarvan de hoeken weer onduidelijk waren...

Onbeweeglijk stond 't... staarde uit de halfgeloken ogen en Willem zag toe, en uit zijn wijdopen mond, tussen de schroeiendhete lippen, hijgde een benauwde keelklank, een klein geluid in 't eindeloos wijde zwijgen...

Toen vloede het masker weer terug tot een nevelplek en daarna onmiddellijk sloot zich weer 't zwart tot verbijsterende ondoordringbaarheid zo plotseling, dat 't voelde als een slag op de ogen.

Maar hij wist dat 't weer kwam, dicht, lager, al dicht.

‘Nee!... nee!...’ hijgde hij en met wanhoopsinspanning zijn krampende vingers dwingend, deed hij hen tasten opzij af.

Daar moest de beddetafella zijn... en daarin...

Ja 't wàs er,... zijn zoekvingers stuitten op iets metaalkouds. Hij greep 't... zonder zijn ogen te wenden van de donkere wand vóór hem... tastend langs de loop naar de trekker...

En toen hij meende vlak vóór hem, uit de verte van 't zwart-donker weer de lichtplek te zien worden, trok hij ruw af, ergens tegen zijn hoofd.

Een korte, droge knal... een daverslag door 't verraste huis...

In de bijna donkere kamer, na de donderslag van het schot, was 't als hield de stilte haar adem in. Roerloos, verstomd in ontzetting, stonden de wanden recht, stonden starend de meubelen, stond het ijzeren ledikant, vaag in wolkige schemering.

Niets bewoog meer, nadat, met een lome tik op 't beddekleedje, de revolver uit de slappe hand was gevallen.

Zijn hoofd, opzij gezonken, op de ijzeren bedrand, maakte met 't zwarte haar een donkere vlek op 't bleek van laken en kussen...

En geluidloos in de stomme verslagenheid der medeplichtige kamer, begon bloed te vloeien uit een wondje aan de slaap, leekte drup voor drup op de vloer...

Hij leefde nog, toen zij aan zijn bed waren gekomen, maar stierf weinige minuten daarna.

Kermis

Het sloeg half acht en ze kwam nòg niet!

Van de pleinvolte af, keerde Leo weer terug naar de stille avondgracht, loom stappend, met een doorzakken van de heupen.

Tot de houten kraan op de walkant zou hij nog lopen. Dat was toch een heel eind. In die tussentijd kon zij er zijn. Was ze er niet, dan had ze zeker zo vroeg niet weg gekund en moest hij haar tegemoet gaan.

Of zou hij tòch nog even wachten? je kon niet weten, 't was zo onzeker met die afspraken en hij kon haar mislopen in de drukte...

Maar als pijn schrijnde hem het ongeduld, altijd op dezelfde plaats in zijn hoofd: een aanhoudende wisseling van verwachting en teleurstelling. Dit was al de derde of vierde keer, - hij wist niet precies, - dat hij de gracht op en neer liep. Hij trachtte zelfs niet meer zich af te leiden door op de omgeving te letten, voelde gejaagd het uur later worden, de gracht avond-eenzamer in 't rose licht, dat stil glansde in heldere spiegelruiten. Leeg ging onder zijn voeten de brede keienstraat weg, als een grijsstoffige loper tussen bruine klinkerranden, versmallend naar de verte.

Daarnaast 't brede Singelwater, olieachtig glad, stil spiegelend de stompe, groen-rode boeg van een pakschuit, rustig naast de kant.

En voorbij het water de kleine overkanthuizen, waarboven hoog de hemel stond, die hij elke terugkeer in dieper rode aandacht zag gloeien. Beneden, laag, bewogen zich kleine zwarte mensen op de straat. Bijna allen gingen één richting...

Hij was nu bij de hoge kraan. Op de pakschuit zat een schipper te roken. Zijn benen hingen over de rand tegen de groene deurtjes. Met een elleboog op de knie, de korte pijp in de hand, keek hij Leo, terwijl deze naderde, kalmonverschillig aan. En dit kijken hinderde Leo, nu hij het telkens terugvond.

Zo keerde hij zich dan brusks om, met de maar half vertrouwde verwachting, Jenny nù te zullen zien, die, los

van de zwarte mensenwarreling op het plein, naar hem toe zou komen.

Maar niets bekends troffen zijn ogen: zij was er niet.

Alsof nu plotseling de veer van zijn onrust lossprong en hem voortdreef, werd zijn stap al haastiger terug naar het plein.

Tussen de lage, stenen brug over het Singelwater en de niet-te-ziene Voorstraat was daar, langs deze zijde, een gaan en komen ononderbroken van donkere gedaanten, talrijke, steeds bewegende, steeds weer aangevulde. Daarachter, bovenuit, schoven sneller rijtuigen, waarvan bovenrand, koetsier en paardekop zichtbaar waren.

En naderend hoorde Leo weer sterker het slappe stappen van veel bewegende benen, het losse stemmegonzen, ijl in de fijne lucht.

Dat eindeloos geslenter te zien, scherp daarbij te voelen dat de tijd voorbij ging, had hem een sensatie van weë moeheid gegeven, waaruit het een bevrijding was nu te kunnen ontkomen.

Op het trottoir, zigzag tussen de volte door, ging hij nu om de hoek, de richting naar de Voorstraat, alleen lettend op de vrouwen, die hij tegenkwam, in een onberedeneerde, verwarrende onrust, dat hij Jenny voorbij mocht lopen, hoewel hij toch zeker wist, dat zij thuis moest zijn.

Maar die oplettendheidsspanning verslaptte allengs bij het naderen der Voorstraat, waar 't ook onmogelijk werd zoveel dames, die langs hem gingen, scherp te zien. En in de berusting, die hem nu vervulde, begonnen andere gedachten op te komen, die meer en meer zijn opmerkzaamheid doofden voor het hevig straatleven om hem.

Boven de warrel van elkaar kruisende mensen en wagens uit, zag hij vóór zich, omhoog, de huizen in stil gulden licht onder 't blauwe. Onbewogen stonden zij op in de peinzing van het dageinde, en verder gaande, moest hij telkens daarnaar opzien, naar die kalme lichtheid, die geen deel had aan het gewoel beneden.

Hij voelde zich benauwd warm, in mensenlucht en stof, nu al moe, met ogen die gloeiden in zijn zwaar, dofwarm hoofd, dat hij op een kussen had willen neerleggen, om te slapen. Bij het wachten, in zijn ongeduld, had hij het niet zo gemerkt, hoe zwaar hem zijn lichaam was

en hoe ziek zijn geest, misselijk tegen wat hij thans ging doen.

Het was eigenlijk krankzinnig om weer naar die stinkende kermisboel te sjokken! Ze hadden er toch geen plezier, zij ook niet, gisteren zomin als eergisteren. Dat griede zo!

En nu, in die smart om haar, kwam ineens van alle kanten hem weer in gedachten, wat aan moeite en zorg zijn leven in de laatste maanden, dag op dag, bezwaard had... Die middaguren in de stof-droge, mufhete archiefzaal, die op de zon lag... Dat archief, waar hij elke morgen heenging, en elke middag vandaan kwam, zonder iets te hebben afgedaan... En als hij dan, in de dode stilte, in de bezwijmde hittelucht, met zijn gloeiend, klam voorhoofd op de duffe kraakbladen van een foliant lag, gingen afmattend als koorts, eeuwig dezelfde denkingen in hem om over zijn leven met Jenny.

Hoe hij hier in de stad was gekomen, nu een half jaar geleden, om in 't archief nasporingen te doen voor zijn groot historisch werk, waarvan hij de bouwstoffen wilde verzamelen vóór hij naar Indië ging.

Over een maand of acht op zijn hoogst zou dat gebeuren; dan kwam de betrekking open, waartoe hij benoemd was: een leraarsplaats voor Nederlands en Geschiedenis aan een gymnasium. Hij had dadelijk na zijn promotie gesolliciteerd en was, enigszins tot zijn eigen verbazing, benoemd. Dat kwam waarschijnlijk ook omdat er minder aspiranten waren, dan hij gedacht had en zijn vroegere voogd, zijn oom, nogal connecties in Indië bezat, die hem wel geholpen zouden hebben.

Maar *hoe* 't precies gegaan was, wist hij niet. 't Interesseerde hem zo weinig. Hij had gesolliciteerd daar hij geen geld genoeg bezat om zonder betrekking te leven, doch hij ging daarheen met grote tegenzin, angstig wat zijn weinig energieke natuur en fijngevoeligheid daar zouden moeten lijden. Ook vreesde hij dat daar voor vruchtbare studie geen gelegenheid zou zijn: voor zijn vak, waarin hij dikwijls niet zonder lust had gewerkt, was hij dus verloren.

En nu was er de kennismaking met Jenny bijgekomen om 't heengaan te verzwaren. 't Was alles zo natuurlijk

gebeurd, zo doodgewoon, als die dingen altijd gebeuren. Eerst had hij zich hier heel eenzaam gevoeld, in deze vreemde stad, zonder een ziel, die hij kende, behalve de portier van 't Archief. Hij werkte toen nogal veel, maar de avonden waren lang op zijn ongezellige huurkamer, waar hij zich zo voorlopig voelde en ook te lusteloos om weer aan 't werk te beginnen, dat hij de ganse dag gedaan had. Dus ging hij maar uit, slenterde rond, zat in koffiehuisen en verveelde zich, in een grijze onverschilligheidsstemming de uren lang.

Zo was 't gebleven tot hij Jenny had leren kennen. Hij had haar gezien in de handschoenenwinkel van Rudisch, waar zij winkeljuffrouw was. Ook kwam hij haar altijd tegen op de tijd, dat hij van 't Archief terugkeerde en zij even ging eten.

Eerst nam hij de hoed voor haar af, terwijl zij terug groette met een knikje van haar hoofd, toen zei hij: 'dag juffrouw!' en zij antwoordde: 'dag m'nheer!' Hij kocht nu dikwijls iets in haar winkel en zij maakten altijd een praatje als er niemand bij was.

Toen, op een avond, dat zij er zo bleek en vermoeid uitzag, dat 't hem bedroefde, had hij haar, een beetje schuchter, gevraagd of zij niet eens met hem uit wilde gaan naar 't circus, als ze haar uitgaansavond had. En half angstig zag hij haar aan, of zij ook beledigd zou zijn door zijn voorstel. Maar ze had gezegd: 'heel graag, m'nheer!' met een zó helle verrukking in haar zacht melodieuze stem, dat 't hem tegelijk zeer deed van medelijden en blij maakte.

In 't vervolg gingen ze nu dikwijls samen uit. Haar ouders waren dood; zij woonde bij een knorrige oude zuster en een uithuizige broer, die geen van beiden lief voor haar waren. Maar zij voelde ook niets voor hen, was al tevreden dat die tenminste haar vrij lieten te doen wat zij wilde.

Allengs was hun verhouding natuurlijk intiemer geworden, en zij zagen elkander thans alle avonden.

Hij voelde voor haar allereerst groot medelijden, doch dan ook een tere innigheid, alsof ze een klein kindje was, dat zeer zijn zorg behoefde, terwijl zijn lang ingehouden zinnelijkheid haar begeerde met een niet fel maar stilgestadig verlangen.

Dat was alles ietwat sentimenteel van zijn kant, maar ook heel zacht en van grote bekoring, als daar maar niet geweest was die drukkend-zware zorg voor de toekomst.

En toen de tijd later werd, groeide al meer zijn bekommering, tot zij vaak ondraaglijk werd. Het was zeker, dat ook zijn ziekelijkheid van de laatste twee maanden daartoe bijdroeg.

Wat er van komen moest, werd de obsessie van zijn gedachten. Hoe ze tòch van elkaar moesten en waar zij zou belanden, als hij naar Indië was.

En de uitkomstloze grieving van dit denken, de zengende hitte dezer zomerdagen, die nutteloos over hem heen trokken, zijn eigen fysiek onwelzijn en de in haar geweten teleurstelling harer kermisverwachtingen... dat werd alles tot één grote ellende, één mattende moedeloosheid, waarvan geen bevrijding was dan in de slaap.

Wat kon hem dit werk nog schelen, waaraan hij nu al maanden bezig was in het stoffig archief! 't Leek hem zot en onbeduidend bij 't levensleed in zijn gedachten, bij al dit getob, waarin hij de weg moest vinden. En dan, over een paar maanden hoogstens naar Indië... Leraar aan een gymnasium... mooi betaald... Hij had niet zo'n beetje geboft, zeien de kennissen... jong doctor in de letteren, eigenlijk pas gepromoveerd. Armoedige wereld toch, waar als geluk wordt gerekend, waarvan het geluk eerst beginnen kan!

Maar hij moest in elk geval iets gaan dòn... Al drie dagen lang lag er een tweede maan-brief van zijn oom onbeantwoord...

O! en nu deze felle, onverbiddelijke zonnedagen met de hete nachten... en dan naar zo'n kermis! Waarom ook? Dwaasheid!

Maar haar smeekstem was in zijn oren: morgenavond gaan we toch weer, hè?... toe! jàaa...

Zij had ook zo weinig, 't arme kind! Maar het was toch geen plezier met hèm... Dat drukte zwaar, te zien hoe haar verwachting van het dol genot, dat zij zich van deze kermisweek had voorgesteld, elke avond minderde. Dat was bij haar, wist hij, de voorstelling geweest van iets ongekend-heerlijks, te midden van opgewonden kermisgejoel. Een genot, zó groot, dat zij er het ganse jaar op zag.

En nu was 't zó uitgekomen... Zijn eigen schuld. Hij wist de man niet te zijn voor die echte kermispret, die half dronkemansjoligheid, half zelfopwinding is. En hij was nu nog ziek ook: koortsig, dof, neerslachtig door de hitte, door alles...

Gisterenavond had hij van minuut tot minuut het gevoel gehad niet bij haar te horen, haar arm te laten aan 't gehoopte genieten, terwijl hij de teleurstelling meende te zien trekken om haar strak gesloten, fijne mond in 't bleke, vermoeide gezichtje.

En 't plezier was toch al schaars genoeg in haar arm leven, waarvan hij de grote leegte zo pijnlijk gevoelde.

Maar in 't zacht-smartelijk medelijden keerde zijn energie terug. Hij zag zich in een winkelkast, hoe hij daar liep: een lange tengere figuur in 't lichtbruin, een weinig gebogen, met een fijn, blond hoofd op een te lange en te magere hals. Onder de rechte neus weinige haren van een licht blond snorretje, boven een vooruitstekende smalle kin. In zijn blauwe ogen met lusteloze uitdrukking, in zijn onverschillige gang was het passieloze van zijn persoonlijkheid uitgedrukt. En hij accentueerde soms nog expres 't indolente van zijn houding, uit ijdelheid. Maar nu, in deze brugdrukte van haastige werklui en traag rollende sleperswagens, stijfde hij zijn slap lichaam op, trok zijn afgezakte schouders recht en stapte forser aan. Kom dan! hij wilde doen wat hij kon voor haar. Hij kon ook wel eens krachtig zijn, als was 't dan maar voor een enkele keer... En deze avond zou beter uitvallen dan de vorige, want zijn vriend Vermeer, de onder-archivaris, had half en half beloofd mee te gaan.

Op 't bruggemidden was hij nu.

Naar beide zijden opende zich hier de oneindigheid van ruimte, tussen avondhemel en water. De strekking der oevers lag daar ver, achter en voor, al in schemerwaas.

Teer bleekrose was nog de lucht naar 't westen: laatste mijmering van zonnelicht, uitwissend zacht naar 't zenith... en dan de ernstig blauwe wijdheid tot ver naar de lage horizon.

Leo stapte voort. Zijn stap klonk hem aangenaam hard en ferm op de planken brugbevloering.

Na de brug wilde hij rechts afslaan: de richting van Jenny's huis, maar hij zag haar al, naast de kiosk, met kleine drentelpasjes op hem toekomen: een slank, duidelijk figuurtje, zo passend in deze fijn-stillichte huizenomgeving. Een donkerblauwe, gladde rok onder het lange zwarte zomermanteltje droeg ze, waarvan de vleugelige pellerinekraagjes de schouders verhoogden. Daarop stond recht en vrij het hoofdje. Sterk wit in de dag was de volkroezende struisveer vóór om de strooien zomerhoed, matbleek door het nevelig witgaas van de voile gezien, haar gezichtsovaal. Met bruinglanzige handschoenhand, hield ze, aan het eind van de gebogen arm, een stijfopgerold, licht damesparapluutje.

Hij keek haar aan bij het naderen, zij, na even een herkenningblik, sloeg de oogleden over de ogen, zag van hem af opzij, met een even-coquette bedeesdheid, die haar goed stond, de onderlip terugtrekkend.

Hij was nu bij haar.

‘Dag Leo!...’

Haar stem klonk zacht-opgeruimd, ietwat gewild naïef en bedeesd, zoals ook de uitdrukking van haar gezichtje was.

Toen luider:

‘O! wat zie jij d'r uit, wat zie je bleè-eek!... en zulke ränden onder je ogen... Ben je ziek?’

Hij streek met de hand over zijn klam voorhoofd, waar, aan de slapen, blonde haren bij vlokjes donker kleefden. En terwijl ze beiden nu langzaam wandelden naar de brug, zei hij, in onzekerheid tussen een wrevelige lust om in bitterheid te klagen hoe ellendig hij zich voelde, en een mededogende drang om haar plezier toch niet te verstoren:

‘Och, nee! ik ben wat moe,... en ik heb ook hoofdpijn... maar... 't hindert niet...’

‘Hè, die mankeert nou ook áltijd wat!’ klaagde zij en in de ergernis en schreiking van haar stem voelde Leo tegelijk verbittering over haar niet-medelijden en pijn van haar teleurstelling.

Zij gingen nu een eind zwijgend en los naast elkaar. Hij merkte weer meer het drukke mensenbewegen om hem heen, voelde zich nu opnieuw leeg van alle energie.

Na zijn irritatie en in 't zwaar drukkend medelijden, om de teleurstelling, die hij in haar vermoedde, was thans alle toekomstverwachting uit hem weg. Ze gingen naast elkaar, hadden elkaar niets te zeggen, zo weinig vernieuwd na gisteren, toen zij juist deze zelfde wandeling in ditzelfde avondlicht in dezelfde stadsdrukten hadden gedaan. Daar was nu een dag over heen geleefd. Dat wist hij, maar hij voelde 't niet. Hij was als gisteren, volkomen zo, in zijn gevoel van het uur en van de plaats.

Zijn wrevel daartegen steeg hem naar de keel, het prikkelde hem haar pijn te doen, en zichzelf. Met snelle blik zag hij even terzij naar haar gezichtje. Het stond strak maar zonder hardheid. Toen vroeg hij koud-onverschillig en uit de hoogte:

‘Waar gaan we nou eigenlijk na tòe?’

Haar antwoord kwam, weer zacht onderworpen en als vergeving vragend, dat hij om harentwil zo overal mee moest:

‘Maar eerst na Semper... als je 't goed vin...’

Zijn kregelheid werd tot spijt over zijn harde toon en hij stak zijn arm onder de hare, vertrouwelijk.

‘Goed kindje! ik vin 't best hoor,... daar kome we juist goed... zowat tegen halfnegen...’

En in de behoefte vriendelijk te zijn, poogde hij nu wat te praten, dacht na of er in de dag niets was gebeurd, dat hij kon vertellen. Hij had op de Voorstraat een wagen met pruimen zien omvallen... De pruimen over straat,... jongens, die ijverig hielpen oprapen en onderwijl de pruimen aten.

Dit vertelde hij haar, zo grappig mogelijk: hoe die jongens dooreen krielden, en hoe de koopman schold en vloekte... Zij lachte even, maar dadelijk was het fijne profiel weer strak, en Leo voelde, toen zij ook trachtte iets te zeggen van haar dag, de moeite, die zij deed, om opgewekt te schijnen.

Maar tot hoveer zij het weemakende en de wanhopige leegte van deze plezier-uitgangen meegevoelde, wist hij niet en hij vreesde om het te peilen, bang stemmingen te wekken, die er te voren bij haar niet waren. Zo groot als bij hem, kon toch haar lusteloosheid niet zijn. Waarom anders uitgegaan?

Maar soms, terwijl ze, gelijk wandelstappend, door de zwoele stads-avondlucht gingen, was 't hem of hij duidelijk zag, dat zij het plezier aanvaardde zonder enthousiasme, als een corvée...

Het was een grote tuin, waar zij kwamen, een sociëteitstuin met veel hoge bomen, als een binnenplaats ingesloten tussen lange gebouwen tot een wijde rechthoek. Het avonddonker was er wit belicht van bogen gasvlammen, die kruisten en strekten, levendig, tussen de stille bladerbomen, roerloze bomen, staande als in slaap, het onderste loof vreemd, blauwiggroen getint.

Links een muziekkoepeel, waarvan de geveldriehoek blauwwit trilvlamde; op de top, in stijfwitte schittering, een harp van sierlijke lichtlijnen. Onder de driehoek schemerde matwit de holte van de halfkoepeel, nog leeg, verwachtend.

En boven lichtbogen, bomen en koepeel stond de hoge nacht, een zwarte hoogte.

Beneden, in het lichte donker, was een hoek van de tuin dichtbezet met oplettend luisterende mensen-om-tafeltjes tot in de helle roslichte zaal, waarvan de tuinzijde geheel open was, zonder wand.

Telkens handgeklap en applaus met stokken op tafeltjes, scherp als hagelkletteren, verdovend een schrille vrouwenstem van heel ver uit de zaal, die met lange uithalen, een onverstaanbaar Duits liedje zong.

Aarzelend-langzaam het knarpend kiezelzand drukkend met hun voeten, gingen ze de tafeltjes voorbij, terwijl van ver daarachter, over de flauw bewegende hoofden de muziekdreun tot hen kwam met het versleten café-chantantgezang, zo eindeloos veel malen gehoord in deze laatste maanden, als hij met Jenny uitging.

Hoe de mensen daar nog naar luisteren konden, zo kinderlijk-verrukt kijkend! 't was zo leeg alles... en h  ar wel even onverschillig als hem...

Maar Jenny stond stil. Weer kletterde een vlaag van applaus onder gelach, en zij rekte zich op de tenen, om tussen de zwarte hoofden een stukje van het zaallicht te zien. 't Duurde vrij lang.

‘Vin je 't  erg mooi?’ fluisterde hij, zijn hoofd naast 't

hare gebogen, ‘zullen we niet liever ergens gaan zitten?...’

‘Nou, ken je niet even wachten?... laat me toch 's kijken!... antwoordde ze, nog altijd strak naar de zaal ziende.

Hij bleef wachten... tot zij zich omkeerde en mee ging. Maar een eind verder, bij een razend, onder kopergeschetter en gedreun van bekkens uitgegild refrein, waarna opnieuw handgeklap losging, bleef ze nog eens staan... en later nog eens.

Leo, onderwijl, tuurde langs en tussen de opstaande mensen en over de tafeltjes met onrustig verlangen, of hij zijn vriend Vermeer ook zag, terwijl zijn slapen regelmatig zwaar opschokten, bij 't vermoeiend steunen op één been. Als Vermeer er tenminste maar was... hij had beloofd... maar hij beloofde zo dikwijls...

Zij waren nu achter de tafeltjes-aan-een.

Het was daar veel stiller, àf van de feestige lichtheid, bijna verlaten.

‘Zullen we hier nou een tafeltje nemen?...’ vroeg hij.

‘Ja,... goed...’

Dat klonk zo stil berustend. Was er spijt in haar toon geweest?... Hij zag haar naast zich staan, kijkend naar de donkere mensenruggen. Onder het schijnsel van een lichtboog was haar gezicht heel bleek en zo ernstig.

Het deed hem even pijn: arm kind!...

Toen het tafeltje gebracht was, gingen zij zitten, over elkaar, keken nu weer zwijgend naar de kant der zaal, waar het café-chantant was.

In de verre hel-lichtstrook, boven de hoofden, zagen een rose-kleurige gedaante, een rose-kleurige gedaante, op en neer aan een trapeze. Dàn zakte ineens 't figuurtje achter de hoofden, en was er niets meer te zien, dàn plots er weer boven uit. Dit alles zonderling geluidloos, na het hevig koperschetteren van zo even...

‘Zo vervelend zo'n café-chantant... dat heb je nou al zo dikwijls gezien, hè,’ zei opeens Jenny met dezelfde mooie, stille stem, en zij schikte meer naar het tafeltje en naar hem, alsof ze niet meer in de zaal wilde kijken.

Leo knikte haar toe: zij vond het dus òòk vervelend... ja maar... wat dan?

En terwijl hij in het helle tuindonker met inspanning zag naar de kennis, die altijd maar niet kwam, voelde hij een kriebelende ergernis opkomen, in een al sterker drukkend, kil gevoel van verlatenheid. Het was eindelijk Jenny, die zijn eigen innerlijke klacht uitsprak:

‘O, die Vermeer zal wel niet komen, ben je gèk! dat zegt-i wel, maar dat doet-i niet!...’

Zij zaten een poos stil-kijkend, achter het doffe stem-gebrom der nabije tafeltjes-mensen, terwijl telkens drukke kellners langs hen gingen, met snelle knerp-tred voorbij...

De muziek was weer te schetteren begonnen in de verte.

Zij boog haar hoofd tot hem, zeggend heel zacht, aarzelig-schuchter, zoals altijd, wanneer ze iets niet goed aandurfde:

‘We moesten iets kenne nemen, hè! dat we een beetje vrolijk werden?...’

Maar Leo onmiddellijk:

‘Nee, o nee! dank je wel!’

Waarom eigenlijk niet? werd zijn dadelijke nagedachte. 't Was beroerd, doch de consequentie van al 't andere, als ze zich wat dronkemansvrolijkheid gaven. Maar de hele tijd was er al wrevel in hem geweest, die haar pijn wilde doen, trots zijn medelijden. En hij voelde zelfverwijt over dit gebrek aan energie: hij wilde wel zich opofferen, maar toch niet zó, dat zij niets merkte. Dan was 't immers waardeloos wat hij deed!

‘Hè, laten we nou weer 's wandelen... 't zitten maakt je zo doods, hè?’

‘Goed, kind!...’

Zij schoven zich nu langzaam tussen de mensen in, kwamen dichterbij, tot bijna vlak voor het geellichte zaalbinnen. Op het toneeltje stonden nu twee Tirolers, die in snelle rythmus zongen met wijde armgebaren, altijd dezelfde. Jenny stond oplettend te luisteren.

Dat interesseerde haar dan toch wel...

Dààr was Vermeer! Een paar tafeltjes ver, tussen de hoede-hoofden, was, onbeweeglijk in de zaallichtschijn, 't baardeloos profiel van Vermeer, onder het kaneelkleurig zomerhoedje. Leo ondervond er een dankbare verlichting van...

Hij wàs er dan toch, Vermeer. Dan zou hij ook straks wel meegaan!

Muziek ging beginnen in de koepel. Uniformen, rode en donkerblauwe, bewogen tegen het schemerig wit van de niswand, en nog altijd voller werd 't, daar in 't lichte, van gestalten die langzaam langs de trap, achter elkaar, uit het tuindonker opkwamen.

Leo en Jenny kregen een tafeltje dichtbij, naast een dikke boomstam, het wijdspreidend loof flets-zwaar boven hen, roerloos.

En toen zij zaten, had Leo weer de sensatie hunner eenzaamheid, en dat zij ook zo voelde, dat een kille teleurstelling al zwaarder op haar zonk. Geen enkel snel gezegd woordje meer, geen enkele lichte beweging; en het stilkijkende gezichtje trok al strakker om de mond.

Daar ging Vermeer voorbij met een ander... Leo stond op, ging hem na...

Ja, Vermeer had hen al gezien, hij zou straks bij hen komen zitten...

Leo kwam terug, toen juist de muziek het 'Wien Neer-landsch bloed,' inzette, statig, in brede horenschettering en dof gedreun van de grote trom.

Leo voelde in die muziek een weldadige vervulling, alsof 't alles nu minder leeg was.

Maar Jenny hield het zitten weer niet lang uit, zij wilde wandelen, bewegen, iets doen.

En opnieuw gingen zij samen gedwee langs 't schemerige der schrale heesterperken, ingerijd tussen 't gejoel en gegier der jolige gezelschappen, Leo altijd zenuwachtig gespannen op een hevige scène, een tumult met slagen en vloeken, als een van de chique meneren die met bolrode koppen van het drinken, in de padkrommingen stonden en de voorbijgaande vrouwen brutaal fixeerden, iets tegen Jenny mocht willen doen. Ook nog was hij bezorgd dat Vermeer hen nu misschien niet vinden zou en weggaan. En dan liep alles mis! Want zij troostte zich misschien hier geen plezier te hebben, omdat ze 't op de kermis hoopte te vinden, samen met hun drieën.

Maar hier, ook hier, drong 't hem, iets te doen, dat hun genot zou geven. En hij wist maar niet wat, tussen al

dit leeg geschater en gejoel.

‘Willen we is boven gaan kijken, of 't daàr al is afgelopen?’ vroeg hij eindelijk.

‘Och nee! laten we maar een beetje lopen zo.’

O, dat zacht-geresigneerde in haar stem! Dat gaf een ogenblik stekende pijn als uit zelfverwilt. Maar had zij waarlijk geen lust, na de lauwheid van de al half mislukte avond, of geloofde ze niet, dat 't met hèm ooit plezier kon geven, ook boven niet... Hij peinsde er over in hun nu zwijgend voortgaan, altijd tussen de luidruchtige paren. Daarna zeiden ze elkaar onbeduidende woorden.

‘Wat is 't hier vol, hè?... Kijk die vent 's gek doen! O! neè maar!’

Dan weer stil naast elkaar... om hen zingen en schateren... soms plotseling opzij geduwd als met hi-ha! hi ha! hi-ha! een bende aanstampte van achter hen aan, borend door de volte, en voorbij.

Daar waren ze ineens vóór Vermeer met zijn vrienden, die nu verder gingen, terwijl hij met hen ging lopen. Een plotselinge bevrijding was dat voor Leo, of thans een deel der verantwoordelijkheid voor Jenny's plezier op de ander overging. Zij praatte dadelijk met hem, vrolijk, opgefleurd. Nog even gingen ze om vóór de muziekkoepeel, waar het laatste nummer van 't programma inzette. Toen leidde hen Vermeer naar de andere tuinhoek, waar in de open zaal het café-chantant weer beginnen zou.

Tussen de rijen-in-wanorde der lege tafeltjes en omver liggende stoelen, schuin schuivend tussendoor, in kronkelwegen achter elkaar, kwamen ze tot de gelijkvloerse lichtruimte. Onder de veelvlammige gaskroon was 't daar gloeiend, droogheet, om te stikken! Kellners stonden wachtend, hun zilverigblinkende bladen onder de arm, tussen de nog onbezette tafels. Er waren maar enkele mensen, hier en daar.

Maar de verre, zachte muziek hield op en nu begonnen, in troepen, met stoelen schuifelen en zwatelen van stemmen, de mensen uit 't tuindonker te komen, al meer, al breder in kring om Leo, Vermeer en Jenny, die dicht voor 't toneelscherm zaten. En de zaal werd vol van stemmen en gelach, met telkens daarboven uit hard stokketikken op tafeltjes om de kellners en geroep van de ene

zaalhoek naar de andere; en al onrustiger zwol de verwachting, met ongeduldig-verlangend kijken naar 't scherm...

Zijn kalm, rond vleesgezicht met kleine zwijnsogen onder witblonde wenkbrauwen tot haar gewend, praatte Vermeer over 't tafeltje heen naar Jenny, die zich ook tot hem overboog. In alle rustigheid van zich hier op zijn gemak te voelen, zei hij vrij gewone dingen, met iets genoegelijk-leuks, dat haar blijkbaar amuseerde. Zij lachte dikwijls. Leo, naast haar, zag 't met een evensteken van jaloezie, maar voelde zich toch rustig, omdat Jenny het nu beter scheen te hebben, en zij hier tenminste voor een tijd kalm zaten en konden afwachten.

Het scherm ging op met stroef gekraak en geschuur van linnen... Het café-chantant begon.

Leo bleef naar het toneel kijken, maar voelde in 't licht, hinderlijk, zijn gezichtsspieren al stijver trekken. Pijnlijk strak werd 't om zijn ogen en mond. Aan iets anders kon hij niet denken dan wat hij daar vóór zich, hoog op 't toneel zag en dat gezang en dat gedoe werden hem in zijn zware verveling ondraaglijk van gemeenheid en leegte.

Ook Jenny lachte niet mee met 't telkens uitschateren van 't publiek. Zij vond 't dus als hij.

Een Hollandse komiek, met grote kop, blauw geschoren om de kin en met vetglanzend gescheiden haar, had vooral veel succes. Een, twee, driemaal kwam hij terug na 't onstuimig applaus, om weer een couplet te zingen en telkens ging weer een gegier van lachen los over de zaal.

‘Nee! weet je... als 't zo èrg gek is, dan vin ik 't lollig... als ze zo èrg flauw zijn...’ hoorde Leo ineens Jenny naast hem zeggen. En zij lachte nu mee, maar even, als schaamde ze zich. Ook Leo trachtte zijn mond in een lachplooï te trekken, want het amuseerde haar dus wèl, maar zij had om zijn strak gezicht - dit voelde hij nu duidelijk - niet haar pret durven tonen.

Omlaag ging 't scherm, 't was uit.

Luidruchtig en druk stonden allen op tussen de tafeltjes en begonnen naar buiten te dringen.

Leo, Jenny en Vermeer gingen langzaam mee uit het

hete zaalbinnen in 't holle, donkere wijde... Toen stonden zij en praatten. Het bleek nu ineens, dat Vermeer toch niet mee wilde naar de kermis. Zwaar-koud voelde Leo de teleurstelling over hem, toen hij Vermeer dit hoorde zeggen. Tranen persten in zijn ogen, wrevel boorde in zijn keel, terwijl hij zwijgend stond en hoorde hoe Jenny met een vleistemmetje, aandrong:

‘Toe Vermeer! Vermeertje! toe nou, ga nou mee, 't is zo gezellig met ons drieën!’

‘Ach, laat 'm maar gaan, als-ti toch niet wil!...’ zei Leo eindelijk kortaf, ‘ga maar mee Jenny! adieu dan Vermeer!’

‘Wil je dan niet mee?... je ben een naar être!’

En Jenny keerde zich ook af, Leo volgend naar de uitgang.

Uit de tuin weg, waren ze nu op de smalle gracht.

De grote nacht hier overal sterker gevoeld in zwaardekkend zwijgen, trots de nog vele, kleine stadsgeruchten omlaag. Oranje-rood lichtten in 't flonkerend donker nog vele raamvierkanten in de lage huizen. Op de hoeken der straten de kroegen nog rumoerig van stemmen en dronkemansgezang. Een beestig feestleven lawaaiend nog overal.

Jenny en Leo gingen er tussen heen, met gelijke, trage stap in vermoeienis. In de maffe warmte tussen de huizen, langs het stankdampend water gingen ze al verder de lange weg door de bevolkte armelui's straten, waar, mèt de stofdroogte, veroorzaakt door de branding der felle middagzon, nog allerlei lucht van zwetende mensenlijven, van gekookt eten, van woningsbedomptheid uit de vunzige open krotten, zwaar hing de dode lucht.

Ze gingen voort, lange tijd zwijgend, naast elkaar. Hij was zwak en moe, voelde de ellende van haar en zijn leven scherper in de holheid van 't pas verlaten platte feestgedoe. Maar 't zwaarst drukte haar teleurstelling. In felstekende duidelijkheid wist hij zijn onmacht. 't Waren immers niet die kramen en die spellen alleen, die haar genot gaven, hij wist dat 't de stemming van allesvergeten-de blijdschap was, die het leven rijk en wijd maakte. En nu, de enige die helpen kon om dit te geven, had niet ge-

wild, - hoe was 't mogelijk, dat zij nog begeerde naar de kermis te gaan!

‘Hè, hou me nou is beter vast!... mannetje... m ànnetje!...’

Toch, door alles heen, nog de lust om te gaan, de niet te breken verwachting, dat ze tòch nog genot zou kunnen hebben!... 't Was als van een kind, wiens begeerte, tegen beter weten in, blijft hopen!...

In 't verre donker, aan 't einde der lange straat, begon 't laag bij de grond te sterrelichten, oranjegeel, goudgeel, geelwit... in lange rijen, fel puntend, heller, talrijker, doller, drukker, naarmate ze voortgingen.

Even genoot Leo het roodwoeste, wonderbaar-vreemde dezer verlichting, daar zo in de verte, in 't vaagdonkere, het hevig levend juichend volk van lichten onder de zware, zwarte nachtdood...

Maar naderend, steeg als altijd, de weerzin in hem tegen de kermislelijkheid: het grove, lage, stinkende, dat voor hem, achter hem, over hem kwam, waarin hij ging als in modder, benauwd, vies om adem te halen, vies van de straatkeien waarop zijn voeten traden...

Zij waren er nu, op de kermis.

Zware orgels dreunden van ver, met gedempt grof geluid, aan 't einde van de kramenstraat ging een draaimolen rond in een wemeling van flonkerlicht, met zwarte figuurtjes tegen 't lichte. Vlakbij klonken doffe stompen op de krachtmeter... 't snorrend geratel van een kermis- rateltje,... rauw geroep van: hìer mot je wezen!...

Maar toch was 't stil tussen de kramenrijen: een lege stilte, vreemd en onverwacht, contrasterend met de kramen zelf, die waren als hellichte huisjes, gloeiende hoekjes gezelligheid, waarbuiten ineens, de geweldige nacht.

Zo doods hier, bewegingloos... Moe leunden de kramenmensen: vrouwen met wollen doeken en koks met witte muts en voorschoot, tegen de stijlen der kramen, gapend, flauw sprekend tot elkaar.

't Was een dood feest door de ziel lang verlaten.

En van alom welfde de hemelwijdte in zwijgen, waar - zilver op rouwzwart, - in gestadige flikkering de sterren strak stonden.

Zij gingen een hippodrome binnen, waar zij nog het orgel hoorden dreunen. Maar de verlatenheid was ook daàr. Tussen de fel beschilderde omwanding met spiegels, onder de als een parapluie opgaande bedakking, scheen het helle gaslicht flauwer te branden in de uitgestorvenheid van dit verre nachtuur.

De moeie paarden sjokten traag, struikelig voort, in de ronding van het kleine cirque, de meeste onbereden, met slaphangende toom en slingerende stijgbeugels. Op een enkel hing, zwaar ineengezakt, een mannenlichaam.

Langs de kant vier of vijf toeschouwers. Toen de muziek zweeg, ineens, plotseling stil en deze rit gedaan was, deed Leo Jenny opstijgen op een zwart paard, het grootste. En toen wachtten zij of er nog nieuwe bezoekers kwamen, de paarden met hangkoppen, de gemene knechts met jockey-petten en rijlaarzen, suf turend uit hun bleke dronkemanstronies.

Eindelijk begon de orgeldreun opnieuw en de triestige karavaan van al die lege paarden achter elkaar, zette zich in beweging, sjokte weer om en om en om, onder het fel blauw en rood van de parapluie-tent, die er in haar slaphangende plooiën uitzag of zij langzamerhand werd dichtgehaald, om te worden opgeborgen voor de nacht. Maar even luid-op en oorverdovend bleef het grote orgel schetteren een eeuwig zelfde deun, als iemand die in razende zelfopwinding tracht, zijn zinkende vrolijkheid omhoog te houden.

Dat klonk Leo zo pijnlijk, die aan de circusrand stond te kijken.

Hij moest vaag aan Jenny's genot denken en aan dit ganse kermisgenot: al die mensen die zich met drank opwinden om hun grauwe vreugdeloos leven een week lang niet te merken, één week lang, ieder jaar...

Na twee ritten had Jenny er genoeg van. De doodsheid hier drukte ook haar.

Traag gaande langs de stille wegen tussen kramen en tenten, waar soms een man met schorre stem hun vroeg binnen te komen, waren ze eindelijk bij de dansvloer in de open lucht, die zij nog elke avond hadden bezocht. Eerst een soort vestibule door, waar een ruwe afscheiding was van ongeschaafde planken, die naar een houten tourniquet

niquet voerde, alles cru belicht. Uit 't lichte ineens in 't halfdonker der langwerpige ruimte, waaromheen een houten kolonnade was met tafeltjes voor de toeschouwers. Aan 't einde de muzikanten op een bevestigde estrade. Zij speelden juist niet.

Ook hier de eenzaamheid. Vlakbij, aan een tafeltje onder de kolonnade, een jongen, met een pet schuinop, en zijn meid, tegen elkaar aan 't vrijen. Verderheen nog een paar dronkenen, die om de knecht riepen, met vuistslagen op hun tafeltje, dat de glazen rinkinkten. Maar die alle waren kleine geluiden in de grote zonderling ernstige stilte.

Leo en Jenny gingen zitten aan de overkant, aan een tafel, waarop nog lege bierglazen waren.

Langs de dakrand der kolonnaden rondom, flikkerden angstig de open gasvlammen in de koele nachtwind.

Leeg lag de planken dansvloer uit onder de schaduwig-onzekere schijn, hier en daar overdwarsd van glansvegen, breed uit... En boven deze verlatenheid was de nachthemel in koele, hoge ernst.

Maar ook Jenny kon deze kille leegte niet verdragen en wilde weg.

‘Wat is 't vervelend hier!... Laten we maar heengaan...’

Of ze dan niet dansen wou? De muziek was intussen begonnen: vioolkrassen, vermoeid opsnerpend, daartussen klarinettonen, melancholisch doedelend.

‘Nee... 't is zo gek!’ zei ze.

‘Laten we dan maar dadelijk weggaan.’ En zij verlieten de dansvloer. Achter hen bleef de arme muziek doelloos snerpen over de verlaten ruimte.

De laatste verzwakte tonen kwamen nog in hun oren, toen zij weer buiten stonden in 't helse roodgoud-donkere van de kermisstad, waarop al zwaarder neerzonk de strakke rust van de sterrenpraalnacht.

Het was leeg in de lange kramenstraat.

Twee vage gedaanten gingen een eind voor hen uit... Zwak gepraat hoorden zij gaan, soms luider op, heftiger, alsof het paar vóór hen twistte. Zij zelf zwegen stil. Jenny leunde zwaar op zijn arm in 't lome voortgaan. Zij zag

strak op de zwarte grond, of zij hun stappen telde.

Niets meer... een dag ten einde...

Leo meende te weten wat zij dacht. Zij klaagde hem niet, en toch verging onherroepelijk met deze nutteloze dagen, onvervuld, haar gedroomd genot, het enige bijna in haar arm, eentonig leven, het karig rantsoen van vreugde haar toebedeeld in de weinige jaren dat zij jong was en nog genieten kon.

Haar nog met anderen naar de kermis laten gaan... dacht Leo. Maar daarvoor was 't nu te laat. Dat had vooruit beschikt en besproken moeten worden. Een vrolijke club had zich moeten vormen van bekenden. Haar nu nog met een paar vriendinnen alleen te laten trekken, zoals dat veel gebeurde... of zij misschien toevallig een geschikte geleider vond? Dat zou wel kunnen... Maar nee, dat wou hij toch niet: zij zo alleen midden in al dat gemene...

Arm kind! ze had 't niet getroffen met hem. Maar toch twijfelde hij weer in hoeverre zij deze ellende meevoelde.

De straten, de grachten waren nu donker en stil, tegen de doffe huizen klonk hun stap. Geen enkel licht meer, alleen de eenzame lantarens, tot in verre verte. De ganse wijde stad was nu dood in de slaap.

Een carillon ving aan te spelen, hoog veraf, eenzaam klankend in de stilte, vreemd...

Leo hoorde 't, en dacht dat weldra weer een nieuwe dag zou opengaan, weer een nieuwe dag.

Zij gingen nog lang in het stratendonker, tussen de weerhallende huizenwanden; toen opeens daarbuiten, in 't wijdopene van brede grachten, over stihelle bruggen, waar een koelte hun aanwoei, een vochtige atmosfeer van een fris spoelende, grote, watervlakte dichtbij.

Van een verre grachtebocht galmde gezang, hel-op in de gevoelige stilte:

Wij gaàn niet dood,
Wij lèven lang,
Wij gaà-aàn nièt doòd, wij leve...

al flauwer en flauwer... dan verweg opgenomen in de vage nachtgeluiden.

Toen voelde Leo de raadselige onwezenlijkheid der dingen: dit nachtstille zijn niet reëler dan de herinneringsbeelden van vorige avonden in hem. Het sereen-positieve van dit nachtbeeld loog. Wat zich met zo kalme, vaste zekerheid imponeerde, was niet meer dan een zich eeuwig herhalende, eeuwig moede schijn van de grote leegte, van 't niet, dat tijd heette.

Het ging en kwam weer, niemand wist waardoor of waartoe. Het zou ook niet gebaat hebben: tot zijn dood moest hij toch die schijngang meemaken. De dagen, die kwamen had hij al geleefd en 't verleden was er nooit geweest.

In een plotseling opengaan der herinnering zag hij zijn zware gaan der vorige dagen: Jenny weggebracht... dan zelf naar zijn huis, de lange weg, en elke nieuwe keer had hij op dezelfde plaats, op 't zelfde uur, dezelfde pijn in zijn leden gehad, met hetzelfde verlangen om al thuis te zijn... Dat was zo benauwend weer. Een kort ogenblik voelde hij zoals een kind voelt, dat voor 't eerst in een draaimolen zit. Al sneller, sneller, sneller wordt de draaiing, tot 't kleine hoofd niet meer mee kan, en 't kind naar adem snakt en gilt in duizelingsangst...

Onderwijl gingen zijn voeten voor elkaar, zonder ophouden, omdat dit nu eenmaal zo moest zijn, omdat niét willen waanzin ware. O! Het leven was iets, buiten het eigen ik om, maar dat ik droeg toch alle moeite.

Daar hoorde hij naast zich haar stem. Zij zei - en 't was als een echo op zijn gedachten - dat die kermis eigenlijk zo vervelend was.

‘D'r is toch an die dingen niks meer an, hè? God! vroeger in Breda, hadden we altijd vrij entree in al die spellen, en dan kwamen we d'r zo vaak!’

‘Hoedan?’

‘Ja, weet je niet? Dan logerden al die artsen bij ons. Mijn moeder dee toch een pensioen? En dan begrijp je! dan liepen m'n zuster en ik maar in en uit, nou, je zag op 't laatst altijd weer 't zelfde... 't Kon ons niks meer schelen! maar we liepen d'r toch altijd maar weer na toe.’

‘Zo... maar kindje, dan begrijp ik niet, dat je altijd nog lust heb, hier weer naar die boel te gaan kijken, dat je dat altijd nog belangrijk vindt.’

‘Ja, wat moeje dān?... Anders is t'r immers niet?’

Er was geen schreien in haar stem, terwijl ze dit zei, alleen onverschillige berusting in wat ze als 't onvermijdelijk leven had leren kennen. Toch waren die woorden Leo een openbaring: het was, toen zij ze sprak, alsof om haar alles wegbrokkelde van illusies en verwachtingen en zij alleen bleef op een hoge vale top van het leven, in de ijzige wind, onder koudgrijze luchten, alleen, - en hij voelde zijn meelij zwellen, tot barstens toe. Anders was er niet! in haar hele leven niet! 't Heette plezier, en 't moest genomen worden daarvoor, want anders was er niet! Hier werd hem dus de oplossing waarom zij, onbewust, naar die kermis ging als naar een corvée.

En haar ganse leven voelde hij nu als één groot onrecht. Zij had van nature gaven genoeg, maar er was zoveel in haar verstikt en verwrongen door opvoeding en omgeving, dat zij voor iets anders dan dit banaal plezier niet meer vatbaar was. Had zij dan maar ten volle hiervan kunnen genieten; maar ook dāt niet. Zij had niet veel begrip van het leven, zij murmureerde er niet tegen, zij vroeg zo heel weinig om tevreden te zijn. Was dat dan nòg te veel?

't Scheen wel zo...

Op twintig jaar had zij dus haar leven uitgeleefd. Wat nog verder kwam was doffe verveling en resignatie.

Terwijl hij werktuiglijk naast haar ging, had hij 't willen uitschreeuwen van droefenis en bitterheid in de nacht, in de leugennacht.

Wat baatte dit kalm vertrouwen rondom? Moest dan uur na uur waarlijk dit schandelijk levensplan in vervulling gaan, zoals hij 't vóór zich zag? Moest elke dag een kleine leugenachtige hoop brengen voor de volgende, en 't einde toch niet anders zijn? Dan was vervloekt alle geduld en zwakheid, die verdroeg!

Jenny had niets meer gezegd. Moe gingen haar voeten, en zij zag stil omlaag, naar de stok van haar tout-cas, waarop zij bij elke twee stappen steunde.

Daar was weer vóór hen de donkere rivier en de brug. Zij gingen langzaam op de helling.

Naast hen was 't water zwart en scheen dood, maar in de smalle, matgele lichtglans van een bruglantaren, zag

Leo hoe in stilte, rusteloos, kleine golfjes voorbij de brede, grijze pijler schoten, die in massale somberheid, onbeweeglijk, de pletterende spoorbrugzwaarte droeg. Onophoudelijk kwamen golfjes na golfjes, joegen golfjes elkaar na, altijd, altijd, in willende haast.

Zij waren op de brug.

Tussen de kruising der ijzeren opstanden door, ging daar de blik in de verte, waar, op de hoogte van het watervlak, lichten schitterden in wijde, halve kring, als een diadeem van licht tussen de huiverig wijde waterbreedte en de diepdonkere, stille nachthemel.

Dat gaf een indruk van zwijgende hoogheid, van grote rust vol majesteit. Zo wonderlijk! Alsof er toch nog iets anders was, toch misschien een kern in al dit doelloos, nutteloos efemere...

‘Zeg, weet je wat ik andoe op 't volgend bal masqué?’

‘Op 't bal masqué...?’

‘Ja, in februari... in “Semper”?’ Dan ga ik als baby, met een korte jurk en een lange schort voor. Dat staat zo goed, met zo'n hoed, zo'n Greenawayhoed, heet 't zo niet? Anna en Bertien gaan ook... En dan hoop ik, dat er flink ijs komt van de winter, lekker schaatsenrijden, hè! heerlijk! 't Is jammer dat jij 't niet kan...’

‘Ja, jammer... maar 't is pas zomer, kind!...’

‘O, dat komt gauw genoeg! Weet je... schaatsenrijden en dansen... dat zijn twee dingen, hè? daar zou je nou alles voor geven.’

‘En de zomer dan?’

‘De zomer... Nou ja! de kermis... maar anders is er niet veel an... 't Is alle dag zo warm...!’

‘Arme poes! Dan heb ik je enig zomerplezier lelijk bedorven, hè? Ik was ook wel een ezel! Want zó heb je nou toch geen grein plezier... Ik wou, dat ik er nog wat an doen kon...’

‘Ach god! nee! nèe...! 't Is heel goèd, zó...! maar je zou me haast akelig maken, als je d'r zo over zanikt... 't Is immers goèd zo, zeg ik je.’

‘Ach nee! Je vindt 't eigenlijk niet goed, lieveling, maar 't is nou toch niet meer te veranderen. 't Is toch allemaal even beroerd...!’

Hij had dit niet willen zeggen, maar hij zei 't toch, zo

week en zwak onder de doffe druk, die de stemmingen van deze avond allengs op zijn ziel hadden gelegd.

De verbittering kropte heet in zijn keel en zijn ogen brandden. Een moedeloosheid trok zijn leden loodzwaar omlaag.

't Was toch alles verloren, wat meer, wat minder beroerdheid kwam er nu niet meer op aan. En natuurlijk kwamen ook weer naar boven, als de modder uit een vijver, waarin geroerd wordt, al de moeie gedachten van een paar uur te voren, de kommer over de toekomst van hun verhouding: hij weg, zij alleen... na hem een ander misschien, en dan weer een... tot haar jeugd voorbij was... En hij zou voortaan leven, altijd onder die druk van herinnering, in 't vage gevoel der medeplichtigheid.

Dat ging nooit meer weg...

Zij waren nu waar zij gewoonlijk scheidden, aan de hoek van de Lucasstraat, waar ze woonde. Die opende zich leeg en vlak in 't twijfelig donker, tussen de rechte strekking der huizen. Twee, drie lantarens lichtten ver in, een enkele raampost onzeker aanschijnend. Jenny stond stil. Met haar kleine handschoenhand nam zij de witte voile weg van haar mond, hief toen haar smal gezichtje op voor een zoen. Leo kustte de gesloten, fijne lippen. Ze voelden kilvoud tegen de zijne.

'Nou dàg!' zei ze... 'Morgen om half acht bij de brug... ja? Kom maar, hè?'

Hij keek haar een ogenblik in de ogen, waarover de leden moe neergleden, knikte toen stil van ja.

'Goeie nacht dan...' en zij ging van hem weg, de straat in.

Een ogenblik luisterde Leo naar haar kleine, snelle stappen, die tegen de huizen weerklonken... al verder van hem af... toen slenterde hij heen naar de brug, met trage, onvaste schreden, zijn denken en voelen verdoofd.

Op de brug bleef hij staan, enige malen zenuwachtig opsnikkend... maar hij schaamde zich voor een paar mannen, wier lollend gezang en holle stappen hij hoorde komen; en ging verder.

Enige ogenblikken later zag hij ze: drie kerels, dwalend van rechts naar links over 't voetpad van de brug, ruw te-

gen elkaar hortend, terwijl ze wijd met de armen gesticuleerden.

Zij kwamen blijkbaar van de kermis en waren stomdronken.

Plotseling bleef één achter, deed een paar duizelende stappen opzij en viel toen machteloos tegen de borstwering, waarop hij met beide handen steunen ging, om over de rand te braken. Leo zag 't in 't voorbijgaan, hoe telkens zijn lichaam heftig opschokte, alsof er kramptrekkingen over gingen.

De twee anderen waren verder gestrompeld zonder omzien. Leo hoorde ze achter zich lawaaien.

Zwaar vallende, gelijkgaande stappen naderden langzaam. Het waren de twee agenten, die de brug bewaakten. Terwijl Leo hen voorbij liep, groetten ze met een: 'n'avond meneer!' Hij groette flauwtjes terug. Al die kleine preoccupaties beletten hem in zich te denken. Eerst na de brug, toen 't geluid van zijn eigen stappen hem niet meer hinderde, begon hij zich vol uit te voelen, in zich te woelen om de pijn te verergeren.

Opnieuw snikte hij zijn opgekropt verdriet uit: 'o god! o god! o god!' maar vond zich gek en hield in.

En werktuiglijk droegen zijn moeie benen hem toen heen, zijn pijnlijke voeten op de harde stenen, zijn hoofd dof en wee van 't denken. Slechts bleef hij zich een stille bevreemding bewust, hoe 't alles zo zijn kon als 't was en hij toch voortging te doen en te verdragen.

Hoe lang dat nog duren zou...?

juli '94.